

20. YÜZYIL FELSEFESİ

FELSEFE LİSANS PROGRAMI

PROF. DR. CENGİZ ÇAKMAK

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ AÇIK VE UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ AÇIK VE UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ

FELSEFE LİSANS PROGRAMI

20. YÜZYIL FELSEFESİ

Prof. Dr. Cengiz Çakmak

Yazar Notu

Elinizdeki bu eser, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi'nde okutulmak için hazırlanmış **bir ders notu niteliğindedir.**

ÖNSÖZ

Bu derste, Batı düşünce tarihinin başlangıcı olarak kabul edilen dönemin ele alınması ve bu dönemde yer alan düşünür ve filozofların karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
KISALTMALAR	IV
YAZAR NOTU	V
1. 20. YÜZYILIN TEMELLERİ I	1
1.1. Akla Duyulan Güven ve “Titanic”	7
1.2. 20. Yüzyılın Temelleri: Rönesans	8
1.3. Descartes ve Kartezyen Özne	9
1.4. 20. Yüzyıl Felsefesinin Temel Filozofları	10
2. 20. YÜZYILIN TEMELLERİ II.....	17
2.1. <i>Tamamlanmamış</i> Yüzyıl.....	23
2.2. 20. Yüzyıl Felsefesinin Arka Planında Yer Alan Filozoflar	23
2.3. Kant’ın <i>Uçurumu</i>	24
2.4. 20. Yüzyılın <i>Sorunları</i> Üzerine	25
2.5. 20. Yüzyılın Eşiğinde Yer Alan Filozoflar.....	26
3. BERTRAND RUSSELL VE MANTIKSAL FELSEFE.....	33
4. HUSSERL VE KESİN BİR BİLİM OLARAK FELSEFE	50
5. HEIDEGGER	65
6. WITTGENSTEİN VE TRACTATUS	81
7. WITTGENSTEİN VE FELSEFE.....	101
8. FRANKFURT OKULU	120
8.1. Max Horkheimer	127
8.2. Herbert Marcuse	128
8.3. Theodor Adorno	129

9. VAROLUŞÇULUK	138
10. MANTIKSAL POZİTİVİZM VE VİYANA ÇEVRESİ.....	155
10.1. Frege, Russell ve Wittgenstein	161
10.2. Ernst Mach ve <i>Hume Çatalı</i>	161
10.3. Viyana Çevresi: <i>Doğrulama Fikri</i>	162
11. ANGLOSAKSON DİL FELSEFESİ	169
12. FRANSIZ FELSEFESİ	186
12.1. Fransız Felsefesinin Temel Yönleri.....	192
12.2. Beş Filozof: Foucault, Levi-Strauss, Althusser, Lacan, Derrida	192
13. POSTMODERNİZM TEMEL SORUNLAR.....	200
14. GÜNÜMÜZ DÜNYASINDA FELSEFE PROBLEMLERİ VE FİLOZOFLAR.....	215
KAYNAKÇA	233

KISALTMALAR

MÖ: Milattan önce

MS: Milattan sonra

Bknz.: Bakınız

Bkn.: Bakın

YAZAR NOTU

1. 20. YÜZYILIN TEMELLERİ I

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1) Rönesans nedir?
- 2) Modern bilimin konuları nelerdir?
- 3) Descartes'ten sonra felsefenin problemleri nedir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Rönesans'ın Ne Olduğu ve Modern Bilime Bakışı	Rönesans'ın ne olduğunu kavramak.	Okuma, araştırma.
Modern Bilimin Konuları	Modern bilimin konularının ne olduğunu kavramak.	Okuma, araştırma.
Descartes'ten Sonra Felsefenin Sorunları	Descartes'ten sonra felsefenin problemlerini anlamak	Okuma, araştırma

Anahtar Kavramlar

- R6nesans
- Modern bilim
- Descartes

Giriş

Çalışmanın bu kısmında 20. Yüzyıl felsefesinin temellerinin ve bu temelleri oluşturacak dönemin, yani 20. Yy'ın incelenmesi amaçlanmaktadır. Her çağda farklı felsefeler ile karşılaşmaktadır. Ancak 20. yyda birbirinden oldukça farklı, çeşitli felsefeler söz konusudur. Örneğin, 17. yy'ı ele aldığımızda karşımıza 4 temel filozof çıktığı söylenebilir. Bunlar: Descartes, Locke, Leibniz, Spinoza'dır. Zaman dilimini biraz daha genişletirsek, Berkeley ve Hume da bu isimlerin arasında sayılabilir. 20. yy dediğimiz de ise neredeyse elli tane temel, kök filozof bulabilmekteyiz. 20. yy felsefelerini ele almadan önce 20.yy'a bir bütün olarak – kısa da olsa- değinmek yerinde olacaktır. Çünkü felsefe, içinde bulunduğu politik koşullarla - kimi zaman doğrudan kimi zamansa dolaylı olarak- bağ içindedir ve 20.yy felsefesini iyi bir şekilde incelemek için de bu bağın ortaya koyulup ele alınması gerekmektedir.

1.1. Akla Duyulan Güven ve “Titanic”

20.yy’ın özelliklerine gelmeden önce -daha iyi anlamak adına- 1870’ler 1880’lerde başlayan ve 1914’e kadar süren bir dönemde Avrupa’da –görece- yaşanan huzur ortamına bakmak faydalı olacaktır. Bu görece huzur ortamında insanların; aydınlanmaya, bilime, akla, ilerlemeye olan inançlarını yitirmemiş olduklarını görürüz. Teknolojiyle birlikte durmadan insanlık için yeni umutlar oluşurken Avrupa kültürüne dair yüksek bir güven vardır. Bu güvenin yanında ise Afrika’da, Hindistan’da acımasız sömürgeleştirme faaliyetleri devam etmektedir. Yani diyebiliriz ki; bu 35 yıllık dönem içinde sağlık açısından ve birçok diğer açıdan akla, teknolojiye büyük bir güven varken aynı açılardan Afrika’da, Latin Amerika’da ve özellikle Asya’da durum içler acısıdır.

Yüzyılın başındaki umutlara, iyimserliğe ilk darbeyi 1912’de Titanic’in batışı vuracaktır. Titanic’in batışı; aklın, bilimin ve teknolojinin sulara gömülmesidir. İnsan yapımı makinaya olan inanç oldukça büyüktür ve dönemin endüstrisinin temeli olan çeliği suyun buz hali batırmıştır. Ancak bunun yanında; batı dünyasının akıl, bilim, teknoloji ve kültürünün -Aydınlanmanın temel ilkelerinin- esas yıkılışı 1. Dünya savaşı ile olmuştur. Diyebiliriz ki 1. Dünya savaşının dikenli tellerindeki cephelerde, ‘akıl’ ölmüştür.¹ 1. Dünya savaşından sonra Batı dünyası; akla, bilime duyduğu güven konusunda büyük bir hayal kırıklığı yaşamıştır. Tüm bu inançlar, 1. Dünya savaşının dikenli tellerinde, cephelerde ölmüştür ve aklın, barbar yönü görülmüştür. Unutulmamalıdır ki akıl, tek başına akıllı işler yapamaz. Akıl, tek başına bırakıldığında karşımıza; kitlesel imha silahları -kimyasal gazlar, savaş makinaları- çıkmıştır ve buradan hareketle dikkat ederseniz akıl ile barbarlık birbirine çok uzak şeyler değildir. Bu eleştiriyi batı dünyasında Heidegger, Weber ve Spengler gibi isimler yapmaktadırlar.

20. yy’ın barbarlığı, ilk perdesini 1. Dünya Savaşı ile kapatırken ikinci perde 2. Dünya savaşı ile açılmakta ve 2. Dünya savaşı da -ilkine tuz biber olacak şekilde- tüm gaddarlığıyla karşımızda durmaktadır. 2. Dünya savaşında hatırlamamız gerekenlerden biri; sadece cephedeki çatışmalar değil, yüksek kültüre sahip Alman halkının soykırımıdır. Düşünce zincirimizin birinci noktasına ‘aklın tek başına yetmediği’ni koyduktan sonra, ikinci nokta için kültürün -özellikle büyük harfle yazılan ‘KÜLTÜR’ün- de yetmediğini söylemek gerekmektedir. Dönemin Alman halkı kadar kültürlü bir toplum, az bulunmaktadır. Ancak bunun yetmediğini; göz göre göre insanların gaz odalarında, Auschwitz denilen toplama kampında yok edildiğini görmekteyiz. Bu da, filozofların yüksek batı kültürüne karşı ciddi anlamda tepkilerini ve rahatsızlığını doğurmaktadır. Tüm bunlardan sonra Batı dünyası, bir kötümserliğe bürünmüştür ve bu kötümserlik kimi açılardan felsefeye de yansımaktadır. Ve görülür ki, bu savaşların sonrasında entelektüellerin intiharlarında bir artış yaşanmıştır.

¹ Bunu söyleyen ise bizzat Batı’nın filozofları olmuştur. *Filozof* denildiği zaman, akla ‘toplumsal sorumluluğa sahip insan’ gelmektedir; yani ‘politik anlamda bir kaygısı olan varlık’. Bu kaygının politik olanla ilişkisi Lenin gibi filozoflarda olduğu gibi doğrudan da olabilir; Husserl’de gördüğümüz gibi dolaylı da olabilir. Ancak filozofun, yaşadığı çağın politik problemleri ile ilişki içinde olması gerekmektedir.

Soğuk savaş ve kutuplaşma dönemine gelindiğinde; bir yanda 1917 devrimiyle kurulmuş bir Sovyet Rusya deneyimi - ve bu bağlamda, uygulamada bir Marksizm- vardır.² Diğer yanda da, ulusal bağımsızlık savaşları söz konusudur. Özellikle sömürgelerin, ulusal bağımsızlıklarını ilan etmeleri söz konusu olmuştur. Bu toplumların istekleri ise *özgürlük* ve Avrupa karşısında *eşit* görülmektir. Özgürlük ve eşitlik denildiğinde, bunların karşımıza ‘aydınlanmanın temel değerleri’ oldukları çıkmasına rağmen; aydınlanmanın bu temel değerlerinin temsilcileri olan uygarlık, ulusal bağımsızlık savaşlarını -Cezayir ve Vietnam yeterli iki örnektir- acımasızca bastırmıştır.

Ulusal bağımsızlık savaşlarında Avrupa, bir kez daha barbarlaşmış ve bu durum, filozofların gözünden kaçmamıştır.³ 80’ler, 90’lar ve 2000’lere geldiğimizde; felsefedeki bu umutsuzluk, batı dünyasındaki kaygısızlık ve dertsizlik her şeyi buharlaştırmaya başlamıştır. Bu kadar karamsarlıktan sonra, ‘sanki ortada hiçbir şey yaşanmamış gibi’liğin etkisinde felsefeler yapılmıştır. Öncesinde 68 hareketi, 70’deki yine yeni bağımsızlık savaşları olmasına karşın; batı dünyası adeta mal, mülk ve eğlencenin buharlaştırdığı bir dünyanın içine girmiştir.⁴

1.2. 20. Yüzyılın Temelleri: Rönesans

20.yy’ı anlamak istiyorsak 20.yy’ın köklerini anlamamız gerekmektedir. Antik Çağ, Orta Çağ ve Rönesans’ın doğa anlayışlarından başlayalım. Antik çağın doğa anlayışında, yani *physis*’te doğa, kendisine kulak verilmek istenen, kendisinden çok şey öğrenilebilecek bir varlıktır. Yunan dünyasında doğa, hem bildiğimiz doğa anlamındadır hem de -esas anlamıyla- akıllı, planı olan bir varlıktır; insanla konuşan bir varlıktır. Ve bu anlayışta, doğayı siz kendinize göre dönüştüremezsiniz; sizin onunla uyum içinde olmanız gerekir. Orta çağ’daki doğa anlayışı -Batı bağlamında- bir düşmüşlük özelliği gösteriyor ancak Rönesans’a geldiğimizde, bizim için önemli olan; Rönesans’ta farklı doğa anlayışları olmasıdır. Bunlardan birincisi; Rönesans, ilk doğa anlayışına *animizm* ile başlamaktadır. Yani doğada birtakım güçlerin olduğunu düşünürler. Bu nedenle ilk yaklaşımlardan birisi, büyücülüktür. Rönesans’ın derdi; değersiz metalleri, madenleri altına çevirmektir -ki bunu da İslam dünyasında gelişen kimya üzerinden yapacaklarını sanmaktadırlar ve kimyayı da ‘simya’ olarak adlandırırılar. Bununla birlikte, onlara göre, değersiz taşlar değerli hale gelebilir. Rönesans’ın doğa anlayışında üçüncü aşama ise doğayı kontrol edebilmek için teknolojinin kullanılmaya başlanmasıdır. Artık teknolojinin amacı değişmeye başlamaktadır. Antik ve Orta Çağ’da insanlar adımlarımızı doğaya göre belirlemekteydi ve talimatı veren de doğaydı. Ama Rönesans’la beraber, insan bir adım daha atmıştır ve artık doğaya karşılık verebilir durumdadır. Rönesans’ta teknoloji, sadece doğadan bir şeyler almak değil, aynı zamanda doğaya karşılık verebilmektir. Bunun hemen ötesinde

² Bu uygulamada olan marksizmin yarattığı sıkıntılardan dolayı batıdaki marksist yazarlar, ‘devletçi marksizm’e karşı eleştirel tavırlara sahip olacaklardır. Bunun yanı sıra o yıllarda liberalizm, neo-liberalizm gibi fikirler, sosyalist hareketlere karşı birer payanda olarak kurulacak ve dönemin Popper gibi filozofları, demokrasi havarisi kesileceklerdir.

³ Özellikle burada Fanon’u anmamız gerekir; ‘Yeryüzünün Lanetlileri’ diye bir kitabı vardır.

⁴ Ancak şunu söylemeliyiz ki, böyle felsefelerin olduğu yerde totaliterlik ortaya çıkmaktadır. Totaliterlik, kendini 20.yy’da 1. Dünya ve 2. Dünya Savaşı’nda gösterdiği gibi günümüzde de kadife bir eldivenin içinde göstermektedir. Bunu anlamak için daha sonra Frankfurt okuluna değineceğiz.

ortaya çıkacak durum, insanın doğaya hükmedebilecek cesarete ve güvene ulaşmasıdır. Özellikle bu anlayış, Heidegger tarafından eleştirilecek bir anlayıştır. Bu bağlamda Heidegger'in önemini kısaca belirtmek gerekirse; Heidegger, 20.yy'da un ufak edilmiş doğa anlayışını sanki umutsuzca ihya etmeye çalışan, cevaplardan çok sorularla iş yapan filozoflardan biridir.

20.yy'a doğru giderken önemli noktalardan bir tanesi -Türkiye'de çok söylenir-, din ve bilim çatışmasıdır. Din ve bilim çatışması denilen olay, -Rönesans bağlamında ortaya çıkmıştır- Aristoteles ve Kopernicus'un dünya tasavvurlarıdır. Ancak ikisinin de farklı bilim görüşleri vardır ve tek fark, birisinin kilise tarafından benimsenmiş olmasıdır. Bunun 20.yy açısından önemi, 20.yy'da pek çok insanın 'Aristoteles'in bilim anlayışı terk edilmeseydi.' diye yakınılmasından da belli olur. Kopernicus'un doğa anlayışı, sırasıyla Kepler ve Newton'la 19 ve 20. yy'a mekanik, materyalist bir anlayış getirecektir ve bu demek olur ki doğada ona kulak vereceğimiz bir ruh kalmamıştır. Her şey mekanik olarak hesaplanabilir demektir -ki bu 20.yy'da önemli problemlerden biri olacaktır.

Rönesans ve Reform sonrası çıkan din ve devlet işlerinin ayrılması -biliyoruz ki Türkiye'de de bu hep tartışılır- meselesi, toplumsal ve politik dayatmalarla şekillenmiştir. Devlet, politik bir kurumdur. Kendi 'rasyonel' kurallarını koymak ister. Tek tanrıci dinlerin ortaya çıkışına bakıldığında, -bildiğimiz anlamda Yunan'daki ya da Rönesans'taki devlet fikriyle ortaya çıkmamışlardır. Hz. İsa söz konusu olduğunda önemli olan şey, "Tanrı'nın hakkını Tanrı'ya, Sezar'ın hakkını Sezar'a verelim."dir. Ancak eğer, din; kilise dolayımıyla dünyevi anlamda (yani politik anlamda) dünyayı yönetmeye kalkarsa ortaya kocaman bir problem çıkacaktır. Bu da, ortaya dinin devletleşmesi ya da devletin dinleşmesi gibi bir dilemma çıkarır dersiniz yanılırsınız; zira devlet, dinleşmez ancak din, devletleşebilir.

1.3. Descartes ve Kartezyen Özne

20.yy'a gidişte önemli durak noktalarından bir diğeri de Descartes'tir. 20.yy felsefesi Descartes'la bir çatışma, Descartes'a dönmeyle oluşmuş pek çok felsefeden meydana gelmektedir. Mesela Husserl'i aldığımız zaman Descartes'ı görürsünüz; Heidegger'i aldığımızda ise Descartes'a karşıtlığı görürsünüz; Sartre'ı aldığımız zaman utangaç bir kartezyenlik görürsünüz. Yani Descartes olmadan 20. yy'ı anlamak bir hayli zor gözükmektedir. Descartes'in önemli işlerinden biri, felsefe ile teolojik konuları birbirinden ayırmasıdır. İkinci nokta ise Descartes'in, insanı *res cogitans*'a yani 'düşünen varlığa' indirgemesi; bir akıl ve düşünme varlığına indirgemesidir. Ve Descartes, dünyanın merkezine düşünen varlığı koymuştur. Descartes'ın ortaya koyduğu bu fikre, *kartezyen özne* denmektedir. Bu kartezyen, her şeyi bilmiş özneye karşı, Heidegger *dasein* yani 'burada olan özne' fikrini koyacaktır. Descartes, Rönesans ile başlayan doğa anlayışının önemli 'nokta'larından bir tanesidir; diğer noktayı ise Newton koyacaktır. Ve artık doğa, yer kaplayan bir varlıktır. Akılla hesaplanabilir ve bilinebilen bir varlık haline gelmiştir. Descartes'la birlikte, bilgi ve hakikatin güvencesi kavramların apaçıklığına dayanmaktadır; yani Descartes açısından bakıldığında, artık felsefe 'ben'in içine, - bir yorum olarak diyebiliriz ki Descartes'ın uçurumuna ya da Descartes'ın kuyusunun içine- tıkmıştır. Descartes'ın 'ben'i artık bilginin tek güvencesidir. Bu noktada Descartes'la ilgili sorun da: "düşünen varlık ve ben'in bilinçle olan ilişkisini nasıl ortaya

koyacağız?” olmuştur. Çünkü bilinçle olan ilişkiyi ortaya koymak demek, bedenle olan ilişkiyi de ortaya koymak demektir. 20.yy’ın önemli filozoflarından bir diğeri olan -analitik gelenek içinde yer alabilir- Gilbert Ryle, Descartes’ı ‘makine içindeki hayalet’ fikri ile eleştirmiştir. Aynı şekilde Heidegger de ‘Varlık ve Zaman’ adlı kitabında, Descartes’i “bilginin kaynağına hayattan kopuk, varlıktan kopuk bir ‘ben’ fikrini koyması” konusunda ağır bir şekilde eleştirmiştir.

1.4. 20. Yüzyıl Felsefesinin Temel Filozofları

20. yyda 7-8 tür temel felsefe akımı mevcuttur. Biraz onlardan söz edersek; bunlardan biri, analitik felsefedir. *Analitik felsefenin* doğuş yeri kıtadır, arkasında duran figür de Frege’dir. İkinci tür akım, *fenomenolojidir* ki bu akımın da arkasında dolaylı olarak duran kişi, yine Frege’dir ve kısmen de Brentano’dur. Üçüncü bir akım, *hermeneutiktir* - onu Heidegger ile eşleştirebiliriz. Hermeneutiğin arkasında duranlar da Nietzsche, Dilthey, Kierkegaard, Schleiermacher gibi filozoflardır ve Marksist felsefedir -ki bunu eski ve yeni marksistler olarak ayırabiliriz. Eski Marksistlerden karşımıza çıkanlardan bir tanesi -sevgili hocam Teoman Duralı’dan da bildiğimiz kadarıyla- Lenin’dir ve Lenin bir eylem filozofudur. Yeni Marksistlerden Gramsci’yi ve Negri’yi sayabiliriz. *Frankfurt okulu*, toplumsal konulara -marksizm bağlamında- burjuva kültürün eleştirisi üzerinden yönelmiş bir akımdır. Bir diğeri olan *varoluşçuluğun* kökleri çok eskidir -zira Sokrates’e kadar bu kökü götürebiliriz. Ancak varoluşçuluk, J. Paul Sartre’la özdeşleştirilir; önemli bir diğeri de Jaspers’tir. Yine önemli bir başka akım *post-modernizmdir*. Post-modernizm, özellikle modern felsefenin temel akıl, bilgi, özne anlayışlarını eleştirmiş bir felsefe akımıdır. Bunun dışında *yapısalcılık* ve *post-yapısalcılık* da söz konusu olabilir. Şu da belirtilmelidir ki, 20.yy’da yüzlerce filozof vardır. Bunlar tek bir seferde işlenemeyecek kadar kapsamlı filozoflardır.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bu bölümde 20. yüzyılın temel sorunlarının ne olduğu, Rönesans'la birlikte modern bilimin ortaya çıkışı ve felsefedeki etkileri işlenmiş oldu.

Bölüm Soruları

1) 20. yy felsefesinde önemli bir yerde duran 'akla duyulan güven'in yitiminin ortaya çıkışı aşağıda belirtilen hangi tarihi olayla özdeşleştirilmektedir?

- a) Titanik'in batışı
- b) Hiroşima
- c) Soğuk savaş dönemi
- d) 1929 buhranı
- e) Buharlı makinenin icadı

2) Antik çağın doğa anlayışı hangi kavramla ifade edilmektedir?

- a) Res ekstensa
- b) Natura naturata
- c) Phusis
- d) Nomos
- e) Thesis

3) Aşağıdakilerden hangisi 17.yy filozofları içerisinde sayılamaz?

- a) Descartes
- b) Locke
- c) Leibniz
- d) Spinoza
- e) David Hume

4) Rönesans bağlamında ele alındığında din ve bilim çatışmasının temelinde hangi iki ismin dünya tasavvurları yer almaktadır?

- a) Aristoteles – Hegel
- b) Kopernicus – Kant
- c) Galileo – Bruno
- d) Aristoteles – Kopernicus
- e) Kepler – Newton

5) Descartes'in *res cogitans*'in türkçe karşılığı aşağıdakilerden aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Varlık olarak varlık
- b) Düşünen varlık
- c) Yer kaplayan varlık
- d) Doğal varlık
- e) Hiçbiri

6) Aşağıdakilerden hangisi Heidegger'in -Descartes'in kartezyen öznesine karşı olarak da düşünülebilecek- temel kavramıdır?

- a) Ding
- b) Logos
- c) Dasein
- d) Zaman
- e) Nous

7) "Gilbert Ryle, Descartes'i '.....' fikri ile eleştirmiştir." Cümlesinde aşağıdakilerden hangisi boşluğa getirilebilecek en uygun ifadedir?

- a) Saat gibi işleyen evren
- b) Makine içindeki hayalet
- c) Yaratıcı bir tanrı
- d) Hakikatsizlik
- e) Kültürel rölativizm

8) Aşağıdakilerden hangisi 20. yy'ın temel filozofları arasında sayılamaz?

- a) Wittgenstein
- b) Russell
- c) Sartre
- d) Husserl
- e) John Stuart Mill

9) 20.yy felsefesi bağlamında Descartes'in önemini açıklayınız.

10) Descartes'in ortaya koyduğu 'Ben' - 'özne' fikrinin felsefe tarihi içerisindeki önemini açıklayınız.

Cevaplar:

1)a, 2)c, 3)e, 4)d, 5)b, 6)c, 7)b, 8)e

2. 20. YÜZYILIN TEMELLERİ II

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1) 20. yüzyılın temelleri nedir?
- 2) 20. yüzyılın konuları nedir?
- 3) 20. yüzyıl felsefesinin geleneksel felsefeden farkı nedir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
20. Yüzyıl Felsefesi	20. yüzyıl felsefesinin ne olduğunu anlamak.	Okuma, araştırma.
20. Yüzyıl Felsefesi	20. yüzyıl felsefesindeki konuları anlamak.	Okuma, araştırma.
20. Yüzyıl Felsefesi	20. yüzyıl felsefesinin konuları ile geleneksel felsefenin konularının ayırdına varmak.	Okuma, araştırma.

Anahtar Kavramlar

- 20. yüzyıl felsefesi
- Locke
- Hume
- Kant
- Descartes

Giriş

Çalışmanın bu kısmında da 20. yüzyıl felsefesinin ve 20. yüzyılın temellerinin incelenmesine devam edilmektedir, 20.yy felsefesinin arka planını oluşturan temel düşünce hatları ortaya koyulmaktadır.

2.1. Tamamlanmamış Yüzyıl

20. yüzyıl, bir yandan akla, tekonoliye, bilime, yüksek kültüre olan güvenle başlamış, öbür taraftan ise bu güvenin yıkılmasında ortaya çıkan barbarlık karşısında dehşete düşmüş bir yüzyıldır. Bu barbarlık ve dehşete düşme karşısında özellikle Husserl'in Avrupa'nın Krizi adlı makalesinin okuması tavsiye edilebilir –ki buna sonrasında değinilecektir-. 20.yy'ın özelliklerinden biri de en önemli eserleri -mesela Frege'nin eseri, Husserl'in eseri olsun, Heidegger'in eserleri olsun- ya yarım kalmış büyük dev eserler, bir türlü bitmemiş eserler ya da bittikten hemen sonra mantıksal hatalardan dolayı çökmüş eserler olarak karşımızda durmaktadırlar. Buna örnek olarak Frege, Russell, Husserl, Heidegger, Wittgenstein gibi filozofları verebiliriz. Tüm bunlar düşünüldüğünde 20.yy bir türlü tamamlanamayacak bir yüzyıl olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun nedeni ise başlangıcındaki ciddi kırılmalardır. 20.yy'ın en önemli sorunlarından bir tanesi 'ne olacak felsefenin bu hali?' sorusudur. Gerçekten de felsefe çok ciddi bir kriz, bunalım içindedir. (bize göre ise) Bunun nedeni, 1. ve 2. Dünya savaşındaki barbarlığın son noktalarına kadar gidebilmiş olmalarıdır. İki bin yıllık birikimin, 1.ve 2. Dünya savaşıyla, bağımsızlık savaşlarındaki aşırı şiddet ve zalimlikle belki de harcanmış olmasıdır. Tespitimiz şudur ki, bitmemiş kitapların ya da bittikten sonra anlamını yitirmiş kitapların yüzyılıdır 20.yy.

2.2. 20. Yüzyıl Felsefesinin Arka Planında Yer Alan Filozoflar

Dersimizin adının '20. Yy'ın temel sorunları' olmasına karşı Husserl'in, Russell'in bütün çabalarına rağmen 20.yy felsefelerinin gerçekten temellerini bulmak çok zordur. 20. Yy'ın Descartes olmadan -özellikle Descartes'ın "res cogitans'ı" ki, biz bunu Descartes ve kuyusu diye adlandırabiliriz- anlayamacağımızı daha önce belirtmiştik. Bunun anlamı da şudur; yüzyıllardan beri felsefenin süre gelen macerasında temel olan varlığın kendisi idi. Yani felsefe "ben"den değil "varlık"tan hareket ediyordu. Ancak şimdi tamamen Ben'de, bilincimde ve rasyonel bilincimde her şey ele alınmaktadır. Burada önemli olan nokta bilinç denilince sadece rasyonel bilincin akla gelmemesidir; zira buna öncü olacak 20.yy'ın önemli eşiklerinden ve kapılarından bir tanesi olan Freud karşımıza çıkmaktadır. Bilinçlilik sadece bilinçli olmak anlamına gelmez; kaldı ki, Descartes'ın söylediği bilinçten öte bizzat bir "Ben" fikridir. Bu "Ben" ise Yunus Emre'nin "Ben" fikri değil; rasyonel, açık seçik kavramlara sahip, her şeyin bilgisini kendinde kurabilen bir Ben'dir. Hatta bunun adını felsefe, Aristoteles'ten uzun yıllar sonra artık epistemolojinin -bilgi teorisinin- içine koymuştur. 20.yüzyılın filozoflarının büyük bir kısmı bu Ben'in sınırlarının içinden çıkmak isteyeceklerdir ki, yine bunlardan bir tanesi iki yüzyılı birleştiren bir filozof olan Frege olacaktır. Özellikle yine 20.yy'ın eşğinde duran Wittgenstein gibi filozoflar hem epistemolojinin sınırları içinden çıkmaya çalışacaklar, hem de bilincin dışında mantıkla belirli konuları açıklamaya çalışacaklardır. Bu anlamda Descartes, hem dönülen hem de karşı çıkılan bir yer olacaktır. Yine bu anlamda Descartes'ın kuyusu hem içine düşüren hem de içinden çıkılmaya çalışılan bir kuyu olacaktır.

Locke ve Hume'un deneyciliğine geldiğimizde, Locke 20.yy'da özellikle 20. Yy'ın ikinci çegreğinde bilimsel realizm adı altında *temsil* kuramıyla- bir yanda fizik dünya diğer yanda bilinci ele alarak bilincin fizik dünyanın resmini tasarılarını yapması onun temsil kuramı

olacaktır. Bunun Descartes'tan farkı ise, Descartes'ta a-priori temel kavramlar varken, Locke'ta ise her türlü kavram dışarıdan gelenin işlenmesiyle ortaya çıkacaktır. Aslına bakıldığında her ikisinde de zihin temel düşüncedir ancak birinde düşünceden gerçekliğe giderken öbüründe gerçeklikten düşünceye dönülmesidir. Ne var ki her ikisinde de düşünceyi kendime konu yapma durumu mevcuttur. Bunun da adına *transendental estetik* denmektedir. İster dışarıdan gelenler isterse bende zaten mevcut olanlar olsun ikisini de konu edinebilmem için transendental bir deneyim içinde olmam gerekmektedir. Yani “düşüncemin kendisine düşüncemin kendisinin düşünceyi konu etmesi demektir” de diyebiliriz. Ancak Kant'a gelmeden önce, kendi deyiimiyle onu dogmatik uykusundan uyandıran Hume'a değinmek gerekmektedir. Ona geldiğimiz zaman, Hume'un ampirizmi yani deneyciliği özellikle 20. yy'da analitik filozoflarda tekrar ihya edilmeye çalışılacak; bunun yanı sıra da Viyana çevresi denilen yeni mantıkçı pozitivist felsefelerde Hume'un deneyciliği önemli olacaktır. Hume aynı zamanda 20.yy'da önemli bir tartışma kapısı açmıştır; bu da, bilim felsefesinde deneycilik, olguculuk, nedensellik konularında Hume'a çok fazla referans yapılmasını sağlayacaktır.

2.3. Kant'ın Uçurumu

Kant'ın uçurumuna gelindiğinde, kendisi 20. yy açısından en az Descartes, Hume kadar önemli bir filozoftur. Özellikle Kant'ın transendental estetiği –burada geçen estetik sözcüğü sanatla ilgili bir şey olduğunu düşündürmemelidir- her filozofun hemen hemen temel meselelerinden biri olacaktır. Bunlar; Frege, Russell, Husserl, Heidegger, Varoluşçular, dolaylı olarak Wittgenstein, yani en önemli kurucu filozoflardır. “*Transendental Estetik nedir?*” dediğimizde; dışarıdan gelenin a-priori bilgilerle işlenmesidir. Zaman ve mekan formu içinde dışarıdan gelenin içeride kurulmasıdır. Bu, Hume'un bir adım ötesi olsa da onu geçmek anlamında bir adım ötesi değildir. Hume'da a-priori formlar yoktu ancak şimdi Kant'ta deneyi ve nesneyi kurmanın a-priori formlarından bahsedilmektedir. Transendental estetik içerisinin ve dışarısının bir araya getirildiği yerdir ve bu bağlamda Kant'ta bizim fizik nesnelere dünyası dile getirdiğimiz fenomenler dünyası olarak adlandırılmaktadır. Ancak biz fenomenler dünyasında kendi koyduğumuz kurallar içinde dünyayı bilebiliriz. Artık dünya, dünya değil bizim bildiğimiz, bize kendini gösterdiği kadarıyla dünya olacaktır. Bu da ciddi sorunlara yol açacaktır. Bu, Kant'ın idealizmidir. Transendental estetik aynı zamanda Kant'a göre matematik nesnelere de kurulduğu yerdir. Bu, Frege için kabul edilebilir bir şey değildir; zira Frege matematik nesnelere zihin içinde kurulmasına karşı çıkacaktır. Frege'nin yolu Bolzano'nun yoluyla, Platoncu bir realist yol olacaktır. Bu anlamda Kant bir yol ayrımıdır. Bu yol ayrımından öznelciliğe, mutlakçılığa da gidilebileceği gibi Frege-Bolzano bağlamındaki realizme ya da günümüzün bilminin de kullandığı bilimsel realizme de gidebilmek mümkündür. Bu bağlamda gerek Descartes, ağırlıklı olarak Kant ve Hume 20.yy'ın ‘başını ağrıtan’ filozoflardan olacaklardır diyebiliriz. Alt başlığımız olan “Kant'ın uçurumu nedir?” dediğimizde, meşru, üzerinde tartışılabilir ‘bilimsel’ bilgi, doğa bilimlerinin bilgisi; bu, transendental estetiğin kurduğu gerçeklik, yani fenomenler dünyası içinde mümkündür. Fenomenler dünyasının ötesinde, yani numenler dediği dünyanın ötesinde doğa bilgisi mümkün değildir. O halde sınır bu şekilde çekildiğinde, sınırı aşmak isteyenler olacaktır ve nitekim de olmuştur. Bunun sonucunda da ortaya bir takım metafizikler çıkacaktır. Bunlardan biri de Bergson olacaktır. Kant -bizim açımızdan bir hileyle- fenomenler ve numenler ayrımını

yaparak doğa bilimlerindeki metafiziğin mümkün olmadığını; ancak ahlak, vb alanlarda rasyonel bir metafizik olduğunu iddia etmektedir. Bu da, 20. Yy'ın önemli sıkıntılarından birini oluşturacaktır. Bu sıkıntının başlangıcında yine Hume'a dönersek, Hume'un çatalı denilen meşhur bir olayı hatırlamak gerekir ki, bu konu Wittgenstein'da tekrar anlatılacaktır. Hume'un çatalı; bir ifade ya biçimseldir ya da olgusal içeriklidir, yani deneye dayanır ya da deneyle ilgili bir şeyi anlatır. Eğer deneysel ya da olgusal içerikli değilse mantıksal ya da matematiksel yani biçimsel içerikli de değilse bu ifadeler metafiziktir ve bu ifadeleri yazan kitapları -metaforik olarak- ateşe atın demektir. Gerek Hume'dan gerekse Kant'tan 20.yy'a gelecek olan metafiziğin durumuyla ilgili bir problem vardır. 20.yy'ın bir meselesi "felsefenin hali nedir?" ise ikinci bir meselesi de bir metafizik karşıtlığının ortaya çıkmasıdır. Bu; Heidegger, Russell, Wittgenstein, Frankfurt okulunda çıkacaktır ve hatta neredeyse çıkmayan yer bulunmamaktadır.

2.4. 20. Yüzyılın Sorunları Üzerine

Toparlayacak olursak, 20.yy'ın sorunlarının bir özetinin dökümünü yapmak gerekmektedir. Bu sorunlardan bir tanesi, 19.yy'ın sonlarından itibaren gelişen bilimlerdir. Bunlara fiziği ve fizikteki çalışmaları örnek vermemiz mümkündür. Gerçekten fizikle ilgili düşünceleri Kant'ın öznel idealizmi bağlamında açıklayabilir miyiz? Kant'ın öznel idealizminin burada dallanıp budaklandığını görmekteyiz. Yeni Kantçılar 'fenomenlerin ötesinde fizik nesnelere bilemeyiz, fizikle ilgili bilgimiz zihnimizin kullanımından başka bir şey değildir' demektedirler. Bu bağlamda 20.yy'a Einstein'ın izafiyeti, Kuantum mekaniği gibi pek çok farklı fikirle fiziksel değişimler meydana gelmiştir. Aynı zamanda bu yüzyılın bir hastalığı da *temellendirmedir*. Burada fizikle ilgili önemli hususlardan biri; fiziğin nereye dayanacağı, 'Kant çerçevesinde fizik nereye kadar gidebilir?' ya da 'Fizik biliminin fizikal gerçeklik üzerinde nasıl açıklayabiliriz?' sorularıdır. Bir diğeri ise fizik biliminin, fiziksel düşünmenin felsefedeki her şeye sırayet etmesidir ki, buna Husserl *olgusalılık* diyecektir. Yani bilimsel düşünme tarzının kültürü ele geçirmesi ve Husserl'in açısından da 20.yy'ın barbarlıklarının nedeni kültürden ve felsefeden uzaklaşıp bilinçlilik içinde olmamız olarak değerlendirilecektir. Öbür taraftan fizik bilimi Kant'a rağmen mekanik-materyalist Newtoncu dünya tasavvuruna dayalıdır. Bir tür mekanik- materyalist dünya tasavvuru modern dünyaya yayılmaya başlıyor ki, bu ciddi bir problem olmaktadır. Bu problemin yansımalarından bir tanesi determinizm ve özgürlükle ilgili sorunlardır. Özellikle tarihsel konularla ilgili determinizm olacaktır ki, buna determinizmde tekrar değineceğiz. Mekanik-materyalist dünya tasavvurundan Viyanalı bir filozof olan Mach -daha öncede söylediğimiz gibi Hume'un deneyciliğiyle- çıkmaya çalışacaktır. Mach'a göre her şey zihnimizin içinde kuruludur. Bütün fizik teorileri, deneysel veriler üzerine kuruludur ki, fizik de bir şeyleri açıklamakla değil tasvir etmekle mükelleftir. Bu ise fiziği idealist bir zemine oturtmaktadır ki, Mach felsefesi özellikle Lenin'in *Ampryokritisizm* adlı eserinde eleştirelecektir. Diğer bir taraftan, yüzyıllardır sarsılmaz olarak görülen matematik ve mantık 1820'lerden sonra ciddi bir problem içerisine düşmüştür. 20.yy'ın iki büyük filozofu Russell ve Husserl, Frege üzerinden bu matematik ve mantıktaki gelişmelerden hareketle felsefe yapmaya çalışacaklardır. Buradaki sorun ise matematiğin temelleridir. Bunlardan birincisi Kantçı, inşaacı yani transendental estetik bağlamında olacak, bir diğeri ise Mill gibi pragmatistlerin deneyci temellendirmesi ve son olarak da Frege

üzerinden gelen matematiğin bilincin dışında mantığın a priori formlarıyla temelledirme olacaktır. Bu üç akım arasındaki tartışma 20. Yy'dan günümüze dek devam edecektir. Bu noktada *formalist* filozoflar da matematiği ve mantığı temellendirmek adına devreye gireceklerdir. Ancak bizim açımızdan matematik ve mantıkla ilgili mevzu Frege üzerinden iki çatala ayrılarak Russell ve Husserl üzerinden ele alınacaktır.

20.yy bağlamında, yine önemli bir nokta da Marksizmin tarihselciliğidir. Toplum bilimleri kurulmuştur. Marksizm bir tarih teorisidir, tarihi açıklama teorisidir. Sadece açıklamakla da ilgili değil değiştirmekle de ilgilidir. Marksizmin özelliği 20.yy temel filozofların özelliği gibi -Wittgenstein, Heidegger gibi- felsefe ve metafiziğe karşı olmalarıdır. Bu bağlamda, fizik Husserl'e göre nasıl olgusalılığı ön plana çıkardıysa, marksizm de felsefeden ziyade yeni bir bilim olan marksist bilimle meseleyi çözmeye ve sadece çözmeye değil çözüp üretmeye ve tarihi değiştirmeye aday olarak kendini öne sürmektedir. Özellikle Darwin ile ortaya çıkan evrimcilik ise her türlü zihinsel kategoriye doğal evrime bağlamaktadır. İnsanın bedensel yönünün ortaya çıkışı nasıl evrim süreçleri ile bağlantılı ise aynı şekilde zihin de evrimsel süreç bağlamında, yani maddeyle etkileşim bağlamında ortaya çıkmıştır diyebiliriz. Bu noktada Kant'ta, Husserl'de yani temel bir takım mantık ve matematik kavramları da benim anlayışına göre çökebilir. Ancak ister evrimle ister evrimsiz gelsin; var olan durum, düşünmeye başladığımda düşünmemin kendisine konu olan nesnel olduğunu görmekteyim. Bu nesnelere ise fizik nesnelere çok daha sarsılmaz bir şekilde zihnimle ele geçirebildiğim nesnelere. Buraya kadar saydıklarımızı özetleyecek olursak; 20.yy'ın başında felsefenin krizlerinden bir tanesi bilimin etkisine girmesi, ikincisi, tarihselciliğin, biyolojinin ve son olarak psikolojinin etkisine girmesidir. Çünkü psikoloji bilimi geliştikçe, filozofların kavramsal çalışmalarına ihtiyaç kalmadığı düşünülmektedir. Felsefenin kavramsal çalışması yerini daha ampirik, davranışçı bir psikoloji bu boşluğu ortadan kaldırmaya çalışıyor ve ayrıca da her türlü matematik ve mantıksal temel kavramlar psikoloji bağlamında ele alınmaya çalışılıyor ki, tüm bunlar ciddi anlamda bir skandal yaratmaktadır. Bu skandal ise, artık felsefenin temel kavramsal, mantıksal çalışma alanlarının felsefenin elinden çıkması olarak düşünülebilir. Bir benzetme ile Kral Lear gibi bütün temel yetilerini bilimlere, psikolojiye, devrimlere devrettikten sonra çırıl çıplak ortada kalmış olacakları söylenebilir.

2.5. 20. Yüzyılın Eşiğinde Yer Alan Filozoflar

20. Yy'ın eşik filozoflarına gelicek olursak; ilk olarak 20.yy'ın Nietzsche'siz olamayacağını söylememiz gerekir. Nietzsche modern batı düşüncesinin, akıl, bilim ve hakikat anlayışını gerçekten ciddi şekilde eleştirmiştir. Nietzsche üzerinden akılcılık, hakikatçilik, bilimcilik yapamayız. Nietzsche'yi hesaba katmadan metafizik ya da felsefe ile hesaplaşmak mümkün değildir. Pek tabii akıl eleştirisini yaparken barbarlığa da düşmemek gerekmektedir. Nietzsche'nin 20.yy'a verdiği armağanlardan bir tanesi, modern dünyanın, akıl, bilim, teknoloji, hakikat ve burjuva özne anlayışının eleştirisidir.

Dilthey'a gelindiğinde Nietzsche kadar çarpıcı bir filozof olmadığını görürüz. Nietzsche'nin ortaya koyduğu düşüncelerden biri de bakış açısı, yani belli bir açıdan bakmaktır. Yani Nietzsche'ye göre her türlü hakikat belli tarihsel bağlamlarda ortaya çıkan bir yorumdur. Dilthey ise bunu *Hermeneutik* denilen bir gelenekte ortaya koymuştur. Bu gelenek önceden beri

varlığını sürdürmüştür. Dilthey'in burada yaptığı ise doğa bilimleri kadar sağlam olabilecek bugünkü anlamıyla kültür bilimlerinin temellendirmesidir. Aynı şekilde Dilthey da Nietzsche gibi tarihselciliğe belli bir bağlamda kendi kategorileri, kendi hakikatleri ile birlikte bakmaktadır. Ancak Dilthey'in esas hattını vericek kişi Heidegger'dir. Bunun nedeni ise Heidegger'in öneminin bir tanesi de insanın temel düşünme yapılarının tarihsel bir bağlamda olmasıdır, yani Kant gibi transendant olmaması fikridir.

C.S. Pierce'a geldiğimizde, pragmatizmin 20.yy'ın önemli taşlarından biri olduğunu görürüz. Pierce aynı zamanda mantıksal çalışmalara katkı sağlamış önemli filozoflardan bir tanesidir. Pierce'in pragmatizminin devamı olarak Quine'ı görebiliriz. Bergson'a geldiğimizde ise kendisinin önemli bir filozof, ancak 'ölmüş' bir filozof olduğunu görürüz. [Ancak şunu söylemeliyim ki bana göre bu şekilde diye size göre de böyle olacak değildir.] Bergson'un yaptığı şey; modern bilimin, mekanik, kavramsal açıklamasının yanı sıra sevgi denilen özel bir kavrayış gücü öne sürmesidir. Son olarak Frege ile dersimizi sonlandıracağız. Frege 20.yy felsefesinin iki temel filozofunun arkasında bulunan matematikçi-filozoftur. Frege'nin özelliği Fregeyle birlikte tekrar ontoloji ve mantıksal ontoloji canlanmaya başlayacaktır. Zihnin dışında ister transendental, ister Hume'cu fikirler olsun sınıfta kalmıştır. 20. Yy'ın eşliğindeki filozoflar bu şekilde sıralanabilir.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bu bölümde 20. yüzyıl felsefesinin temel özellikleri, arka planında yer alan filozoflar ve temel sorunların ne olduğu gösterilmiştir.

Bölüm Soruları

1) Kant'ın "beni dogmatik uykumdan uyandırdı" diyerek andığı filozof aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Locke
- b) Bergson
- c) Hume
- d) Berkeley
- e) Descartes

2) "Fenomen", "Numen", "Trasandental estetik", "Saf görüş", "sentetik a priori" vb gibi kavramlar aşağıdaki filozoflardan hangisinde geçmektedir?

- a) Descartes
- b) Hume
- c) Locke
- d) Berkeley
- e) Kant

3) Aşağıdakilerden hangisi Lenin'in felsefe üzerine kaleme aldığı eseridir?

- a) Kesin bir bilim olarak felsefe
- b) Ampriyokritisizm
- c) Alman İdeolojisi
- d) Tinin Fenomenoloji
- e) Varlık ve Zaman

4) Dilthey'in aşağıdaki felsefi yaklaşımlardan hangisinin içinde yer aldığı söylenebilir?

- a) Formalist
- b) Materyalist
- c) Kavram realizmi
- d) Hermeneutik
- e) Mantıksal pozitivism

5) Önemli mantık çalışmalarının yanı sıra pragmatizmin kurucuları arasında da sayılan filozof aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Hume
- b) Nietzsche
- c) C. S. Pierce
- d) Aristoteles
- e) Russell

6) "Hume çatalı" ifadesini ve önemini açıklayınız.

7) "Hermeneutik" geleneğinin ortaya koyduğu yaklaşımın temel yönlerini belirtiniz.

8) Nietzsche'nin felsefesinin temel yönlerini açıklayınız.

9) Husserl'in 'Avrupa'nın Krizi' adlı çalışmasında ele aldığı konuyu açıklayınız.

10) 20.yy filozofların felsefe yaklaşımlarının belirleyicisi olan 'ne olacak bu felsefenin hali?' sorusunun ortaya çıkış nedenlerini açıklayınız.

Cevaplar:

1)c, 2)e, 3)b, 4)d, 5)c

3. BERTRAND RUSSELL VE MANTIKSAL FELSEFE

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1) Bertrand Russell'ın felsefesinin özellikleri nelerdir?
- 2) Mantıksal felsefenin özellikleri nelerdir?
- 3) Bertrand Russell ve mantıksal felsefenin 20. yüzyıla katkıları nelerdir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Bertrand Russell'ın Görüşleri	Russell'ın felsefesinin görüşlerini anlamak.	Okuma, analiz etme.
Mantıksal Felsefenin Özellikleri	Mantıksal felsefenin özelliklerini anlamak.	Okuma, analiz etme.
Mantıksal Felsefe	Mantıksal felsefenin 20. yüzyıldaki yerini anlamak	Okuma, analiz etme.

Anahtar Kavramlar

- Bertrand Russell
- Mantıksal felsefe

Giriş

Bu bölümde 20. yüzyıl felsefesinin önemli filozoflarından olan Bertrand Russell'ın felsefesinden, temel yönlerinden ve mantıksal felsefenin ne olduğundan bahsedilecektir.

3. Bertrand Russell ve Mantıksal Felsefe

Felsefe tarihinde felsefenin mantıkla ilişkili olarak düşünülmesinde başat olarak dikkat çeken düşünürlerin başında B. Russell gelmektedir. Eğer 20. ve 21. yüzyılların önemli bir yönü anlamak isteniyorsa kısaca Russell'ın felsefe anlayışına da bakılması gerekmektedir. Russell, İngiliz felsefe geleneğinin bir parçası olacak biçimde uzun zaman boyunca felsefe alanında görüşler ortaya koymuştur. Ona göre felsefe mantık olarak ele alınmalıdır. Russell'ın felsefeye ilgilendiği dönemde İngiliz felsefe geleneğinde empirizm ve idealizm akımlarının etkisi oldukça fazlaydı. Bu anlayışların ikisi de onun felsefe kavrayışı üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Bu bakımdan ne tek başına deneyci yaklaşımın ne de tek başına idealist bakışların felsefe sorunlarına çözümler üretemeyeceğini ileri sürmüştür. Bu her iki anlayış üzerinde kendi görüşlerini geliştiren Russell felsefeyi mantıksal bir faaliyet olarak görmüştür. Onun bu yaklaşımını, "Felsefenin Özü Olarak Mantık" adlı makalesinde de görmek mümkündür. Russell'ın mantıkla yoğun olarak ilgilendiği dönemde dile ilişkin görüşü, daha sonra kendisinin de eleştirdiği bir yaklaşım üzerinde temellenmişti. Bu yaklaşıma göre dil, saydam bir yapıya sahiptir. Dilin saydam bir yapıya sahip olması, anlam bakımından hiçbir sorunla karşılaşmaksızın düşüncelerin eksiksiz olarak ifade edilebileceği anlamına gelmekteydi. Bu bakımdan dil, anlam konusunda bozucu veya eksiklikler yaratan bir araç olarak değil, gerçekliği tam olarak yansıtan bir ayna olarak da görülmüştür. Russell'ın çalışmalarının ilerleyen döneminde dile yaklaşımı ise değişmeye başlamıştır. Bu değişiklik, dilin gerçekliği olduğu gibi yansıtan bir ayna veya geçirgen bir temsil biçimi olmaktan ziyade onun gerçekliğin kuruluşunda aktif bir rol oynadığı biçimindedir.

Russell'ın felsefe çalışmalarında öne çıkan tema, insanın dili kullanmasının öznelliğinin dışında, dilden de bağımsız olabilecek güvenilir mantıksal bir zemin bulmak arayışıdır. Russell bunu yaparken, felsefesinin en önemli yönlerinden bir tanesi olan eleştirel yaklaşımının ortaya çıkmasına imkân da sağlamıştır. Felsefe açısından önemli nokta, Russell'ın felsefeyi mantık zemininde yeniden kurmak istemesidir. Bu anlayışa göre felsefenin ana araştırma alanı mantıktır. Bu alan yalnızca mantıkla da sınırlı kalmaz. Mantığın yanı sıra matematik de araştırma alanlarının başında gelmeye başlamıştır. Bu dönemde her iki alanın birleşmesinin belirgin örnekleri mantıksal felsefe çalışmaları adı altında toplanmaya başlamıştır. Russell ile beraber gelişmeye başlayan mantıksal felsefe çalışmalarında dile ilişkin özel bir vurgunun olduğu görülür. Dile ilişkin felsefe çalışmalarının yanında Russell, Yeni Çağla beraber bilim ile felsefe arasında görülen derin ayrışmaya yönelik çalışmalar da yapmıştır. Russell bilimle felsefe arasındaki ilişkiyi bilim dili üzerine yapılan çalışmalar üzerinden yürütmüştür. Yani iki alan üzerinde durmaktadır; bilim dili ile ilgili çalışmalar ve dilin zemini olarak mantık ve matematik üzerine felsefe çalışmaları. Bu anlamda Russell, 20. yy başında felsefe yapmanın biçimlerini şekillendiren filozoflardan biridir.

Russell'ın felsefe alanındaki çalışmalarının geliştiği dönemde, yani felsefe mantıkçı bir yaklaşımla bilim ile felsefe arasında bilimsel çalışmalarla iç içe geçmiş bir şekilde ilişkiler kurmak isterken, farklı felsefe yollarının da açıldığı görülmektedir. Bu yollardan bir tanesi, esasen belli bir biçimde sosyolojiyle iç içe duran bir yaklaşım olan pozitivistler

20. yüzyılın ilk yarısında bilimsel olanın çalışma alanını özellikle Kant'ın numen fenomenen ayırımından hareketle, incelikli olmayan bir anlamda fenomenlerle sınırlandırmak istemişlerdir.

Doğrudan gözlenebilirliği ölçüt olarak alan bir fizikçi ve matematikçi olarak Viyanalı bir filozof olan Ernst Mach, bu türden yaklaşımın belirgin örneğini oluşturur. Ernst Mach'ın bilimsel çalışmayı sınırladığı alan, duyu izlenimleri olarak fenomenlerdir. Ona göre gerçekliğin sınırı duyu izlenimleridir. Bilimin meşru çalışma alanı, duyu izlenimleri ile sınırlandırılarak, Kant'ın noumenler alanı olarak belirlediği kendinde şeyler alanına girilmesinin de önlenmesini amaçlamıştır. Çünkü bu türden bir sınır aşımı beraberinde bilimle aynı alanda bulunamayacak olan metafiziği de beraberinde getirecektir. Bu yaklaşım, bilimsel çalışma yapma faaliyetini fenomenler alanına kapatmış olmaktadır. Bu türden bir sınırlama çalışması bilim ile metafizik arasında sınır çizmek için önemli bir hamle olarak görülebilir, ancak bu pozitivist felsefenin açmazlarından birini de beraberinde getirecektir. Bu açmaz, bilimsel çalışma alanının düşünen ve bilen benden bağımsız olduğuna dair anlayışa imkân tanımamasıdır.

Bilimsel çalışma yapmanın mümkün sınırlarının fenomenler olarak belirlenmesinin amacı, bu alanlarda metafiziğe yer bırakılmak istenmemesidir. Fakat pozitivistlerin felsefe ve bilim kavrayışıyla Kant'ınki arasında fark kalmaktadır. Kant, kendinde şeyler alanı olarak noumenler alanını fenomenlerin dışında esas, gerçek varlık alanı olarak kabul etmiştir. Fakat pozitivistler, kendilerince metafiziğe barınma alanı bırakmamak için, fenomenler dünyasının dışında bir de, kendinde şeyler dünyasının varlığını kabul etmemişlerdir. Başka bir ifadeyle, Kant metafiziğe imkân bırakırken, pozitivist anlayış metafiziği kesin bir biçimde yasaklama çabasına girmiştir. Metafiziğin bu kadar katı bir biçimde yasaklanma isteğinin arkasında, yirminci yüzyılın başlarında her alana yayılan bilimsellik iddiasındaki ideolojik görüşlerin etkinlik alanını sınırlama çabası vardır. Yirminci yüzyılın önde gelen analitik düşünürlerinden biri olarak kabul edilen Wittgenstein, bu iki anlayışa ayrı ayrı dâhil edilmeye çalışılsa da, ikisinin dışında duran bir felsefe yaklaşımı sergilemiştir. Wittgenstein'in ilk dönem felsefe anlayışını temsil eden *Tractatus* adlı kitabı, Russell ve Frege'nin felsefe geleneğinden hareketle felsefe etkinliği gerçekleştirerek hem metafiziği belli bir yerde konumlandırarak hem de doğa biliminin sınırlarını dil kullanımları üzerinden sınırlamaya yönelecektir. Bu yaklaşım uyarınca pozitivistliğe yönelik bir eleştiri yöneltmek gerekirse, bilginin sınırını fenomenlerle belirlediği için, onun empirist bir idealist anlayış olduğu söylenebilir.

Pozitivizm ve Russell'ın felsefe yaklaşımlarıyla ilişkilendirilebilecek ana felsefe hattının analitik felsefe olduğu söylenebilir. Analitik felsefeyle beraber anılan en önemli düşünürlerden birisi, G. E. Moore'dur. Moore, İngiliz realistlerinden birisidir. İngiliz realistlerinin felsefe tarihindeki konumu, geliştirdikleri dil analizi yöntemiyle, kendi dönemlerinde ortaya çıkan her türden idealist olarak adlandırılabilen felsefe yaklaşımına karşı katı bir tutum sergilemiş olmalarıdır. Burada idealist felsefe yaklaşımlarının örnekleri olarak epistemik idealist anlayışlar ve kendilerine Hegel'in görüşlerini kaynak alan idealist yaklaşımlardır.

Moore'un felsefe yaklaşımı söz konusu olduğunda analitik felsefe ile kastedilen, belli ölçütler uyarınca dilsel yapıların analiz edilerek sınıflandırılmasıdır. Bunun yapılabilmesi için önce dil ile fizik gerçeklik arasındaki ilişkinin ne olduğu veya ne olması gerektiğinin belirlenmesi,

karara bağlanması gereklidir. Bunun yapılabilmesi, dile ilişkin özel bir kavrayış geliştirilmesini de gerekli kılmıştır. Burada ele aldığımız Moore'un realist anlayışının esası, fiziksel bir realizm olmasıdır. Fiziksel realist anlayış iki felsefe yaklaşımına belli bir biçimde eleştiriler getirme amacındadır. Bunlarda biri Kant'ın yaklaşımıyken, diğeri pozitivistlerin yaklaşımıdır. Moore'a göre bu iki yaklaşım da, insanın bilmesinden ve istemesinden bağımsız olarak var olan gerçeklik alanının felsefe ve bilim çalışmasında göz ardı edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle E. Mach'ta kendisini gösteren ve doğrudan gözlemin konusu olmayan şeylerin gerçekliğin dışına çıkarılması anlayışı, modern fiziğin kuramsal yaklaşımlarını imkânsız kılan bir yaklaşımdır. Bu bakımdan çağdaş fiziğin Machçı bir anlayışın üzerine kurulu olmadığı, aksine realist bir anlayış üzerine kurulu olduğu söylenebilir. Bu bakımdan çağdaş fiziğin konusu ve konusunu ele alma biçimleri, şahit olunabilen fenomenlerle sınırlı olarak görülmez. Çağdaş fiziğin yaklaşımlarında bir yandan fenomenler de dikkate alınırken, doğrudan gözlem konusu olamayan kuramsal nesnelere varlığı da kabul edilir. Bu kuramsal nesnelere varlığına ilişkin çalışmalar, matematiksel bir zemin üzerinde gerçekleştirilir. Bu anlamdaki bir realist yaklaşım, Locke veya Hume çizgisinde belirginleşen bilgi anlayışına karşıt bir tutum sergiler. Bilginin ve varlığın zihnin etkinliğiyle sınırlandırılması, bilgiyi ve varlığı bu süreçlerin bir sonucuna dönüştürebilir. Moore'un sergilediği felsefe kavrayışında ise ana hat, psikolojik süreçlerin dışına çıkarak, zihin dışı bir gerçekliğin bilme ve varlık anlayışına zemin olarak alınmasıdır. Her ne kadar tutarlı deneycilik açısından insanın bilmesinden ve istemesinden bağımsız bir dış dünyanın varlığını kanıtlamak mümkün olamayacaksa da, yirminci yüzyıl düşünürlerinden bazıları, insan bilmesi ve istemesinden bağımsız olarak var olan fiziksel bir dış dünyanın varlığını kanıtlamaya yönelmişlerdir.

Analitik felsefeye dâhil olan Russell ve Frege'nin oluşturduğu düşünme hattında ise durum, fiziksel bir dış dünyanın insan bilmesinden ve istemesinden bağımsız olarak var olduğunu kabul eden bir realizm ile de sınırlı değildir. Onlara göre bağımsız bir fiziksel dış dünyadan daha da gerçek olan bir yapı vardır. Bu yapı, bizzat mantığın zeminini oluşturmaktadır. Burada mantığın zemini ile kastedilen, psikolojik olarak insan zihni ile ilişkili olmayan bir biçimde vardır. Buradaki yaklaşımlardan birisi, mantığın da, bilmekten ve istemekten bağımsız bir yapı olarak var olmasıdır. Mantığın zemininin esas anlamıyla güvenilir bir çıkış noktası olarak kabul edilmesi, eleştirel dil felsefesi olarak adlandırılacak olan felsefe anlayışının da benimseyeceği bir tutum olacaktır. Eleştirel dil felsefesinin belirgin örneklerinden birisi L. Wittgenstein'in Tractatus adlı kitabında ortaya konulan felsefe tutumudur.

Wittgenstein'in sergilediği felsefe tutumu, bir sınırlama ve sınır bekçiliği yapma etkinliği olarak eleştirel geleneğin bir devamı olarak da değerlendirilebilir. Fakat onun Kantçı anlamdaki sınır koyucu eleştirel tutumlardan belirgin olarak farklılıkları vardır. Kant'ın eleştirel felsefe anlayışı, epistemolojik bir yaklaşımdır. Burada düşüncenin kendi kendisini kavraması ve sınırlandırması söz konusudur. Bu anlamıyla felsefe, düşüncenin bir eleştirisi olmasıyla transcendental felsefe olarak adlandırılır. Mümkün deneyimin sınırlarının araştırılmasını amaçlayan bu felsefe çalışması, "neyi ve nasıl bilebiliriz?" sorularını yanıtlamaya yönelir. Bu bakımdan, sentetik apriori yargıların nasıl mümkün olduğunu savunmuştur. Sentetik apriori

yargılar, başta dönemin fizik alanındaki çalışmaları olmak üzere, bütün doğa bilimi alanlarında geçerli yargılar olarak görülmüştür. Bu yargılar, doğa bilimi olarak görülebilecek alanların mümkün yargılarıdır. Belli bir biçimde Kantçı eleştirel felsefe anlayışından etkilenmiş olsa da eleştirel dil felsefesinin yönteminde çıkış noktası önermelerdir.

Burada hareket noktası epistemoloji olmaktan ziyade mantıkla zemini döşenmiş olarak kabul edilen dildir. İlk olarak ifadeler ve aralarındaki ayrımlar ele alınır. Bu ayrımla beraber önermeler asıl odak konusunu oluşturur. Önermelerin ele alınmasında onlar tek bir grup olarak değerlendirilmez. Önermeler de kendi aralarında çeşitli sınıflara ayrılmıştır. Önermelerden bir kısmı mantıksal ve matematiksel önermeler olarak sınıflanırken, bir kısmı da doğa bilimi önermeleri olarak sınıflanmıştır. Bu sınıflamalarda kullanılan ölçütlerin neler olduğu ve her bir önerme grubunun belli bir biçimde doğrulanmasının nasıl mümkün olacağına yönelik çalışmalar da yapılmıştır. Bütün bu önerme çeşitlerinin yanında bir de, bütün bu sınıflama, analiz ve açıklama faaliyetlerini yapan felsefenin konumun ne olduğu da karara bağlanması gereken bir başka büyük problemdir. Felsefe olarak da değerlendirilebilen bu tanımlama ve sınıflama faaliyetlerinin kendisinin ifadesi olan anlatımların konumunun mantık veya matematikle mi yoksa doğa bilimi ile mi ilişkilendirilebileceği yolunda tartışmalar yapılmıştır. Kimi yaklaşımlara göre felsefenin yalnızca bilimsel ifadelerle sınırlanması gerekirken, kimi yaklaşımlar felsefeyi tüm bu faaliyetlerin üzerinde gerçekleşen bir etkinlik olarak sınır bekçiliğinde görevlendirmiştir. Fakat her durumda felsefe, bir öğreti olmaktan çıkmak durumunda bırakılmış, belli bir biçimde yaptığı sınırlamalar ve sınıflamalar bakımından da, metafizik bir yaklaşımla ilişki içinde değerlendirilmiştir.

Bütün bu felsefe çalışmalarında mümkün ifadelendirme sınırları içinde nelerin söylenebileceği ve söylenemeyeceğine ilişkin çalışmalar yapan Wittgenstein'in söylenebilir olan ile gösterilebilir olan arasında yaptığı ayırım önemlidir. Wittgenstein'a göre söylenebilir olanlar doğa bilimi önermeleridir. Bu önermelerde matematiksel-mantıksal yapı kendisini gösterir. Yani, meşru bir önermede ne söylenebilir ne söylenemez fakat kendisini gösterir. Wittgenstein'in mantıksal temelli bir yaklaşım olarak oldukça katı sınırlara sahip olan *Tractatus* adlı çalışmasıyla karakterize edilen birinci dönem çalışmalarının ardından, **dil oyunları** yaklaşımı ile karakterize olan ikinci dönem felsefe anlayışı gelişmiştir. İkinci döneminde Wittgenstein, katı bir mantıksal-matematiksel sınırlama ve sınıflamadan ziyade, yaşama içinde dilin kullanımı ile beraber şekillenen ve gelişen bir anlam kavrayışını da devreye sokmuştur.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bu bölümde Bertrand Russell'ın mantıksal felsefeyle ilişkisinin ne olduğu, mantıksal felsefenin özellikleri, geleneksel felsefeden ayrıldığı noktalar ve 20. yüzyıl felsefesindeki yeri ve önemi ortaya çıkartılmıştır.

Bölüm Soruları

1) Aşağıda verilen isimlerden hangisi mantıksal felsefenin önemli isimlerinden birisidir?

- a) Bertrand Russell
- b) Platon
- c) Descartes
- d) Kant
- e) Hume

2) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

- a) Russell'a göre felsefe, mantık olarak ele alınmalıdır.
- b) Russell'ın felsefeyle ilgilendiği dönemde İngiliz felsefe geleneğinde empirizm ve idealizm akımlarının etkisi oldukça fazladır.
- c) Russell felsefeyi hakikati arama aracı olarak görmüştür.
- d) Felsefenin Özü Olarak Mantık, Russell'ın bir makalesidir.
- e) Russell'ın mantıkla yoğun olarak ilgilendiği dönemde dile ilişkin görüşü, daha sonra kendisinin de eleştirdiği bir yaklaşım üzerinde temellenmiştir.

3) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

- a) Russell'ın felsefe çalışmalarında öne çıkan tema, insanın dili kullanmasının öznelliğinin dışında, dilden de bağımsız olabilecek güvenilir mantıksal bir zemin bulmak arayışıdır.
- b) Russell felsefeyi hakikat zemininde yeniden kurmak istemektedir.
- c) Russell'ın felsefeyi mantık zemininde yeniden kurmak istemektedir.
- d) Russell ile beraber gelişmeye başlayan mantıksal felsefe çalışmalarında dile ilişkin özel bir vurgunun olduğu görülür.
- e) Russell, 20. yy başında felsefe yapmanın biçimlerini şekillendiren filozoflardan biridir.

4) Aşağıda verilen bilgilere göre hangisini söylemek Russell için doğru olmaz?

a) Russell bilimle felsefe arasındaki ilişkiyi bilim dili üzerine yapılan çalışmalar üzerinden yürütmüştür.

b) Russell felsefeyi mantık üzerinden yeniden kurmak ister.

c) Russell bilimle felsefe arasındaki ilişkiyi bilim dili üzerine yapılan çalışmalar üzerinden yürütmüştür.

d) Russell'da mantığın yanı sıra matematik de araştırma alanlarının başında gelmeye başlamıştır.

e) Russell felsefeyi hakikati inşa eden bir etkinlik olarak görür.

5) Aşağıda verilen bilgilere göre hangisi yanlıştır?

a) Ernst Mach'ın bilimsel çalışmayı sınırladığı alan, duyu izlenimleri olarak fenomenlerdir.

b) Wittgenstein'in Tractatus'u, doğa biliminin sınırlarını dil kullanımları üzerinden sınırlamaya yönelecektir.

c) Pozitivizm ve Russell'ın ana felsefe hattının analitik felsefe olduğu söylenebilir.

d) Analitik felsefeyle beraber anılan en önemli düşünürlerden birisi, Platon'dur.

e) Moore, İngiliz realistlerinden birisidir.

6) Aşağıda verilen bilgilere göre hangisini söylemek doğru olmaz?

a) Analitik felsefeyle beraber anılan en önemli düşünürlerden birisi, G. E. Moore'dur.

b) İngiliz realistleri dil analizi yöntemiyle, idealist felsefe yaklaşımına karşı katı bir tutum sergilemiştir.

c) Moore için analitik felsefe ile kastedilen, belli ölçütler uyarınca dilsel yapıların analiz edilerek sınıflandırılmasıdır.

d) Moore realist bir filozof değildir.

e) Moore'un realist anlayışının esası, fiziksel bir realizm olmasıdır.

7) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi doğrudur?

a) Moore rasyonalist bir filozoftur.

b) Platon analitik felsefenin kurucu filozofudur.

c) Moore, zihin dışı bir gerçekliği bilme ve varlık anlayışına zemin olarak almıştır.

d) Frege ve Russell analitik çizgiye sahip filozoflar değildirler.

e) Eleştirel dil felsefesinin belirgin örneklerinden birisi Platon'un idealar kuramıdır.

8) Aşağıda verilen hangi ifade yanlıştır?

a) Wittgenstein'in sergilediği felsefe tutumu, bir sınırlama ve sınır bekçiliği yapma etkinliği olarak eleştirel geleneğin bir devamı olarak değerlendirilebilir.

b) Russell ve Frege analitik felsefe çizgisine karşı duran filozoflardır.

c) Analitik felsefeye dâhil olan Russell ve Frege'nin oluşturduğu düşünme çizgisinde durum, fiziksel bir dış dünyanın insanın bilmesinden ve istemesinden bağımsız olarak var olduğunu kabul eden bir realizm ile sınırlı değildir.

d) Çağdaş fiziğin Machçı bir anlayışın üzerine kurulu olmadığı, aksine realist bir anlayış üzerine kurulu olduğu söylenebilir.

e) Pozitivizm ve Russell'in felsefe yaklaşımlarıyla ilişkilendirilebilecek ana felsefe hattının analitik felsefe olduğu söylenebilir.

9) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

a) Eleştirel dil felsefesinin etkilendiği alanlardan biri de doğa filozoflarının temel sorularıdır.

b) Moore'un realist anlayışının anlayışı fiziksel bir realizm olmasıdır.

c) Eleştirel dil felsefesinde çıkış noktalarından biri önermelerdir.

d) Wittgenstein'a göre söylenebilir olanlar doğa bilimi önermeleridir.

e) Wittgenstein için doğa önermelerinde matematiksel ve mantıksal yapı kendisini gösterir.

10) Aşağıda verilen bilgilere göre hangi ifade yanlıştır?

- a)** Eleştirel dil felsefesinin çıkış noktası Platon'un idealar anlayışıdır.
- b)** Önergelerden bir kısmı mantıksal ve matematiksel önergeler olarak sınıflanırken, bir kısmı da doğa bilimi önergeleri olarak sınıflanmıştır.
- c)** Russell ve Frege, fiziksel bir dış dünyanın insan bilmesinden ve istemesinden bağımsız olarak var olduğunu kabul eden bir realizm ile sınırlı değildir.
- d)** Wittgenstein'a göre söylenebilir olanlar doğa bilimi önergeleridir.
- e)** Doğa bilimi önergelerinde mantıksal ve matematiksel yapı kendisini gösterir.

Cevaplar

1)a, 2)c, 3)b, 4)e, 5)d, 6)d, 7)c, 8)b, 9)a, 10)a

4. HUSSERL VE KESİN BİR BİLİM OLARAK FELSEFE

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1) Husserl'in felsefesinin görüşleri nelerdir?
- 2) Husserl'in felsefesinin 20. yüzyıldaki yeri nedir?
- 3) Husserl'in felsefesinin bilimle ilişkisi nedir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Husserl	Husserl'in felsefesinin özelliklerini anlamak.	Okuma, araştırma, akıl yürütme.

Anahtar Kavramlar

- Husserl
- Felsefe
- Bilim

Giriş

Bu bölümde Edmund Husserl'in felsefesinin özelliklerinden, kesin bir bilim olarak felsefeden kastedilenin ne olduğundan bahsedilecektir. Fenomenolojinin ne olduğu ve bu kavramla birlikte ortaya koymak istediği görüşün ne olduğu gösterilecektir. Böylelikle Edmund Husserl'in felsefesinin felsefeye katkılarının ne olduğu ortaya çıkarılmış olacaktır.

4. Husserl ve Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe

Edmund Husserl (1859 – 1938), yirminci yüzyılın en önemli felsefi akımlarından biri olan “fenomenoloji”nin kurucusudur. Fenomenoloji, 'özü görüleme' yöntemi olarak da tercüme edilebilir. Felsefenin yeniden şeylere geri dönmesi gerektiğini ileri süren Edmund Husserl'in geliştirmiş olduğu bu yeni felsefe yapma yöntemi, öze ilişkin bilginin olanağının artık kabul edilmediği on dokuzuncu yüzyılda gelişen çeşitli felsefe anlayışlarına bir tepki olarak da değerlendirilebilir. Husserl'in bu yöntemi, Heidegger ve Sartre'ı da etkilemiş olmasıyla, varoluşçu felsefenin (existentialism) ve yeni ontolojinin de şekillenmesine etki etmiştir. Kısacası Husserl, Platon, Descartes, Kant, Hegel gibi kendisinden önceki filozofların ontolojilerinden etkilenmiş olmakla beraber, Heidegger, Hartmann, Sartre gibi kendisinden sonraki günümüz felsefe dünyasını belirlemiş olan filozofları da büyük ölçüde etkilemiştir.

Husserl eğitime 1876'da Leipzig Üniversitesinde başlamıştır. Her ne kadar eğitiminin ilk yıllarında asıl ilgisi felsefe olmasa da, doğa bilimlerine bir yönelimi söz konusuydu. Husserl 1878'den sonra eğitimini devam ettirdiği Berlin'de dönemin önde gelen matematikçilerinden Kronecker ve Veierstrass'ın derslerine katılmıştır. 1883 yılında onun ilk önemli yapıtı da olan matematik alanında verdiği doktorasıyla mezun olmuştur. Doktora çalışmasını bitirmesinden sonra Franz Brentano'nun etkisiyle felsefe alanında çalışmalar yapmaya yönelir.

Her ne kadar felsefe ve matematik alanında çalışmalar yapmaya yönelmişse de, doçentlik alanındaki çalışması sayılar ve psikoloji alanlarını içine alacaktır. Doçentlik çalışmasının adı, 'Sayı Kavramı Üzerine. Psikolojik Analizler'dir. Bu çalışmasının ardından, Mantık Araştırmaları adlı çalışmasını, ardından da, Fenomenoloji Üzerine Beş Ders adlı eseri yayımlanmıştır. Bu dönemde Husserl, fenomenolojik yöntemi geliştirirken, özellikle Descartes'ın Meditasyonları üzerine çalışmalar yapmış ve kitap olarak yayımlanmıştır.

Husserl hayatını kaybettiğinde, üzerinde hâlen çalışmalar yürütülen oldukça büyük hacimli bir külliyat bırakmıştır. Bu külliyatın yayımlanma çalışmaları hâlen devam etmektedir. Husserl'i karakteri eden ana unsurlardan biri, psikolojizme karşı olmasıdır. Psikolojizm, felsefe problemlerinin psikolojinin yaklaşımları çerçevesinde ve olumsal öznel haller bakımından konuların ele alınmaya çalışılması olarak değerlendirilebilir. Husserl'e göre felsefenin yaklaşımı, konuyu özü itibarıyla yakalamaya yönelmelidir. Böylelikle görelilikçi ve subjektif yaklaşımların getireceği belirsizliklerden de uzak durulmuş olacaktır.

Psikolojizm, felsefe alanında Platon zamanından beri merkezi konulardan biri olan kavramların ve tümellerin bilinç içerikleri olarak değerlendirilmesine yönelmiş, bireysel düşünme deneyimleri ile konuyu anlamaya ve açıklamaya yönelmiştir. Oysa Husserl'e göre düşünmenin yapısı ve işleyişi belli bir kişinin duygusal yönelimleri veya kişisel edimlerinin dışında bağımsız bir kurallılığa, yapıya ve işleyişe sahiptir. Konu, özellikler mantık ve matematik söz konusu olduğunda daha da önemli olarak görülmüştür. Bu iki alanda Husserl'e göre, psikolojik etkilerin belirleyici olması söz konusu değildir. Husserl bu yönelimiyle, içinde yaşadığı dönemde her türden bilme etkinliğine belirleyici biçimde etki eden psikolojizmin alanını daraltarak felsefenin yeniden bağımsız bir alan olarak gelişmesine katkı sağlamıştır.

Husserl'in psikolojizme ilişkin temel eleştirilerinden birisi, sayıların fizik nesnelere gibi ele alınamayacağına yanısıra, sayılar, kişisel tasarımlar veya edimlere indirgenemezler. Sayılar ideal nesnelere aittir. Ona göre, bilim söz konusu olduğunda esas olan psikoloji değil, saf mantık olmalıdır. Çünkü saf mantık, bilimin ve bilginin olanaklılığını ve ideal koşullarını temsil etmektedir. Bu bakımdan Husserl'in yaptığı felsefe çalışmaları, düşüncenin ve dolayısıyla varlığın imkânını araştırması bakımından ilk felsefe veya temel-fundamental ontoloji olarak da adlandırılır.

Husserl'in amacı, bilginin yeni bir temellendirmesini yapmaktır. Bunun yapılması, felsefenin de yeniden ele alınmasını gerektirir. Felsefe, nesnel biçimde temellendirilebilecek kuramsal bir içeriğe henüz sahip olmadığından, bir bilim olarak da değerlendirilemez. Felsefenin kesin bir bilim olarak konumlandırılabilmesi, onun doğabilimlerden birisi gibi olması ile mümkün olamaz. Oysa burada, temellere yönelik bir çalışmanın yapılması gereklidir. Söz konusu olan temel, bütün bilmenin ve bilginin kaynağı olan özneye yönelmeyle gerçekleştirilebilir. Bilen ben olarak öznenin incelenmesi, bilincin fenomenolojik incelenmesi biçiminde gerçekleşecektir. Bilincin fenomenolojik olarak incelenmesi, bilmenin imkânına yönelik bir soruşturmadır ve daha önce var olan bütün bilginin elenmesini gerektiren bir etkinliktir. Bu etkinlikte, bir parantez içine almak (**epokhe**) söz konusudur. Yargı vermemek anlamına gelen bu yaklaşım, 'doğal tavır almak' olarak adlandırılır. Amaç, şeyleri her ne iseler o şekilde oldukları gibi görebilmektir. Paranteze alınanlar, bütün önceki bilinenlerdir ve geride kalması beklenen ise, 'saf ben' veya 'saf bilinç'tir. Saf ben, insanın tüm tasarımlarına eşlik etmektedir. Saf benin zorunluluğunun karşısında, rastlantısal olan dünya bulunur. Dünyanın rastlantısallığı, onun başka türlü de olabileceken böyle olmasıyla ilgilidir. Fakat o, böyle olmak zorunda değildi.

Dünyanın kavranmasında ise ana yönelimi, içinde insanların yaşadığı dünya olarak 'yaşam dünyası'dır. Yaşam dünyası, tüm doğanın taşıyıcısıdır. Zaman ve mekân, bütün diğer doğa ve varlık tabakalarının üzerine oturduğu zemindir. Yaşam dünyası, insanın bütün yapı temellerini tarihselliğini de içinde barındıracak biçimde kapsamaktadır. Bu anlamıyla yaşam dünyası, sanat ve bilim alanlarını da içine alacak biçimde geniş bir alanı temsil etmektedir. İnsan tarafında yapılmış olanların oluşturduğu ve bu anlamıyla 'dünya tarihi' olarak da değerlendirilebilecek olan alan, kısaca ifade edilecek olursa, kültürdür. İnsanın yaşama dünyası olarak kültürdür. Kültür konusundaki tartışma oldukça eskidir ve bir yanı sıra sofist Protagoras'a kadar geri gitmektedir. Özellikle insan tarafında yapılmış olan şeyler (khrematos) söz konusu olduğunda insan asli unsur olarak öne çıkmaktadır. Fenomenolojinin bütün bu çalışmalardaki asıl önemi ve rolü, insan dünyasının kavranmasına imkân sağlayacak biçimde belli bir öz kavrayışı geliştirilmesi ve dolayısıyla da bir ontoloji yapılmasıdır.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bu bölümde Edmunda Husserl'in felsefesinin temel özelliklerinin ne olduğu öğrenilmiş olmakla birlikte, felsefesinin temel kavramı olan fenomenolojinin de temel özelliklerinden bahsedilmektedir.

Bölüm Soruları

- 1) Aşağıda verilen filozoflardan hangisi fenomenolojinin kurucusudur?
- a) Edmund Husserl
 - b) Friedrich Nietzsche
 - c) Platon
 - d) Boethius
 - e) Immanuel Kant
- 2) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?
- a) Fenomenoloji, özü görüleme yöntemidir.
 - b) Fenomenolojinin kurucusu, E. Husserl'dir.
 - c) Husserl, kendisinden önceki filozoflardan olan Platon, Kant ve Hegel'den etkilenmiştir.
 - d) Husserl, kendisinden sonraki filozoflardan olan Heidegger ve Hartmann'ı etkilemiştir.
 - e) Sokrates'in Savunması adlı eser Husserl'e aittir.
- 3) Aşağıda verilen bilgilere göre hangisi Edmund Husserl için söylenemez?
- a) Husserl, 19. yüzyılda etkili olan psikolojizme karşıdır.
 - b) Husserl, Aritmetik Felsefesi kitabında mantık ve fenomenolojinin ilkelerini geliştirmeye başlamıştır.
 - c) Husserl'e göre düşünmenin yapısı ve işleyişi belli bir kişinin duygusallıklarından bağımsız bir yapı ve işleyişe sahiptir.
 - d) Husserl için matematikçiler kendi nesnelere fiziksel olgular gibi ele alabilir.
 - e) Husserl'in amacı, bilginin yeni bir temellendirmesini yapmaktır.

- 4) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?
- a) Husserl'in fenomenoloji yöntemi, Heidegger ve Sartre'ı da etkilemiştir.
 - b) Husserl hakikati arar.
 - c) Her türlü bilimin olanaklılığının en genel ve biçimsel koşullarının bilimi olarak görülen ya da kurulmaya çalışılan bilim saf mantıktır.
 - d) Husserl'in amacı, bilgin yeni bir temellendirmesini yapmaktır.
 - e) Husserl'in temel düşüncelerinden birisi, sayıların kişisel tasarılar veya edimlere indirgenemeyeceğidir.
- 5) Aşağıda verilen bilgilere göre hangisi doğrudur?
- a) Husserl'in felsefesinin temel kavramlarından bir tanesi, hakikattir.
 - b) Husserl felsefesinde dünya tarihi yerine hakikatten söz edilir.
 - c) Husserl'in önemli kavramlarının başında "yaşam dünyası" kavramı gelmektedir.
 - d) Husserl yaşam dünyasını tüm doğanın var olmayan taşıyıcısı olarak niteler.
 - e) Yaşam dünyası "yapılmamış", olmamış bir dünyadır.
- 6) Aşağıda verilen bilgilere göre hangisi yanlıştır?
- a) Husserl'in amacı, bilgin yeni bir temellendirmesini yapmaktır.
 - b) Husserl yaşam dünyasından, dünya tarihini kasteder.
 - c) Husserl'e göre tüm bilimlerin en yükseği, en kesini olmak isteyen felsefe henüz bilim bile değildir.
 - d) Husserl felsefeye idea kavramını getirmiştir.
 - e) Dünyanın kavranmasında ise ana yönelimi, içinde insanların yaşadığı dünya olarak 'yaşam dünyası'dır.

7) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi Husserl'in felsefesinin özelliklerinden bir tanesi değildir?

a) Husserl'in savunduğu görüşlerden biri psikolojizmdir.

b) Husserl'e göre düşünmenin yapısı ve işleyişi belli bir kişinin duygusal faaliyetlerine bağlı değildir.

c) Saf benin zorunluluğunun karşısında, rastlantısal olan dünya bulunur.

d) Dünyanın kavranmasında ana yönelim, içinde insanların yaşadığı dünya olarak 'yaşam dünyası'dır.

e) Husserl eğitime 1876'da Leipzig üniversitesinde başlamıştır.

8) Husserl'in görüşleri göz önünde bulundurulduğunda aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

a) Husserl'i karakterize eden ana unsurlardan biri, psikolojizme karşı olmasıdır.

b) Husserl felsefede hakikatçi bakış açısıyla yeni bir akım başlatmıştır.

c) Saf mantık, bilimin ve bilginin olanaklılığını ve ideal koşullarını temsil etmektedir.

d) 'Yaşam dünyası', insanın yaşama dünyası olarak kültürdür.

e) Fenomenoloji, 'özü görüleme' yöntemi olarak da tercüme edilebilir.

9) Verilen seçeneklerden hangisi Husserl'in görüşlerine göre yanlıştır?

a) Husserl'e göre felsefenin yaklaşımı, konuyu özü itibariyle yakalamaya yönelmelidir.

b) Dünyanın kavranmasında Husserl'in ana yönelimi, içinde insanların yaşadığı dünya olarak 'yaşam dünyası'dır.

c) Husserl, Psikolojizmin, tümellerin bilinç içerikleri olarak değerlendirmesini eleştirmiştir.

d) Felsefenin kesin bir bilim olarak konumlandırılabilmesi, onun doğabilimlerinden birisi gibi olması ile mümkün olamaz.

e) Husserl'in yaptığı şey, saf mantığın ve bilgi kuramının hakikatle temellendirilmesidir.

10) Aşağıda verilen bilgilere göre hangisi Husserl'in felsefesi için söylenemez?

- a) Husserl'e göre felsefe henüz bilim olmamıştır.
- b) Husserl'in felsefesi, ilk felsefe ve fundamental ontoloji olarak adlandırılabilir.
- c) Husserl yaşam dünyasının hiçbir biçimde kavranamayacağını ileri sürer.
- d) Bilen ben olarak öznenin incelenmesi, bilincin fenomenolojik incelenmesi biçiminde gerçekleşecektir.
- e) Husserl'in önemli kavramlarının başında "yaşam dünyası" kavramı gelmektedir.

Cevaplar

1)a, 2)e, 3)d, 4)b, 5)c, 6)d. 7)a, 8)b, 9)e, 10)c

5. HEIDEGGER

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1) Heidegger'in felsefesinin özellikleri nelerdir?
- 2) Heidegger'in 20. yüzyıl felsefesindeki yeri nedir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Heidegger	Heidegger'in felsefesini anlamak	Okuma, araştırma.
Heidegger	Heidegger'in 20. yüzyıldaki yerini anlamak	Okuma, araştırma.

Anahtar Kavramlar

- Heidegger

Giriş

Bu bölümde Martin Heidegger'in felsefesinin temel özelliklerinden, 20. yüzyıla olan katkısının ne olduğundan ve varlık anlayışından söz edilecektir.

5. Heidegger

Heidegger, günümüz felsefe dünyasında oldukça etkin ve belirleyici olan varoluşçuluk, postyapısalcılık, postmodernizm, Frankfurt Okulu ve yapıbozumculuk gibi felsefe akımı ve felsefe anlayışını fazlasıyla etkilemiş bir düşündürdür. 1889 yılında Almanya'nın Baden eyaletinde bir Katolik ailenin üyesi olarak dünyaya gelmiş, lise eğitiminden sonra dinî eğitim almıştır. Bu dönemde üniversitede ilahiyat ağırlıklı bir eğitim almıştır.

Doktora çalışmasını yaptığı dönemde onun hocalığını da yapmış olan Husserl'den de etkilenerken, psikolojinin alanına giriyormuş gibi görünen kaygı, düşünme gibi konuları, felsefi bir yaklaşımla ele alarak çözümlemelere gitmiştir. 1923'te Marburg'da profesör olmuş, 1927 yılında da, günümüz felsefe dünyasını hâlen etkilemeye devam eden *Sein und Zeit* (Varlık ve Zaman) adlı kitabını yayımlamıştır.

Varlık bilimi (ontoloji)nin yeniden, fakat geleneksel anlamının dışında ele alınması ve gündeme getirilmesi gerektiğini ileri sürerek, yeni bir varlık kavrayışı dönemi başlatmıştır. Varlığın bu yeni kavranış biçimi, kendisinden sonra gelen filozofları belirgin biçimde etkilemiştir.

Varlığa ilişkin geleneksel yaklaşımın yerine, yeni bir formülasyonun oluşturulması gerektiğini söyler. Gelenekselleşmiş ön yargıların sona erdirilmesi, belli bir biçimde oldukça yeni bir eleştiri ve soruşturma tarzının geliştirilmesini gerektirmiştir. Her inceleme, neliğe ilişkin bir soruşturma olarak görülebilir. Bir şeyin ne'liği araştırılmaktadır. Bu bakımdan her soruşturmanın belli bir amacı vardır. Bu amaç, ilgili şeyin ne'liğinin ortaya çıkarılmasıdır. Fakat burada, araştırmanın, soruşturmanın kendisi de bir araştırma ve soruşturma konusuna dönüştürülebilir. Bu bakımdan hiç bir şeyin kendisi olarak önyargılarla beraber kabul edilmesi söz konusu olmayacaktır. Fakat soruşturmayı kim yapmaktadır? Soruşturan ve araştırmanın kendisi araştırmanın tam da merkezindedir. Bu, soruşturmayı yapanın kendisidir.

Varlığa yönelmiş bir soruşturmada belirleyici olan unsur, ilkin geleneksel yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre, şimdiye kadar varlığın ne olduğu araştırma konusu yapılmıştır. Bu, batı felsefe tarihinde ortaya çıkan bir kırılmadan, çarpıtılmadan kaynaklanan bir yanılısamadır. Bu kırılma ve yanılısama, bilmeye yönelenin varlıktan uzak kalmasına, uzaklaşmasına yol açmıştır. Fakat varlığın kavranmasının yine de imkânı vardır. Bu imkânın kaynağı, varlığın zaten bilen ile beraber olmasıdır.

Varlığın kabaca, ondan uzak kalınarak kavranma çabalarından, varlığın ne'liğinin araştırılmasından, onun anlamının araştırılmasına geçilmesiyle sonuç elde edilebilir. Varlığın anlamını kavramaya yönelen Heidegger, belli ve öz olarak kabul edilen bir tanıma ulaşmaktan ziyade, felsefe tarihi içinde kendisini gösteren çeşitli varlık kavrayışlarının betimlenmesini ve böylelikle görelide olsa çeşitli kavranışlarını gündeme getirmiş olmaktadır. Varlığın bu görelide kavranışları, insan olmanın anlamıyla da iç içedir. Tüm bu etkinlikleri gerçekleştiren yegâne varlık olarak insan, bütün bu varlık ve felsefe kavrayışlarının kaynağı olduğu gibi, varlık ve felsefe kavrayışlarıyla beraber kendisini de gerçekleştirmiş olmakta, kendini üretmektedir. Burada artık gelenekselleşmiş Platoncu ve Aristoteleci insan ve varlık kavrayışlarından uzaklaşmak söz konusudur. Uzaklaşılana bu kavrayış biçimi, ele aldığı konuyu durağanlaştıran

ve biçimselleştirmeye yönelik kuramsal bir yaklaşımdır. Belli bir konunun nihai olarak tanımlanması, tüketesiye bir biçimde sınırlanıp belirlenmesi anlayışının sonucunda durağanlık ortaya çıkmış, varlığın dinamizmi ortadan kalkmış olmaktadır.

Heidegger'in varlık konusundaki çalışmaları, bir varlık tarihi tahrifatı olarak da görülebilir. O, kendisinden önceki belirgin filozof ve düşünürlerin varlık hakkındaki teorilerini eleştirerek kendi varlık anlayışını ortaya koymaya yönelmiştir. Varlık tarihinin yıkıldığı ve başka bir biçimde ifade edilirse, yeni bir varlık kavrayışının ortaya çıktığı bu süreçte Heidegger, bir yandan varlığın anlamının yeniden kavramasına, öte yandan da insanın yeniden kavranmasına yönelmiş olmaktadır. Fundamentel ontoloji olarak da adlandırılan bu yöntem, Dasein'in, insan varlığı'nın ele alınmasıyla başlar. Dasein, belli sistematik sınıflamalarla kavranmaya çalışılan insandır. İnsan bu biçimde ele alındığında, sanki olmuş bitmiş ve sınırları belli bir varlık olarak görülmekte, onun ne'liği ortaya konulmaya çalışılmış olmaktadır. Oysa insan bir şey değil, bir imkândır. O, olduğu şeylerin hepsi olmakla beraber, geleceğe yönelik bir imkân varlığıdır. Bu bakımdan belli bir şey olmaktan ziyade, olmak imkânı olarak, bütün olmaların kaynağı olarak görülmelidir.

Heidegger'in yöneldiği bu araştırma ve soruşturmanın belirgin bir yöntemi vardır. Bu yöntem, fenomenolojiden alınmıştır. Fenomenolojik yöntemin kullanılmasıyla bütün bir varlık tarihinin eleştirilmesi ve tahrip edilmesi, varlığın belli bir biçimde anlamı bakımından kavranmasına imkân tanıyacaktır. Bu imkân, geleneksel metafiziklerin temel sorusu olan 'Varlık nedir?' yerine, 'Varlığın anlamı nedir?' sorusunu sormakla elde edilebilir. Fakat esas amaç, bütün bu etkinliğin merkezinde bulunan insanın kavranmasıdır. Başka bir ifadeyle, insanın kendi kendisini doğru bir biçimde kavramasının imkânını araştırmak, ana amaçtır. Burada amaç, belli kuramlar veya anlayışlar bakımından bir yanıt üretmek değildir. Böyle bir yanıt, kavranmak istenen konu söz konusu olduğunda, sınırlı ve verimsiz kalacaktır. Çünkü sınırlı bir perspektif sunulmuş olacaktır.

Kendinde şeylere yönelik bir araştırmanın yöntemi olarak da görülen fenomenoloji, 'Varlığın anlamı nedir?' sorusunun yanıtlanmasında kullanılacak temel yöntemdir. Bu yöntem, daha önce E. Husserl tarafından geliştirilmiştir. Heidegger, hocası olan Husserl'in bu yöntemini de kullanarak, varlığın anlamı nedir sorusunu yanıtlamaya yönelmiştir. Bu yöneliş, büyük etkiler yaratmış olan Varlık ve Zaman adlı kitabının başlığından da anlaşılabilir gibi, varlığı zamansallığı içinde kavramak amacındadır. Zamansallığından çıkarılmış bir varlık kavrayışı, geleneksel batı metafiziğinin kendisine yabancılaşmış bir kavranışından başka bir sonuç veremeyecektir.

Varlığın zamansallığı içindeki kavranışını mümkün kılacak olan fenomenoloji yöntemi, Kant anlamındaki görünüşlerle ilişkili fenomenlere dair değildir. Burada fenomenoloji ile kastedilen, kendinde şeylerin kendilerini yine kendilerinde göstermesi yöntemi olarak belirlenmiştir. Burada, fenomenolojinin ikinci yarısı olan Logos kavramı gündemde olmaktadır. Logos, Herakleitos'tan beri gündemde olan bir kavramdır. Esas olarak söz, düşünmek, toplamak, hesap etmek, yasa anlamlarına gelmektedir. Logos'un Heidegger'deki belirgin yanı, söz olarak öne çıkmış olmasıdır. Söz, belli bir ifade olmasıyla, her şeyin kendisini görünür kıldığı, açığa çıktığı imkân olarak değerlendirilebilir. Söz, hakikattir. Bu bakımdan söz,

kendi kendisini ortaya sunmaktadır. Bu, tam da fenomenolojik yöntemle amaçlanan şeydir. Yani, araştırılanın kendisini, yine kendisi olarak açığa çıkarmasıdır. Oysa doğabilimleri veya diğer araştırma ve inceleme alanlarında yapılan şey ekseriyetle, belli bir yöntemle veya sınıflamayla, şeyin kendisini başka birtakım tanımlama sistemleri içinde kaybederek açıklamaya çalışılmasıdır. Oysa amaç, şeyin kendisini, kendisi olarak açığa çıkarmasına imkân tanımaktır. Bu anlamıyla fenomenoloji, betimleyici bir yaklaşım olarak da değerlendirilebilir.

Öyleyse, fenomenoloji, geleneksel metafizik tarafından çarpıtılmış olan varlık tarihinin yıkılmasının yöntemi olarak kullanılacaktır. Felsefe, fenomenolojik ontoloji olarak adlandırılan bu yöntemi kullanan bir etkinlik olmalıdır. Bu etkinlik, Dasein'ın kendi kendisini kavrayışının da imkânını verecektir. Tüm bu kavrama çabasının iki sonucu olabilmektedir. Bunlardan birincisi, geleneksel metafizik yaklaşımlar olarak kendisini gösteren Batı Metafizik Tarihinin, tam da metafizik tarihi olmasıyla gizlediği, üzerini örtterek yabancılaşmanın gelişmesine yol açtığı varlığın yeniden ortaya çıkarılması, ikincisi de, şimdiye kadar herhangi bir biçimde kendisi ile ilişki kurulmamış olanın kendisini açığa çıkarmasına imkân tanınmasıdır.

Burada, anlamın kavranmasına imkân tanıyan yorumsama (Hermeneutik) ana yöntemdir. Yorumsama, varlığın tarihselliğini gündeme getirecektir. Varlığın tarihselliği, başka bir ifadeyle zamansallığı, onun belli bir şey olarak kavranmasından ziyade, farklı kavranışlarının imkânına da yönelmiştir. Bu imkân, geleneksel metafiziğin dışında kalıyor olsa da, metafizik dışı bir etkinlik değildir. Bu da bir metafiziktir. Bu metafizik kavrayış, tekniği de kendisine konu alarak, onun insan varlığıyla olan içsel ilişkisini zamansallık içinde kazanılan yeni anlamlar bakımından ele alarak sunmaya çalışmıştır.

Heidegger, tüm bu çalışmalarıyla, felsefenin ve bilmenin yegâne kaynağı olan insana yeni bir vurgu yapmış olmaktadır. İnsan, imkân olarak kendisine yönelmiştir. İnsanın değil, sistemlerin ve bilme formlarının öne çıktığı bir dönemin filozoflarına yeniden insan varlığını hatırlatan bu yaklaşım, unutulmuş ve üzeri örtülmüş olan varlığın anlamının yeniden kavranışına yönelik bir hamle olarak değerlendirilebilir. Böylelikle, yersiz yurtsuz kalmış olan çağdaş uygar insanın yaşadığı yabancılaşmanın kökten bir çözümü mümkün olabilir.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bu bölümde Martin Heidegger'in felsefesinden, özelliklerinden bahsedilmiş ve varlık anlayışının ne olduğu anlatılmıştır.

Bölüm Soruları

1) Aşağıda verilen filozoflardan hangisi varoluşçuluk, postyapısalcılık ve post modernizm felsefeleri üzerinde etki bırakmıştır?

- a) Platon
- b) Martin Heidegger
- c) Sokrates
- d) Augustinus
- e) Aristoteles

2) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi Heidegger'in felsefesi için söylenemez?

a) Felsefede varlık konusunun önemini yeniden vurgulayarak, yeni bir dönemi başlatmıştır.

b) Varlığın neliğinin araştırılmasından, onun anlamının araştırılmasına geçilmesiyle sonuç elde edilebilir.

c) Varlık için her sorgulama bir incelemedir veya araştırmadır.

d) Heidegger, varlığı sadece olgusal olarak tanırız, der.

e) Varlık ve Zaman Heidegger'in eseridir.

3) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

a) Heidegger, varlığın tarihsel göreceliliğini ve değişik anlamlarını belirlemek ve bunların insan varlığı ile olan ilişkilerini göstermek amacındadır.

b) Heidegger, bir yandan varlığın anlamının yeniden kavramasına, öte yandan da insanın yeniden kavranmasına yönelmiş olmaktadır.

c) Heidegger'de varlık, cansız olmak anlamında kullanılır.

d) Fenomenoloji, 'Varlığın anlamı nedir?' sorusunun yanıtlanmasında kullanılacak temel yöntemdir.

e) Fundamental ontoloji, dasein'in varlığı ve onun yapısının serimlenmesi ile alakalıdır.

4) Aşağıda verilen seçeneklerden hangisi Heidegger için söylenemez?

a) Varlık biliminin yeniden ele alınması ve gündeme getirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür.

b) Çalışmalarıyla, felsefenin ve biliminin yegâne kaynağı olan hakikate yeni bir vurgu yapmış olmaktadır.

c) Felsefesinde metot olarak fenomenolojiyi seçer.

d) Varlık konusundaki çalışmaları, bir varlık tarihi tahribatı olarak da görülebilir.

e) Ona göre, varlık araştırmasında gelenekselleşmiş ön yargıların sona erdirilmesi gerekir.

5) Aşağıda verilen bilgilere göre hangisi yanlıştır?

a) Varlığın araştırılmasının amacı insanın kendisini doğru bir biçimde kavramasının imkânını araştırmaktır.

b) Heidegger'in varlığa yönelmiş soruşturmasında hedeflediği unsur ilkin geleneksel yaklaşımdır.

c) Heidegger, geleneksel metafiziklere karşıdır.

d) Heidegger'e göre felsefenin temel sorusu fenomenolojik yöntemle cevaplanabilir.

e) Heidegger emprist bir filozoftur.

6) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

a) Heidegger dasein terimi ile hakikat ve idea arasında ilişki kurar.

b) Fenomenoloji terimi "özü görülemek" şeklinde ifade edilebilir.

c) Heidegger geleneksel Batı felsefesinin varlık kuramlarının dasein'in tarihselliğini ve zamansallığını veremediğini öne sürer.

d) Fenomenoloji kendinde şeylerin kendilerini gösterdikleri yerdir.

e) Felsefe, fenomenolojik ontoloji olarak adlandırılan yöntemi kullanan bir etkinlik olmalıdır.

- 7) Aşağıda verilen seçeneklerden hangisi Heidegger'in felsefesi için söylenemez?
- a) Fenomen, bir şeyin kendini kendinde göstermesidir.
 - b) Heidegger logos terimini geleneksel anlamlarının yerine 'söz' olarak kullanır.
 - c) Söz, kendi kendisini ortaya sunmaktadır.
 - d) Heidegger'de logos bir şeyi açıklamaz.
 - e) İnsan, bir imkândır.
- 8) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi Heidegger için söylenemez?
- a) Varlık'ın yeniden ele alınması ve gündeme getirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür.
 - b) Heidegger'e göre felsefe bilim idesine göre ölçülür.
 - c) Heidegger, felsefeden geleneksel metafizik düşünmeyi ayıklamaya çalışır.
 - d) Söz, fenomenolojik yöntemle amaçlanan şeydir.
 - e) Varlığın zamansallığı içindeki kavranışını mümkün kılacak olan yöntem fenomenolojidir.
- 9) Aşağıda verilen bilgilere göre hangisi yanlıştır?
- a) Felsefe, fenomenolojik ontoloji olarak adlandırılan bu yöntemi kullanan bir etkinlik olmamalıdır.
 - b) Heidegger, insanın yeniden kavranmasına da yönelmiştir.
 - c) Heidegger'e göre, fenomenoloji, varlığı varoluşsal ve tarihsel açıdan açığa çıkarmaz.
 - d) Hermeneutik, anlamın kavranmasına imkân tanıyan yorumlamada ana yöntemdir.
 - e) Fenomenoloji, 'Varlığın anlamı nedir?' sorusunun yanıtlanmasında kullanılacak temel yöntemdir.

10) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi Heidegger'in felsefesi için söylenemez?

a) Fenomenoloji yöntemi, Kant anlamındaki görüşler olarak fenomenlere ilişkin değildir.

b) Fenomenoloji ile kastedilen, şeylerin kendilerini yine kendilerinde göstermesi yöntemi olarak belirlenmiştir.

c) Heidegger dasein terimini Platon'un idealar kuramındaki varlık yerine kullanır.

d) Yorumsamak, varlığın tarihselliğini gündeme getirecektir.

e) Fenomenolojideki imkân 'Varlık nedir?' yerine, 'Varlığın anlamı nedir?' sorusunu sormakla elde edilebilir.

Cevaplar

1)b, 2)d, 3)c, 4)b, 5)e, 6)a, 7)d, 8)b, 9)a, 10)c

6. WITTGENSTEIN VE TRACTATUS

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1) Wittgenstein'in felsefesinin özellikleri nelerdir?
- 2) Tractatus Logico Philosophicus kitabının özellikleri nedir?
- 3) Tractatus'un 20. yüzyıl felsefesine etkisi nedir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Wittgenstein	Wittgenstein'in felsefesinin ana yapısını anlamak.	Okuma, araştırma.
Tractatus	Tractatus'un temel iddialarını anlamak.	Okuma, araştırma.

Anahtar Kavramlar

- Wittgenstein
- Tractatus Logico Philosophicus

Giriş

Bu bölümde Ludwig Wittgenstein'ın felsefesinden, analitik felsefeyle olan ilişkisinden ve en önemli eserlerinden biri olan *Tractatus Logico Philosophicus*'tan söz edilecektir. Böylelikle mantıksal felsefesinin özellikleri de ortaya çıkartılmış olacaktır. Bunlar gerçekleştirilirken felsefesini dille kurduğu ilişki üzerinden incelemeye çalışacağız.

6. Wittgenstein ve Tractatus

20. yy felsefesinde iki temel mimar vardır. Bunlar, Wittgenstein ve Husserl'dir. Bu iki filozofun bilinmesi, 20. ve 21. yy felsefesinin bulunduğu yeri anlamayı mümkün kılacaktır.

Wittgenstein, hayatı ile felsefesi içi içe geçmiş filozoflardan biridir. Çünkü sadece felsefe ve bilgi için düzenlenmiş bir hayat yaşamıştır. Bu anlamda Eski Yunan düşüncesinin mirasına sahip çıkmıştır. Wittgenstein'in en önemli yönü mantık ve matematik merkezli bir düşünme sistemi geliştirmiş olmasıdır. Olağan bir filozof gibi klasik felsefe eğitimi görmemiştir. Platon'u ve Schopenhauer'ı okumuştur. Augustinus ve Tolstoy en sevdiği filozof ve yazarlar arasındadır. Kirkkegaard'ı okumuş ve ondan oldukça etkilenmiştir. En çok sevdiği filozoflar, teoloji konusunda yazanlardır. Bunun yanı sıra kendi döneminden Whitehead, Russell ve Frege'yi de temel iddialarına eleştiriler getirecek düzeyde okumuştur. Ayrıca şiire de çok düşkündür.

Wittgenstein'in felsefesi iki farklı dönemden oluşur. Birinci dönem olarak adlandırılan felsefe yaklaşımının ifadesini bulduğu kitap, *Tractatus* (Mantıksal Felsefe İncelemeleri)dir. Bu kitap esasında bir mantık kitabıdır. İki değerli mantık üzerine yazılmış olmasıyla beraber, doğruluk fonksiyonlarını da anlatmaktadır. Bunun yanı sıra, mantıktan hareketle "Felsefe nedir?" sorusuna da cevap aramıştır. Ayrıca, matematik felsefesinde de yeni bir yaklaşım geliştirmiştir. Wittgenstein, bir mantıkçı olmasıyla beraber, şiirle ilgilenen bir yöne de sahiptir. Matematik, mantık ve dil felsefesinde çığır açıcı olmuştur.

Wittgenstein *Tractatus* adlı kitabında mantık felsefesinde alanında yıkıcı eleştiriler ortaya atmıştır. Matematik felsefesinde Russell ve Whitehead o dönemde iki önemli temsilci konumundaydı. Bu ikili, *Principia Mathematica* kitabını yazmışlardır. Daha sonra Wittgenstein bu kitabının sanıldığı gibi değerli düşünceler içermediğini ileri sürecektir.

Wittgenstein'in gözünde, felsefe yapabilmek için ilk önce bir mantık zemini gerekir. Ona göre felsefe mantıkla başlar. Bu fikri Russell'dan almıştır. Wittgenstein'a bu fikri Russell'ın "Felsefenin Özü Olarak Mantık" adlı makalesi vermiştir. Wittgenstein mantığı iki anlamda kullanmıştır. Formel bir bilim olarak mantık ve felsefe çalışmalarının başlangıcında, temelinde bulunan mantık. Wittgenstein'a göre mantık, dünyanın nasıl olduğunu önceden belirlemektedir.

Wittgenstein'in *Tractatus* adlı kitabı ilkin bir mantık kitabıdır. Ama aynı zamanda dili mantık açısından ele almaya çalışan, dille ilgili bir kitaptır. Üçüncüsü ise, Wittgenstein'in felsefe tarihindeki rolüyle ilgilidir. Wittgenstein'a göre *Tractatus*, diğer özelliklerinin yanı sıra, bir ahlak kitabıdır. Özgün adı *Tractatus Logico Philosophicus* olan bu kitabın adı, 'Mantıksal Felsefe Araştırmaları' olarak tercüme edilebilir. Bu kitap, hemen bakıldığında, baştan sonra mantıkla ilgili açıklamalarla doludur. Yani, bir mantık yönü vardır. Fakat dil ile ilgili yönü de vardır. Son olarak da, onun bir ahlak kitabı olması söz konusudur.

Kitabın önsözüne bakıldığında, onun felsefe problemlerini ele aldığı söyleniyor. Kitabın amacı, bütün felsefe problemlerini çözmektir. Wittgenstein, bir felsefe probleminin dilin yanlış

anlaşılmasından kaynaklandığını söyler. Daha doğrusu dilin mantığını yanlış anlamaktan dolayı ortaya çıkan problemler olduğunu söyler. Wittgensten, dilin mantığını yanlış anlamaktan kaynaklanan felsefe problemlerini sonuna kadar çözmek istiyor.

Wittgenstein, Tractatus'u yazmadan önce Norveç'te geçirdiği sürede mantık üzerine notlar diye bir çalışma hazırlamıştır. Bu, Tractatus'u anlamak için klavuz olarak göz önünde tutulabilir. Wittgenstein orada mantığın felsefenin temeli olduğunu ve felsefenin mantık ve metafizikten oluştuğunu söyler. Bu çalışma, mantığın temellerinden, yani mantıkla ilgili araştırmalardan dile doğru gitmiştir. Wittgenstein mantığı iki anlamda kullanır: Birinci anlamda, temel araştırma yapmanın kendisi olarak ama bu temel araştırmanın kendisinin bizzat temellendirilemeyecek bir alandır. Mantık, dilde araştırılmıştır. Wittgenstein'in ilk dönemine ilişkin en temel kabulü budur.

Wittgenstein'in ilk dönem felsefe anlayışına göre, mantığın doğasının araştırılması, dilin doğasının da araştırılmış olduğu anlamına gelir. Dilin doğasının araştırılmasıyla dünyanın doğasının araştırılması ya da dilin mantıksal yapısının araştırılmasıyla dünyanın da mantıksal yapısının araştırılması gerçekleştirilmiş olur. Bu temel kabul ve yaklaşım biçimi, Wittgenstein'in ikinci döneminde eleştirilecektir.

Tractatus'da dünyanın yapısının mantıkla ortaya çıkartılması amaçlanır. Bu anlamdaki mantık, dünyanın bir tasarımı olarak görülür. Mantık mümkün düşünmenin imkânlarını belirler. Mantıktan söz edildiğinde önerme söz konusu olur. Mantık bir dünyadır. Biz bu dünyanın imkânları içinde yaşıyoruz. Mantığa aykırı bir şey düşünülemez. Wittgenstein bu noktada dili mantıkla ele almaya başlar. Önerme, cümle değildir. Gündelik dilde pek çok cümle söz konusudur. Bu cümlelerin hepsi önerme değildir. Bir dilsel yapının önerme olabilmesi için doğruluk ya da yanlışlık değerini taşıyabilmesi ve buna bağlı olarak da o önerme yapısındaki terimlerin yerli yerinde kullanılması gerekir.

Wittgenstein'in felsefesi mantığın olanağının araştırılmasından dilin yapısının araştırılmasına doğru kayar. Bu anlamda Wittgenstein'da mantık birinci anlamda dilin ve dolayısıyla dünyanın mantıksal yapısının araştırılmasıdır. Bu noktada yapılması gereken şey, mantıklı dilin, düşünülür dilin, söylenebilir dilin sınırlarını mantıkla önceden belirlemektir. Wittgenstein mantığın içinden hareketle, mantığın kendisini araştırır. Mantığın kendisini araştırıyor olmak temel önermenin, yalın önermenin ortaya çıkartılması demektir. Tractatus'un merkezi burasıdır. Wittgenstein temel önermenin olmazsa olmaz bir özellik olduğunu söyler. En temel kurucu öge, temel önermelerdir. Wittgenstein'in taşıyıcı zemini temel önermedir. Temel önermeler bulduktan sonra, temel önermeler arasındaki ilişkilerin de bulunması gerekir. Bu ilişkiler doğruluk fonksiyonlarıdır. Temel önermeler arasındaki ilişkiler bilimin sınırlarını belirler. Bu, dilin sınırlarını önceden belirlemesidir. Öyleyse, temel önermeler denen yapılara önceden ulaşılması gerekir. Temel önermeler ve temel önermeler arasındaki mümkün ilişkiler dilin sınırını belirler. Mantık dilin sınırlarını hem doldurur hem de belirler. Wittgenstein, mantığın yani dilin sınırlarının ötesindeki hiçbir şeyin bilinmeyeceğini ileri sürer.

Mantık ve dünya konusu söz konusu olduğunda özellikle Tractatus'da Wittgenstein, mantığın dünyanın yapı iskelesini ortaya çıkarttığını söyler. Mantık temel önermelerin ne

olduğunu söylüyorsa, bu temel önermelerin mantıksal yapısını ortaya çıkartıyorsa, bu mantıksal yapı aynı zamanda olguların mantıksal yapısını da yansıtır.

Wittgenstein'in yaklaşımına göre, bizzat kendisi temelsiz olan, ama temel bir çalışma alanı olarak mantık, düşünmenin mümkün sınırlarını kendi bünyesinde ayna sureti olarak gösterir. Bu bakımdan, 6.124 ve 6.13 te. 6.124 ve 6.13 ifadeleri dikkate alınmalıdır.

Wittgenstein'in arka planında Frege ve Russell'in bulunduğu dile ilişkin çalışmalar vardır. Fakat Wittgenstein'in, önce Orta Çağ döneminde, sonraları Leibniz'de söz konusu olan anlamda bir ideal dil kurmak istiyor olduğu söylenemez. Onun yöneliminin daha çok, insanların konuştuğu bütün mümkün dillerin mantıksal yapısını ortaya çıkartmak olduğu söylenebilir. Kaldı ki, Wittgenstein, gündelik dilin kendi içinde mükemmel olarak gayet iyi bir biçimde çalıştığını söyler. Wittgenstein sadece mantık ve matematikte dilin düzgün biçimde kullanılmasına yönelik bir çabaya girmiştir. Yoksa Wittgenstein bütün dili mantık ve matematikte ya da Leibniz'in yaptığı gibi evrensel bir açık seçikliği hedeflemiyor.

Wittgenstein'da mantık temel noktalardan biridir. Wittgenstein'in ilk dönemi için ön önemli kavramlarından biri temel önerme, ya da yalın önermedir. Temel önermenin varlığı apriori olarak önceden mantık yoluyla karara varılabilecek bir yapı olarak görülür. Wittgenstein, temel önermenin ne olduğunu ortaya çıkartır. Temel önermeler birbirleriyle ilişkili hâle getirilir. Öyleyse, temel önermeler kendi içinde bağlantı içindedirler ve bu bağlantıların tümünün ortaya çıkması, mümkün bağıntıların tümünün verilmesi dünyamızı, mantığımızı ve gerçekliğimizi bir bütün olarak ortaya koyar.

-Mantık araştırmasının nedeni dünyayı anlamaktır.

- Her türlü düşünce önceden mantığı varsayar. Mantıkla başlamamış hiçbir düşünce yoktur.
- Mantık dünyanın imkânlarının araştırılmasıdır.
- Mantık dünyanın bir yansımasıdır.
- Mantık tüm deneyden öncedir. (T.L.P.6.12.)
- Mantık benim "mümkün dünyamın" sınırlarını ortaya koyar.

Wittgenstein'in yaklaşımında "dünya" dediği zaman kastedilen "mümkün dünya"dır.

Wittgenstein'in anladığı anlamda formel bir bilim olarak mantığın dünyasının sınırlarını ortaya çıkarma iddiası yoktur. Wittgenstein bu anlamda sıradan bir mantık kitabı yazmamıştır. O döneme kadar gelen mantık kitabı anlayışına daha geniş bir açıdan bakmak istemiş, farklı bir yaklaşım geliştirmiştir. Aristoteles'te mantık, hazırlık bilimidir. Bu sebeple mantığı kendi başına bağımsız bir araştırma alanı olan bir bilim saymamıştır. Wittgenstein için mantık, mümkün dünyayı anlamak, onun sınırlarını ortaya çıkarmanın yoludur. Bu aşamada, mümkün dünyanın ne demek olduğu ele alınmalıdır. Mantık, düşünebilmenin sınırlarıdır.

Düşünebilmenin sınırları da “mümkün dünya”dır. Felsefe yapmanın temel koşulu mantıktır, ama bu, mümkün dünyayı anlayan bir mantıktır.

Wittgenstein ontolojiye mantıktan girmiştir. Aristoteles de ontolojiye mantıktan girmiştir. Aristoteles bunu yaparken, onun mantığındaki kurucu parçalar “özne” ve “yüklem”dir. Aristoteles’in dünyasında önermeler ya da cümleler, özne ve yüklem ilişkisini dile getiren yargılardır. Bunlar “A B’dir.” formundadır. “A” taşıyıcı, “B” ise onun özellikleri, nitelikleridir. Buradan hareketle gerçekliği de “özne-yüklem” ilişkisi içinde “töz” ve “ilinekler” olarak kuruyor. Russell ve Wittgenstein’in gözünde önermeler “özne” ve “yüklem”den değil, terimler arası ilişkiden meydana gelir. Wittgenstein, özne-yüklem ilişkisinin dışına çıkarak, “noktalardan” bahseder. Çünkü ne düşünürsek düşünelim, her şeyin parçaları vardır.

1) Düşünebildiğimiz her şey parça- bütün ilişkisi içindedir. Her dünya parçaların ilişkisinden meydana gelir.

2) Düşünebildiğimiz her şeyin bir “formu” vardır.

3) Düşünebildiğimiz her şeyin bir “tözü” vardır. Wittgenstein, “Düşünebildiğimiz dünyanın tözü, onun kurucu parçalarıdır.” diyor. İşte burada filozoflar bu kurucu unsurların ruhsal mıdır, yoksa duysal mı olduğu konusunda ilgilenmişlerdir. Wittgenstein bu konuyla ilgilendirmediğini söyler. Ona göre bu öğeler, mantıksaldır. Ona göre her düşünme mantıksal bir bloktur.

Wittgenstein’a göre bir dünya tasarlanıyorsa, mutlaka bu dünyanın kurucu öğeleri de vardır. Düşünülebilen her şeyi meydana getiren parçalar vardır. Eğer bir geometri dünyasından söz edilecekse, bu dünyanın kurucu unsurları nokta ve çizgidir. Filozofların en önemli çabalarından biri, ister aktüel ister mümkün olsun, dünyanın kurucu parçalarını bulmaktır.

Wittgenstein, mantıkla beraber ontoloji de yapmıştır. Onun gözünde felsefe: “mantık” ve “metafizikten” oluşur. Mantık, metafiziğin temelidir. Fakat bu, spekülatif metafizik anlamında değildir. Çünkü mantık, bizim mümkün düşünebilmemizin imkânı ve sınırındır.

Mümkün dünyanın dışında bir de aktüel dünya vardır. Mümkün dünyanın sınırları, aktüel dünyanın sınırlarından daha geniştir. Mümkün dünya daha geniş bir kümedir. Aktüel dünya bunun bir alt kümesidir.

Wittgenstein’a göre mümkün dünya aktüel dünyayı içerir. Eğer biz sadece aktüel dünyada yaşasaydık hiç kimse yanlış bir şey söyleyemezdi. Bu problem, yani yanlış konuşmanın mümkün olup olmadığı konusu, Platon’un Kratylos diyalogunun da ana problemidir. Yanlışlık, mümkün bir dünyanın varlığı kabul edilirse olabilir. Örneğin: “Bir kafalı, iki ayaklı insan vardır.” ifadesi doğrudur. Fakat “üç kafalı altı elli insan biçimli varlıklar vardır.” ifadesi yanlış bir önermedir. Çünkü gerçekte böyle bir şey yoktur. Fakat bu durum, yine de mümkün olmayan bir durum değildir.

MÜMKÜN DÜNYA

Dünyanın oluşturucu öğeleri ve öğeler arasında gerçekleşebilecek ilişkiler, benim mümkün dünyanın sınırlarını belirler. Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta budur. Eğer bir satranç oyunu oynanıyor olsaydı, iki tür hamle söz konusu olacaktı. Bunlardan birincisi hâlihazırda yapılan hamlelerken, ikincisi ise, yapılabilecekken yapılmamış olan diğer mümkün hamlelerdir. Bir satranç oyunu bu iki tür hamlenin toplamından oluşur. Satranç tahtasındaki olayların böyle olduğunu belirleyen şey, satranç kurallarıdır. Bu satranç benzetmesi kullanılacak olursa, Wittgenstein'a göre gerçekliğin yapısını belirleyen unsur mantıktır. Bu mantık bütün dünyayı doldurur ve ilişkileri kurar. Satrançta nasıl ki kurallar önceyse, mantık da dünyaya öncedir.

Wittgenstein'a göre:

- Dünyanın temel kurucu parçaları nesnelere dir.
- Nesnelere dünyanın tözünü oluşturur. Töz kalıcı olandır, değişmeyendir. Yani nesnelere nelerin sayısı değişmez.

Wittgenstein'a göre dünyayı oluşturan nesnelere bir kez verildiyse, artık bütün mümkün durumlar da önceden belirlenmiş demektir. Satrancın kurallarını satranç oyununun mantıksal yapısı olarak kabul edersek, buradaki mantık bireylerin istek ve beklentilerine göre değişmeyen bir işleyiş olarak, mantıktır. Mantık mümkün durumlara önce geldiğine göre, bir duruma ilişkin nesnelere önceden verildiğinde bütün imkânlarıyla verilmişlerdir. Başta belirlenen imkânların dışına sonradan çıkılamaz. Yeni bir mümkün durum düşünülemez. Bu anlayışa göre dünyanın nesnelere verildiği zaman, artık bu dünyanın içinde olabilecek her şey baştan bilinebilir. Yani mümkün bir dünya tasarısı kurabilirim. Ama bu mümkün dünya tasarısının dışına çıkamam. Mümkün dünya tasarısının dışına çıkmaya yönelik söylediklerim saçma olacaktır. Tasarlayabildiğim her şeyin kökenini bu dünyada bulurum. Eğer mümkün dünyanın dışı varsa, o mantıkça söylenebilen bir dünya değildir. Wittgenstein böyle bir dünyaya inanıyor ama onu dile dökemeyiz diyor. Wittgenstein'a göre eğer aslanlar konuşabilseydi, aslanları biz yine de anlayamazdık. Çünkü onun dünyası benim dünyamdan farklı bir dünyadır. Buradaki dünya, zihnin kurduğu ve dilde temsilini bulan bir dünyadır; ama bu da sınırlı bir dünyadır.

Wittgenstein'in mümkün dünya dediği şey, insan olmanın en temel ayrımını temsili olan mantığın dünyasıdır. Bu mantığın dünyasında sırasıyla yapılabilecek olanlar mantık, matematik ve doğa bilimleridir. Felsefe ise bu dünyanın içinde değildir. Felsefenin bu dünyayla iki tür ilişkisi vardır:

- 1) Felsefe bu dünyayı önceden belirlemek zorundadır.
- 2) Felsefe bu dünyada bir problem olunca onu çözmek zorundadır.
- 3) Felsefe bu dünyanın içinde değil, sınırlarındadır.

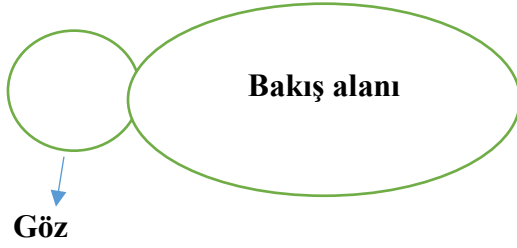
Olabilirliğin Dünyası (Mantıkça Mümkün Dünya)

Mantığın somutlaşacağı yer, mümkün dünyanın dışıdır. Bu dünyayı gördükten sonra tıpkı bir merdivenin işlevinin sona ermesinden sonra bir kenara atılmasında olduğu gibi, kitabının da artık kullanılma gereğinin kalmayacağını belirtmektedir.

Wittgenstein, mantığın, doğa bilimlerinin ve felsefenin yerini belirlemek istemiştir. Sonra da, bunların dışının belirlenmesi gerektiğini belirtir. Bunların dışında din, sanat, ahlak ve felsefe vardır. Her alanın yerli yerine koyarken, söylenebilir olan ile gösterilebilir olan arasında ayırım yapmıştır.

Wittgenstein, söylemek ve göstermek ilişkisini göz ile onun görme alanı arasında bir benzerlik ilişkisi kurarak ifade etmeye yönelmiştir. Bir ifadede söylenebilen ile bu ifadede kendisini gösterenler aynı düzlemde temsil edilemezler. Göz nasıl ki görmenin imkânıyken, göz nasıl ki kendi kendisini göremezse, bir ifade de kendi kendisini ifade edemez. O ancak başka bir şeyi, bir anlamı ifade edebilir.

Gözün kendisi, gözün bakış alanının içerisinde ele alınamaz. Burada bir benzetme yapılmıştır. Belli bir anlamda gören göz, tıpkı kendi bakış alanının dışında olması gibi, sanki dünyanın da dışındadır. Fakat belli bir anlamda da göz, dünyanın içindedir.

Şimdi bu benzetmeden hareket edersek, bilen ben dünyayı ancak bilen benin dünyası olarak bilebilir. Yani dünyayı ben, kendi içinde kavrayabilir. Bu, “aşkın zemin”dir. Ben dünyayı ancak, aşkın zeminde kurabilir. Empirik zemin, aşkın zemin üzerinde yükselir. Empirik zeminde ben, dünyayı değil, dünyadaki objeleri bilir. Kant’ın ve Husserl’in felsefesinin temeli tam da bu noktaya dayanır. Bir yönüyle ben dünyaya içkin, öbür yönüyle de aşkındır. Dünyaya içkin olmak demek, dünyayı sadece olgular düzleminde yaşamak demektir. Hayvan tam da bu noktada dünyasına içkindir. O olgularının dışına çıkamaz, o dünyasını topyekûn karşısına bir problem olarak alamaz. İnsan bir yönüyle dünyasının içinde, öbür yönüyle de dünyasını topyekûn olarak karşısına koyabilen bir varlık.

Dünyanın bir bütün olarak kavranmasına yönelik bu deneme, dünyanın karşıdan görülmesini amaçlar. İşte bu karşıya alışı Wittgenstein, **sub specie aeterni** bakış demektedir. Empirik bakışta bu, her şeyi bir bütün olarak yakalayan kavrayış biçimi yoktur. Empirik bakışın kendisini konu ettiğim zaman belli bir oranda **sub specie aeterni** yapılabilir. Fakat bir kişinin görülmesi, bu **sub specie aeterni** bir bakış değildir. Ama şu an bakan kişi kendi bakışını kendisine konu yaparsa, kısmi anlamda **sub specie aeterni** yapmış olur. Empirik dünyada, yani olguların dünyasında kalındığında **sub specie aeterni** bakış gerçekleşmez.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bu bölümde Ludwig Wittgenstein'in felsefesinden bahsedilmiş olmakla birlikte, Tractatus Logico Philosophicus'un ne anlattığından, mantıksal felsefeden ve dille ilişkisinin ne olduğu ortaya çıkartılmıştır.

Bölüm Soruları

1) Aşağıda verilen filozof isimlerinden hangisi analitik felsefe geleneğine dâhildir?

- a) Ludwig Wittgenstein
- b) Platon
- c) Immanuel Kant
- d) David Hume
- e) Rene Descartes

2) Tractatus Logico Philosophicus adlı kitap aşağıda verilen filozoflardan hangisininindir?

- a) Berkeley
- b) Platon
- c) Thales
- d) Rene Descartes
- e) L. Wittgenstein

3) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

- a) Wittgenstein'in Tractatus adlı kitabı ilkin bir mantık kitabıdır.
- b) Wittgenstein'in ilk dönem felsefe anlayışına göre, mantığın doğasının araştırılması ile dilin doğasının da araştırılmış olduğu anlamına gelir.
- c) Tractatus'da dünyanın yapısının mantıkla ortaya çıkartılması amaçlanır.
- d) Tractatus'da hakikatin ortaya çıkartılması amaçlanır.
- e) Wittgenstein'da mantık mümkün düşünmenin imkânlarını belirler.

- 4) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi Wittgenstein için söylenemez?
- a) Tractatus'da Wittgenstein, mantığın dünyanın yapı iskelesini ortaya çıkarttığını söyler.
 - b) Wittgenstein'in ilk döneminde hakikat kavramı bulunur.
 - c) Wittgenstein'a göre, bizzat kendisi temelsiz olan, ama temel bir çalışma alanı olarak mantık, düşünmenin mümkün sınırlarını kendi bünyesinde ayna sureti olarak gösterir.
 - d) Wittgenstein'in arka planında Frege ve Russell'in bulunduğu dile ilişkin çalışmalar vardır.
 - e) Wittgenstein'in ilk dönemi için ön önemli kavramlarından biri temel önermedir.
- 5) Aşağıda verilen seçeneklerden hangisi Wittgenstein'in düşüncelerini göstermez?
- a) Mantık araştırmasının nedeni dünyayı anlamaktır.
 - b) Mantık dünyanın imkânlarının araştırılmasıdır.
 - c) Mantık hakikatin bir yansımasıdır.
 - d) Mantık tüm deneyden öncedir.
 - e) Mantık benim "mümkün dünyamın" sınırlarını ortaya koyar.
- 6) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?
- a) Wittgenstein'in yaklaşımında dünya mümkün dünyadır.
 - b) Wittgenstein ontolojiye mantıktan girmiştir.
 - c) Wittgenstein'a göre bir dünya tasarlanıyorsa, mutlaka bu dünyanın kurucu öğeleri de vardır.
 - d) Düşünebildiğimiz her şeyin bir "formu" vardır.
 - e) Her dünya hakikatin yansımasıyla meydana gelir.

- 7) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi Wittgenstein'in felsefesi için yanlıştır?
- a) Mümkün dünyanın dışında bir de aktüel dünya vardır.
 - b) Wittgenstein'a göre mümkün dünya hakikatin bir yansımasıdır.
 - c) Wittgenstein'a göre mümkün dünya aktüel dünyayı içerir.
 - d) Wittgenstein'da dünyanın temel kurucu parçaları nesnelerdir.
 - e) Wittgenstein'ın mümkün dünya dediği şey, insan olmanın en temel ayrımını temsili olan mantığın dünyasıdır.
- 8) Aşağıda verilen bilgilere göre hangisi Wittgenstein'in felsefesi için söylenebilir?
- a) Wittgenstein'da eğer mümkün dünyanın dışı varsa, o mantıkça söylenebilen bir dünya değildir.
 - b) Wittgenstein, söylemek ve göstermek ilişkisini görünüş ile hakikat arasında bir benzerlik ilişkisi kurarak ifade etmeye yönelmiştir.
 - c) Wittgenstein'da gözün kendisi, gözün bakış alanının içerisinde ele alınır.
 - d) Wittgenstein ile beraber tabula rasa kavramı felsefeye girmiştir.
 - e) Wittgenstein, mantıkla hakikatin yerini belirlemek istemiştir.
- 9) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi Wittgenstein'ın düşünceleri için söylenemez?
- a) Mantığın somutlaşacağı yer, mümkün dünyanın dışıdır.
 - b) Wittgenstein, mantığın, doğa bilimlerinin ve felsefenin yerini belirlemek istemiştir.
 - c) Göz ve bakış alanı kapsamında göz hakikatin içerisinde yer almaz.
 - d) Mantığın dünyasında yapılabilecek olanlar mantık, matematik ve doğa bilimleridir.
 - e) Felsefe mümkün dünyanın içerisinde yer almaz.

10) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

a) Felsefenin mümkün dünyayla ilişkisinden biri felsefenin bu dünyayı önceden belirlemek zorunda olmasıdır.

b) Felsefenin mümkün dünyayla ilişkilerinden bir diğeri felsefenin bu dünyada bir problem olunca onu çözmek zorunda olmasıdır.

c) Felsefe mümkün dünyanın içinde değil, sınırlarındadır.

d) Wittgenstein mümkün dünyada hakikatin yerini belirler.

e) Wittgenstein, söylemek ve göstermek ilişkisini göz ile onun görme alanı arasında bir benzerlik ilişkisi kurarak ifade etmeye yönelmiştir.

Cevaplar

1)a, 2)e, 3)d, 4)b, 5)c, 6)e, 7)b, 8)a, 9)c, 10)d

7. WITTGENSTEIN VE FELSEFE

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1) Wittgenstein'in felsefesinin özellikleri nedir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Wittgenstein	Wittgenstein'ın felsefesini anlamak.	Okuma, anlama, analiz etme

Anahtar Kavramlar

- Pythagorasçılık
- Sayı öğretisi
- Theorie
- Praxis
- Orphik

Giriş

Bu bölümde L. Wittgenstein'in felsefeden ne kastettiği, birinci döneminde yer alan sınır çekme işleminden ne kastettiği ortaya konacaktır.

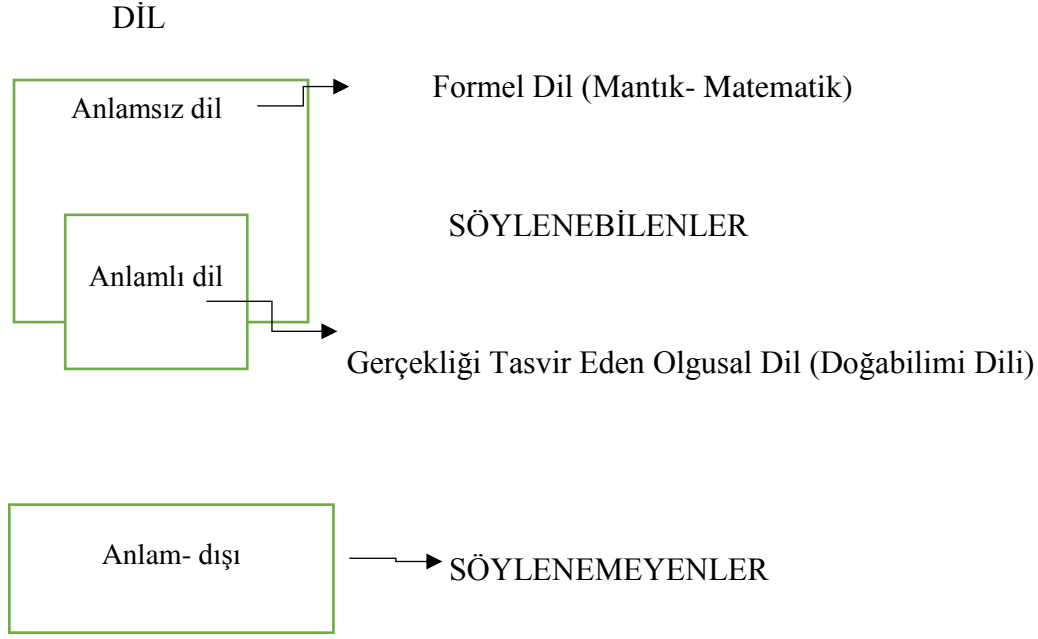
7. Wittgenstein ve Felsefe

Wittgenstein'in birinci döneminde felsefe bir "sınır çekme" işidir. Bu anlamıyla felsefe, neyin bilgisine sahip olunup olunamayacağını, neyin üzerinde konuşulup konuşulamayacağını veya tartışılabileceğini göstermek iddiasındadır. Bu iki alanın yanı sıra, bir de, insanın anlama yetisini aşan konular vardır. Wittgenstein bu alanda bilginin değil sadece ve sadece iman'ın geçerli olabileceğini ileri sürer. Wittgenstein, bilgi konusundaki çalışmasını Ksenophanes ya da Kant gibi düşüncenin içinde değil, düşüncenin dile gelmiş hâli olan ifadeler üzerinde gerçekleştirmiştir. Bu anlayış, çağımızın felsefesinin genel tutumu hâline gelmiştir.

Wittgenstein'a göre felsefe mantıkla iç içedir. Mantıkla iç içe olan felsefe, eleştiri, ayırma ve çözümlenme işlemleri yapar. Eleştiri, ayırma ve çözümlenme işlemleri dilde gerçekleştirilir. Dilin analizi ile üç çeşit ifadenin varlığı söz konusu edilmiştir. Bunlar; **anlamlı, anlamsız ve anlam-dışı** dil kullanımlarıyla oluşan ifadelerdir. Anlamlı ifadeler, doğabilimi alanında kullanılan ifadelerdir. Bu ifadelere önerme denir. Önermeler, belli yöntemlerle doğru veya yanlış olduğu ispatlanabilecek ifadelerdir. Bir doğabilimi önermesi ifade ettiği bir olgu durumunun, bir olgu durumu olarak var olduğunu iddia eder. Bu olgu durumunun öyle olup olmadığının anlaşılması onunla ilgili önermeyi doğru ya da yanlış yapar.

Dilin ikinci türden kullanımı, anlamsız ifadeler ortaya çıkmasına yol açar. Fakat buradaki anlamsız ifadeler, doğabilimi ifadeleri gibi olguların temsil edilmesinin amaçlanmaması anlamındadır. Bu ifadeler, mantık ve matematiğin ifadeleridir. İlişkiler ve yapıyla ilgilidirler. Bu ifadeler de, doğru ve yanlış değeri aldıklarından önermedirler. Dilin anlamsız kullanımında herhangi bir olgu durumu tasvir edilmez. O "formel" bir dil olarak kullanılmaktadır. Bu çerçevedeki dil, mantığın ve matematiğin dilidir. Bu dilin doğruluk ve yanlışlığı terimlerin anlamlarına bakılarak anlaşılır. Yani bunlar gerçekliği tasvir etme imkânını sunarlar, ama gerçekliği tasvir etmezler. Olgusal dili de kapsarlar. Anlamlı ve anlamsız ifadelerin toplamı olan dil, Wittgenstein'da bilim ve mantık diline tekabül eder. Dilin doğabilimi, mantık ve matematik alanlarındaki kullanılma iddiaları bu sınırlar içinde kalmalıdır.

Dilin üçüncü türden kullanımları ise anlam-dışı ifadeler kategorisini oluşturur. Semantiğin, sentaksın ve mantıksal dilbilim kurallarına göre söylenemeyenler bu sınıfı oluştururlar. Bu kategoriye giren ifadelerin özelliği, kullanılan dilin düzgün, kurallı bir dil olmamasıdır. Bu kategorideki dil kullanımları, bir mümkün olgusal gerçekliğe karşılık gelmediği gibi, mantıksal veya matematiksel ifadeler de değildir. Wittgenstein, olgusal veya formel dil alanlarından birine girmeyen bu dil kullanımlarını yine de değersiz görmez.

Esas problemlili olan ifadelerin örneği şu olabilir: "Güzellik çirkinlikten daha özdeştir". Wittgenstein'a göre bu türden bir ifade; ne olguları gösteren kurallı bir cümledir, ne bir matematik ifadesi, ne de bir inanma ifadesidir. Bu türden ifadeler sadece dili yanlış kullanmaktan kaynaklanır. Felsefedeki çoğu cümleler bu türdendir.

Wittgenstein'da İfade Türleri:

- 1) Mümkün olguların tasvirleri olan ifadeler.
- 2) Mantık ve matematik olarak formel ifadeler.
- 3) İnanç bildiren ifadeler.
- 4) Dili yanlış kullanmaktan kaynaklanan ifadeler.

Wittgenstein bakımından ifade dendiğinde, olgusal bir ifade, önerme anlaşılır. Olgusal ifadenin karşılığı bir olgudur. Yalın ifadelerin ya da önermelerin toplanması söz konusudur. Yalın önermenin toplamı bize doğabilimindeki empirik gerçekliği verir. Yalın önermeleri Wittgenstein bağlaçlarla bir araya getirerek genel bloklar oluşturur. Bu genel bloklar bize bilimin gerçekliğini sunar.

Wittgenstein'ın nezdinde üç türden ifade biçimi ve bu ifade biçimlerine karşılık gelen dil olduğu söylenebilir.

1- Gündelik Dil: Dilin en genel ve geniş kullanımıdır. Dilin bu kullanımı, doğrudan doğruya hayatla içi içedir. Dilin bu kullanımının kendi içinde kendi kendine sürüp giden bir yapısı vardır. Wittgenstein'a göre bu dile dokunmamak gerekir. Bu temeldeki iletişim ve anlaşma dilimizdir.

2- Olgusal, Doğa Bilimleri Dili: Söylenebilenlerin oluşturduğu bu dil kurallı, söylenebilen bir dildir ve mantıkta temellenir.

3-Formel Bilimlerin Dili: Mantık ve matematiğin dilidir. Bu dil, bilimin apriori-formel dilidir. Bunlar da temelini dilin temelindeki mantıktan alır. Gerçeklik bunlar aracılığıyla kurulur. Bunlar gerçekliği tasvir etmezler. Gerçekliğin bütününe ilişkin tasvirin imkânını sunarlar.

Wittgenstein'in araştırmasında ele aldığı temel sorulardan biri felsefe dilini, yani felsefe dili altında sınıflanan ifadelerin konumunu ne olacağıdır. Bu ifadeler gündelik, olgusal veya formel dil kullanımlarından birine karşılık gelmemekle beraber, şiir, ahlak veya metafizik ifadelerle de aynı sınıfa sokulamazlar. Wittgenstein'a göre felsefe, doğabilimlerinin üstünde ya da altındadır. Felsefe bir doğa bilimi değildir.

Wittgenstein, söylenebilenlerden hareketle, gösterilebilenlerin sınırını çizmek istemiştir. Bu bakımdan felsefenin işlerinden biri, söylenebilenlerle gösterilebilenleri birbirinden ayırmaktır. Felsefe, söylenebilenlerin alanı içinde değildir. Felsefe bir doğa bilimi, mantık veya matematik de değildir. Felsefe bize bütün bunların dışında durabilen, fakat hepsinin de neliğinin ve sınırının ölçütünü verme iddiasındadır.

Wittgenstein felsefeyi bir ontoloji olarak görür. Çünkü bir yapı iskelesi ontolojisi yapılmadan bir felsefe çalışması yapılamaz. Yapı iskelesi ontolojisi her tarafı aynı hâle getirmek değildir. Ontoloji, mantıkla oluşturulmuş bir yapıdır. Çalışmalar ontoloji ile başlamalı, fakat ontoloji her şeyi açıklanmaya çalışmamalıdır. Bu anlamdaki ontoloji, mantığın derindeki bir varlık anlayışının ortaya konulmasıdır.

Wittgenstein'da felsefe, ağırlıklı olarak eleştirel felsefe anlamına gelir. Eleştirel felsefenin ifadeleri, doğa bilimi önermeleri gibi, olguları tasvir etmez. Eleştirel felsefenin böyle bir amacı da yoktur. O bir eleştiri ve çözümleme etkinliğidir. Wittgenstein'ın Tractatus kitabı eleştiri ve çözümleme etkinliği bakımından iki ana anlama gelecek biçimde okunabilir: Onun bu kitapta yazdıkları ve yazmadıkları. Wittgenstein'a göre onun bu kitapta yazmadıkları yazdıklarından daha önemlidir. Kitapta yapılması amaçlanan şey, felsefe sorunlarını tamamen çözmektir. Felsefeye ve felsefe sorunlarına yönelik olarak Wittgenstein bir kriter oluşturmuştur. Filozofların hemen hemen hepsinin ana amaçlarından biri bu türden bir kriter oluşturmaktır. Bu kriterler şu noktalarda ortaya koyulur:

Sınırlama dile getirilir. Dildeki ölçütün anlamı önermenin anlamlılık sorunudur. Filozoflar bilgi konusunda "bilgi olan" ile "bilgi olmayanı" yani "bilgi" ile "inanç"ı birbirlerinden ayırt etmeye çalışmıştır. Bu ayırt etme girişiminde kimi zaman mantık, kimi zaman matematik temele alınmıştır. Mantık ve matematik, ifade etme gereçlerinden ikisidir. Ama mantık ve matematikten hareketle olguların durumuyla ilgili bir bilgilendirme çıkmaz. Çünkü anlamlı bir ifade, olgular hakkında bilgi vermelidir. Bu sebeple kimi düşünürler bilgi ölçütünü, olgusal ya da bilimsellik olarak görmüştür. Yani, insanın bilme yetenekleri ve bilme tarzları içinde bilimsel bilgi temele konulmuştur. Bilimsel bilgiyi bilginin en tepesine koyan ise, felsefedir. Burada felsefenin böyle bir hakkı olup olmadığı sorulabilir. Yani felsefe bilme türlerini ayırtmak, bilimsel bilgi türlerini ortaya koyarak, sanat, etik, estetik gibi diğer kültürel sahalarda bilgi olan ile olmayanı ayırt etme yeteneğine, gücüne ve yetkisine sahip olup olmadığı sorulabilir.

Wittgenstein, felsefenin dünya hakkında konuşamadığını söylerken, dünyadaki olguların tasvirini yapamaz demek istemiştir. Bu bakımdan felsefe bir doğa bilimi olarak ortaya çıkamaz. Felsefenin ayın yüzeyinin yapısını anlamak gibi bir amacı yoktur. Bu anlamda felsefe bilimsel bir faaliyet değildir. Felsefenin asıl derdi olgular değil, dünya topyekûn göstermek olabilir. Dünyayı topyekûn gösterebilmenin yolu ise, ontolojidir. Ontoloji, felsefe yapmanın kaçınılmaz ayaklarından biridir. Ontoloji, dünyayı en geniş açıdan görmektir.

Wittgensteinci anlamdaki felsefe çakışması bir cerrahi müdahaleye benzetilemez. Filozof bir doktordur, ama cerrah değildir. Hastanın her şeyiyle ilgilidir. Bu anlamda epistemoloji bir ölçüt bildirme anlamında değildir. Aynı şeyi Nietzsche de yapmıştır. İkisi de klasik anlamdaki epistemolojiyi eleştirmiştir.

Wittgenstein birinci döneminde, her varlık alanının hakikatinin kendine ait olduğu görüşünü savunur. Bu anlamdaki epistemoloji, kendinde varlığı kabul edilen değişik bilgi türlerini ortaya çıkarmak ve bunların özelliklerini anlamaktır. Aslında bütün bilgiler önem bakımından eşittir ve bu anlamda aralarında hiyerarşik bir düzen yoktur, bilgiler yanyana dururlar. Fakat bu alanların sınırlarının birbirine karıştırılmaması gereklidir. Bilimsel dil kullanımıyla şiir yazmaya kalkışmak dilin sınırlarını bozmak anlamına gelir.

Dilin sınırlarında duran felsefe, kritik bir felsefedir. Wittgenstein, bilgi anlayışını “dilde” yakalar. "Bilginin eleştirisi" yerine "anlam eleştirisi" yapmıştır. Wittgenstein'a göre filozof ne bir dilci ne de psikologdur. Wittgenstein'ın amacı, yargı biçiminde kurulan önermedeki anlamı araştırmaktır. Bu amacı yerine getirebilmek için önce ‘söylenen, gösterilen’ kriterini kullanıyor. Daha sonra daha incelikli bir kriter getirir: ‘Anamlı, anlamsız, anlam-dışı’ arasında yaptığı ayrımlar.

Anamlı önermeler ve söylenenler olarak mantıksal bir yapı ortaya koymuştur. Bu yapının içini "bilim söylemi" olarak değerlendirmiştir. Bunun ötesini de "gösterilebilenler" olarak adlandırmıştır. Demek ki, hem "söyleyen" hem de bu söylemesiyle "gösteren" bir dil vardır.

“Anamlı dil”, demek doğa bilimlerinin anlamlı "olgusal" dili demektir. Wittgenstein böyle bir dil belirlemiştir, ama bu dili herşeyin temeline koymamıştır. Bu dil, olgusal dünyayı bilimsel olarak ifade etmenin dilidir. Filozofun bütün dilleri kucaklayabilmesi gerekir. Bu dillerin her birinin ortaya koyduğu bir dünya anlayışı vardır. Her birinde bir dünya, bir insanlık durumu vardır. Bu insanlık durumlarını kesip atamazsınız. Bilimin kurduğu gerçeklik hayatın temeli olabilecek bir gerçeklik değildir. İnsanın gerçekliği içinde bilimin gerçekliği sadece belli bir yer tutar, fakat tamamı değildir. Çünkü bilim insanın biyolojik, coğrafi veya sosyo-ekonomik durumlarıyla uğraşır. İnsanın trajik durumlarıyla uğraşmaz. Bilim, insanın beninin aşkın metafizik temelleriyle de uğraşmaz. Wittgenstein'da söylenebilenler alanı, gerçekliği yalnızca belli bir açıdan görmektir.

Ne kadar dil varsa, o dilin içinde ne kadar kullanım varsa, o kadar dünya vardır. Ontoloji dünyayı önce dilde kurmak ister. Ontoloji felsefenin dünyayı kurmadaki en temel etkinliklerinden biridir. Dünyayı bir bütün olarak kurmaya çalışır. Wittgenstein, felsefenin bu dünyayı ya kurması ya da tamamen yok etmesi gerektiğini söyler. İnsan, dünyasını çoğaltan bir varlıktır. Çünkü bir taş gibi

yaşayamaz. Wittgenstein da bunu biliyor. Bu anlamda, dünyaya ilişkin söylemler de vardır. Wittgenstein ilk döneminde bunlarla uğraşmaz. Wittgenstein'ın Tractatus'da söylemedikleri, yani gösterilen diller, mantık ve matematiğin dışında kalan dillerdir. Bunlar, özel bir tarzı kullanan şiir dili gibi dillerdir. Bizim düşünme tarzımız, dünyayı görme veyaşama tarzımızdan bağımsız değildir.

Wittgenstein'a göre felsefe, ne söylenebilenlerden ne de gösterilebilenlerden oluşur. O bunların bir bütün olarak kurabilmesinin sınırındadır. Felsefe, merdivendir. İlk kez felsefe tarihinde hiçbir ontoloji ve metafiziğe dayanmadan mantığa dayanarak, felsefe yapmaya çalışan kişi Wittgenstein'dır.

Wittgenstein'ın ilk döneminde ontoloji, bütün gerçekliğe bir giriş kapısıdır, ama sadece bir kapıdır. Wittgenstein'ın ilk döneminde ontoloji kaçınılmazdır. Fakat bu ontoloji onun dediği felsefenin birinci anlamıdır. Tractatus'ta bir de felsefenin ikinci anlamı vardır. Wittgenstein, birinci anlamdaki felsefenin merdiven olarak değerlendirilmesini ve işlevi bittiğinde de atılması gerektiğini belirtir. İkinci anlamdaki felsefenin ise bir eleştiri etkinliği olduğunu söyler. Wittgenstein'a göre felsefe bu anlamıyla bir dil eleştirisidir.

Wittgenstein'ın yaklaşımı kısaca değerlendirildiğinde, mantık ve bilim ile gelinen bir sınır söz konusudur. Bu sınır, bilmenin sınırınıdır. Şimdi insan bu sınırdan açık bir durumla karşı karşıya gelir. Bu sınırdan sonra felsefe eşlik etmez. Mistik dünya, din, ahlak söylemi, bilgelik söylemi başlar. Çünkü dinler ve ahlaki söylemler dünyayı bir bütün olarak görürler. Bu aşamada, Wittgenstein'a göre, felsefe ve mantık açısından bir suskunluk vardır. Burada filozof, filozof olarak susmaya başlar, insanın insan yönü konuşmaya başlar. Buradan hareketle yeni bir dünya kurmaya başlar. Wittgenstein işte bu kurduğu dünyayı "mistik" olarak değerlendirir. Burada kafa karışıklığından dolayı ortaya çıkan, diğer cümlelerden daha değerli anlamlar ifade etme iddiasında olan sözüm ona daha yüce cümleler yoktur. Burada sevgiden dolayı inanılan cümleler yoktur. Burada bilim yoktur. Burada 3 şey vardır: İyinin karşılığı olarak ahlak, güzelin karşılığı olarak sanat, ölçülülüğün karşılığı olarak da, bilgelik. İşte bunun adına "gösterilen" deniyor, "bilgelik söylemi" deniyor. Burada filozoflar gibi, artık hayatı şöyle şöyle yaşamalısınız gibi şeylerin söylenmesi söz konusu değildir. Burada öğretim hastalığı yoktur. Çünkü bilgelerin söylemi asla buyurmaz. O, kendi trajik durumunu anlatır.

Wittgenstein'da felsefe iki bakımdan ele alınabilir. İlk anlamıyla merdiven felsefesi yapmaktadır. İkinci anlamda ise, eleştirel felsefe, yani her şeyi yerli yerine koymayı amaçlamaktadır. Orada susulması gerekir. Kritik felsefenin amacı kafa karıştırıcıların neler olduğunu gösterip onlardan kurtulmaktır. Yani insanın düzgün bir hayat içinde düzgün bir biçimde yaşaması amaçlanmaktadır.

Wittgenstein'a göre dünyanın şu ya da bu olması gizem değildir, mistik olan şey, dünyanın var olmasıdır. Öyleyse, kendini gösteren şey, onun varolmasına bağlıdır. Dünyanın sınırlanmış bütün olarak duyulması gizemli duygudur. Bu, bilgelik söylemidir. Çünkü Wittgenstein, düşüncenin gidebileceği sınırlara gitmiştir. Dünyanın sınırlanmış bir bütün olarak duyulması bir sırdır.

Dünyanın bir bütün olarak kavranması, bu dünyanın benim ölümümle son bulmayacağını söylemektir. Wittgenstein bu söylemin felsefe olmadığını söyler. Bilim olan ile

bilim olmayanı ayırt etmek kolaydır, ama felsefe olan ile felsefe olmayanı ayırt etmek zordur. Felsefe alanında çok eski bir gelenek vardır. Bu, Herakleitos, Ksenophanes ve Platon'dan gelen bir gelenektir. Üzerinde konuşulabilecek bir şey varsa açık biçimde konuşmak, üzerinde konuşulamayan konular hakkında ise susmak gerekir. Susmanın iki anlamı vardır. Susmak ağzını kapatmak ve ses çıkarmamak değildir. Susmak, varlıkla başka türlü ilişki kurmaktır. Dilin sınırlarını zorlamak, ezip bükme, üzerinde konuşulmayı konuşulur kılmaya çalışmaktır. Üzerine konuşulmayan hakkında herkesin anladığı ifadeler ortaya koymaktır. Üzerine konuşulamayan olaylar, Tanrı'nın varlığı, hayatın anlamı ve en yüksek iyidir. Bunların üzerinde herkesin anlayabileceği bir şekilde konuşulamaz. Bu konuşmaların felsefe ile bir ilgisi yoktur. Bunlar sahte felsefe konuşmalarıdır. Fakat başka türlü düşünüldüğünde de, bu konular hakkında mutlak bir suskunluk içinde kalmak gerekecektir.

Wittgenstein'in esas ayrımı söylenebilen-gösterilebilen ayrımıdır:

SÖYLENEBİLEN

Anlamlı (Bilim söylemi)

Anlam- sız

Anlam- dışı

GÖSTERİLEBİLEN

Dini ve Tanrısal Konular

Estetik ve Etik Konuları

Hayatın anlamı

Anlamlı İfadeler: Olgulara ilişkin ortaya konmuş yargılar ya da daha ötesi önermeler.

Anlam-sız İfadeler: Formel ifadeler yani matematik- mantık ifadeleri.

Anlam-dışı İfadeler: Wittgenstein'da anlam-dışı, söylenebilenlerin altına düşüyor. Gösterilebilenlere ilişkin ise bir şey söylemiyor.

Wittgenstein'in yaklaşımında anlam-dışı en az iki aşamadan oluşur: 1) Dil kullanılırken yapılan sıradan karıştırmalardan dolayı ortaya çıkarlar. Bu ilk noktada şu hususlar ön plandadır:

a) Kullanılan terimlerin yönletiminin belirgin olmaması. Eğer bu dünyaya ilişkin konuşuluyorsa, dünya üzerine yaptığınız bu konuşmanın terimlerinin açık olması gerekir.

b) Kullanılan terimlerin dildeki işlevlerinin, yani kullanımının bilinmesi gerekir.

c) Kullandığımız cümlelerin dilin olağan gramerine uygun olmasından ziyade mantıksal sentaksa uygun olması gerekir.

Bu koşulları yerine getirmeyen ifadeler, ya da cümleler, Wittgenstein'a göre "anlaşılabilir" bir şey söylemezler. Ayrıca, bir karışıklık durumu yaratırlar. Mesela, "Dünyada değerli olan şeyler vardır." cümlesi sentaksa uygun, terimleri de açık ama hiçbir zaman, doğa bilimi bakımından hiçbir şey ifade etmez. Bu cümle söylenince bir hata yapılmış olur. Bu hatanın kaynağında iki ayrı varlık sahasını karıştırmak yatar. Çünkü değerli olan bir şey varsa, bu fiziksel maddi ortamda olamaz. İşte Wittgenstein'a göre derin anlama sahipmiş gibi görünen cümleler, bu tür cümlelerdir. Bu türden cümleler iyi bir dil analiziyle çözümlenebilir. Çünkü

"değer" söylenebilen değil "gösterilebilen"e ilişkin bir konuşmada geçebilir. Dini ve Tanrısal konular da, hayatın anlamı da böyle konulardandır. Bir de, insanların varoluşundan dolayı; zorunlu anlam-dışlıklar ortaya çıkar.

Bu ifadelerin temelinde dünyayı farklı bir şekilde, olduğundan daha başka bir biçimde görmek tutkusu yatar. Bu ölçütler şiire veya dine uygulanamaz. Anlam-dışı kategorisi ancak "söylenebilen" sahasına uygulanabilir. İnsanların büyük çoğunluğunu fizik dünyanın varoluşu ilgilendirmez. Ama insanların en büyük meseleleri hayatın anlamına ilişkindir. Öyle anlaşılıyor ki, gösterilebilenler üzerinden felsefe yapılamaz. Burada ortaya konan cümleler, söylenebilendeki ölçütlerle değerlendirilemez.

Wittgenstein açısından bakıldığında felsefe problemlerinin çözümü, onların olağan bir problemin çözülmesinde olduğu gibi belli yol ve yöntemler kullanılarak ona bir yanıt verilerek sona erdirilmesi değil, problemin yok edilmesidir. Tam da bu noktada çözüm, problem olarak görülenin hiç de problem olmadığını göstermektir.

Wittgenstenci yaklaşıma göre üç tür problem çözümü olduğu söylenebilir:

Terimlerin incelenmesiyle çözülen problemler.

Empirik yolla çözülen problemler.

Problemin kendisinin aslında gerçek bir problem olmadığını anlaşılmasıyla çözülen problemler.

Bir de dördüncü türden problemler vardır: Hayat problemleri.

Felsefe problemleri ne gösterilene girer ne de söylenebilende yer alırlar. Felsefe probleminin kaynağı, filozofun kendisidir. Felsefe problemleri, "dil" tatile çıktığında ortaya çıkar. Sanki daha derin bir anlam varmış gibi felsefe sorunlarına çözümler üretilmeye çalışılması yerine yapılması gereken, problem olarak görülenin netleştirilmesi ve problemin oluşturucusu olarak görünen her bir ögesinin yerli yerine koyulmasıdır. Böylelikle yapılmış olan şey, problemin çözüme kavuşturulması değil, problemin aslında gerçek bir problem olmadığını gösterilmesidir. Burada yapılan şey, problemi dilsel açıdan değerlendirerek onun gerçek bir problem olmadığını ortaya konulup, yok edilmesidir. Ama felsefede problemin bu şekilde çözümlenmesine, yani onların dilin yanlış kullanılmasından kaynaklandığının söylenmesi, böylelikle felsefe yapıldığı izlenimi vermeyecektir.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bu bölümde L. Wittgenstein'in felsefesinin temel özelliklerinden, söylenebilen ve söylenemeyen dünyadan kastettiğinin ne olduğundan, sınır çekme işleminden bahsedilmiştir.

Bölüm Soruları

- 1) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?
 - a) Wittgenstein'in birinci döneminde felsefe bir "sınır çekme" işidir.
 - b) Wittgenstein'a göre felsefe mantıkla iç içedir.
 - c) Mantıkla iç içe olan felsefe, eleştiri, ayırma ve çözümlenme işlemleri yapar.
 - d) Wittgenstein'da anlamlı, anlamsız ve anlam dışı ifadeleri vardır.
 - e) Anlamsız ifadeler doğa bilimi alanında kullanılan ifadelerdir.
- 2) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi doğrudur?
 - a) Anlamlı ifadeler, doğa bilimi alanında kullanılan ifadelerdir.
 - b) Anlamsız ifadelerde doğa biliminin açıklanması amaçlanır.
 - c) Anlam dışı ifadeler doğa bilimi alanında kullanılan ifadelerdir.
 - d) Wittgenstein'da felsefe hakikati açıklar.
 - e) Tractatus Logico Philosophicus Bertrand Russell'a aittir.
- 3) Aşağıda verilen bilgilere göre hangisi Wittgenstein'in felsefe anlayışı için söylenemez?
 - a) Wittgenstein'da ifade türlerinden bir tanesi inanç bildiren ifadelerdir.
 - b) Dilin kullanım türlerinin arasında anlam- dışı ifadeler kategorisi yer alır.
 - c) Wittgenstein'da üç türden ifade biçimi vardır.
 - d) Gündelik dil dilin en dar ve kısıtlı kullanım alanıdır.
 - e) Formel bilimlerin dili, mantık ve matematiğin dilidir.
- 4) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi Wittgenstein için söylenemez?
 - a) Olgusal, doğa bilimleri dili söylenebilenlerin oluşturduğu dildir.
 - b) Gündelik dil dilin en genel ve geniş kullanımıdır.
 - c) Wittgenstein'a göre felsefe, doğabilimlerinin üstündedir.
 - d) Gündelik dil doğrudan hayatla iç içelik söz konusudur.
 - e) Wittgenstein'in araştırmasında temel sorulardan biri felsefe dilini, yani felsefe dili altında sınıflanan ifadelerin konumunu ne olacağıdır.

- 5) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?
- Felsefe bir doğa bilimi değildir.
 - Wittgenstein felsefeyi bir ontoloji olarak görür.
 - Yapı iskelesi ontolojisi her tarafı aynı hâle getirmektir.
 - Wittgenstein’da felsefe, eleştirel felsefe anlamına gelir.
 - Wittgenstein’da sınırlama dile getirilir.
- 6) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi Wittgenstein’in felsefesi içerisinde yer almaz?
- Dildeki ölçütün anlamı önermenin anlamlılık sorunudur.
 - Wittgenstein, felsefenin dünya hakkında konuşabildiğini söyler.
 - Felsefenin asıl derdi olgular değil, dünyayı topyekûn göstermek olabilir.
 - Wittgenstein, bilgi anlayışını “dilde” yakalar.
 - Wittgenstein’in amacı, yargı biçiminde kurulan önermedeki anlamı araştırmaktır.
- 7) Aşağıda verilen ifadelerden hangisi Wittgenstein’in felsefesi hakkında doğru bir ifade olmaz?
- Anlamsız ifadeler doğa bilimi önermeleridir.
 - ‘Anlamlı, anlamsız, anlam-dışı’ arasında yaptığı ayırımlar önermedeki anlamları açıklamak için kullanılır.
 - Anlamlı ifadeleri "bilim söylemi" olarak değerlendirmiştir.
 - “Anlamlı dil”, demek doğa bilimlerinin anlamlı "olgusal" dili demektir.
 - Ne kadar dil varsa ve o dilin içinde ne kadar kullanım varsa, o kadar dünya bulunmaktadır.
- 8) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?
- Wittgenstein’a göre felsefe, ne söylenebilenlerden ne de gösterilebilenlerden oluşur.
 - Wittgenstein’da belirlenen sınır bilmenin sınırındır.
 - Wittgenstein’da felsefenin anlamlarından biri, merdiven felsefesi yapmaktır.
 - Wittgenstein’da felsefenin amaçlarından biri, hakikati ortaya çıkarmaktır.
 - Wittgenstein’da mistik olan şey, dünyanın var olmasıdır.

9) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi Wittgenstein'in felsefesi bağlamında söylenemez?

a) Wittgenstein'in birinci döneminde felsefe bir "sınır çekme" işidir.

b) Wittgenstein, bilgi konusundaki çalışmasını düşüncenin dile gelmiş hâli olan ifadeler üzerinde gerçekleştirmiştir.

c) Wittgenstein'a göre felsefe mantıkla iç içedir.

d) Anlamsız dil formel dile karşılık gelir.

e) Söylenebilenlerin içerisinde dinî ve Tanrısal konular yer alırken, gösterilebilenlerin içerisinde anlamlı, anlamsız ve anlam- dışı ifadeler yer alır.

10) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi Wittgenstein'in felsefesinin özelliklerinden değildir?

a) Wittgenstein'in felsefesinde gösterilebilenler içerisinde anlam-sız ifadeler yer alır.

b) Wittgenstein'in ifade türleri arasında dili yanlış kullanmaktan kaynaklanan ifadeler vardır.

c) Wittgenstein'in ifadesinden kastı olgusal bir ifade yani önerme anlaşılmalıdır.

d) Formel bilimlerin dili mantık ve matematiğin dilidir.

e) Wittgenstein bilginin eleştirisi yerine anlam eleştirisi yapmıştır.

Cevaplar

1)e, 2)a, 3)d, 4)c, 5)c, 6)b, 7)a, 8)d, 9)e, 10)a

8. FRANKFURT OKULU

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1) Frankfurt Okulunun özellikleri nedir?
- 2) Frankfurt Okulunun 20. yüzyıldaki yeri nedir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Frankfurt Okulu	Frankfurt Okulunun özelliklerini ve görüşlerini anlamak.	Okuma, analiz etme

Anahtar Kavramlar

- Frankfurt Okulu

Giriş

Bu bölümde Frankfurt Okulundan, dönemine olan katkılarından, temel özelliklerinden ve felsefesiyle ne anlatmak istediğinden söz edilecektir.

8. Frankfurt Okulu

Frankfurt Okulu, Sosyal Araştırmalar Enstitüsü olarak kurulan bir kurumun altında birleşmiş olan ve bugün de varlığını devam ettiren, Marksist temellere dayalı toplumsal ve siyasi bir felsefe hareketidir. Bu hareket Birinci Dünya Savaşı sonrası Marksist fikirlerin Avrupa topraklarındaki başarısızlığına, Rus Devrimi sonrası bütünüyle Sovyetlerin Stalinist Marksist öğretisinin bu topraklarda güç kazanması sebebiyle ve bu fikirlerin uygulanmalarına yönelik umutsuzluktan, diğer yandan Almanya'da ortaya çıkmaya başlayan Nazizm'in terörü ve faşizmine karşı düşünürlerin bir araya geldiği yeni bir yol arayışı olarak ortaya çıkmıştır. Sosyalizmin tarihsel ilerleme içerisinde kaçınılmaz bir nokta olduğuna katılmalarına rağmen uygulamalarının sorunları karşısında düştükleri umutsuzluk Frankfurt Okulu'nun temel problemlerinden biri olmuştur.

Frankfurt Okulu, 1923 yılında Batı'nın ilk Marksist araştırmalar enstitüsü olarak kurulmuştur. Frankfurt Okulu dört nesilde ele alınır. Max Horkheimer'in (1895-1973) 1930 yılında enstitünün ilk başkanı olan Carls Grünberg'den başkanlığı devralarak bugün Frankfurt Okulu denilen genel akımın temel yönünü belirlemiştir. Bu dönem bu okulun üyeleri olan Herbert Marcuse (1898-1979), Walter Benjamin (1892-1940), Friedrich Pollock (1894-1970), Leo Lowenthal (1900-1993), Eric Fromm (1900-1980) ve Theodor Adorno (1903-1969), Horkheimer ile birlikte enstitü çalışanları topluma yönelik ekonomik, ahlaki, siyasi bütün alanların analiz ve teorisini yapmaya başlamışlardır. Bunları Jürgen Habermas'ın öncülüğünde ikinci nesil ve Axel Honneth ile birlikte üçüncü nesil ve son olarak Rainer Forst ile birlikte dördüncü nesil takip etmiştir. Bu nesiller arası geçişkenlik ve ekolün devamlılığı söz konusu olsa da, Frankfurt Okulu teknik olarak alındığı zaman genellikle ilk nesle gönderme yapar.

Frankfurt Okulunun kurucuları felsefelerini Marx'ın geç dönem yazıları üzerinden kendini kuran Leninist kuramından ayrıştırarak, daha çok erken dönem ve hâlâ büyük ölçüde Hegelciliğini koruyan Marx'a dayandırmışlardır. Leninci çizgideki Ortodoks Marksizm'in toplumsal dönüşüme bakışında bulunan, kültürel değişimlerin ancak toplumsal değişim ile gerçekteşebileceği fikrini eleştirirler. Bu fikir, insanların gündelik yaşamlarını düzenleyen materyal koşulların düzenlenmesinin, bu koşullar altında yaşayan insanların düşüncelerini de etkileyeceğini savunur. Ancak Frankfurt Okulu düşünürleri, çeşitli sosyalist deneyimleri örnek göstererek, bu çeşitten materyal koşulların değişiminin hareketi faşizan bir çizgiye çektiğini işaret etmiştir. İnsanların düşünsel yapılarının buna izin vermeden onların yaşam tarzlarının sınırlarını çizen materyal koşulların değiştirilmesi onların baskılanmasını doğurmaktadır. Bunun yerine önceliği insanlarda bu konuda bir farkındalık yaratmaya verirler.

Eleştirel kuramda, toplumsal durumlar ve bunların toplumun yurttaşları arasındaki ilişkilerini eleştirel bir biçimde ele almak ve insanları bu açıdan bilinçlendirmek bu okul tarafından temele alınır. Bu açıdan makro ölçekli toplumsal iktisadi analizlere ek olarak bireysel insanın eylemlerini belirleyen psikolojik yapı da konu edinilir.

Kültürel yapıların toplumsal koşullara göre öncelik sahibi olduğu konusundaki fikirlerine paralel olarak, Marksist diyalektik materyalizmin bilimsel bir biçim altına bürünerek bir anti-felsefe biçimini almasını da eleştirirler ve Marx'ın felsefe eleştirisinin felsefeyi terk

etmek üzere değil, onu dönüştürmek için yapıldığını savunurlar. Yani Marx, felsefenin salt pozitivist bir anlayışla bilimselleştirilmesine ve onun dogmatikleştirilmesine karşıdırlar. Felsefe onlara göre özgürleşmeyi amaç edinmiş eleştirel bir çalışmadır.

Aydınlanmacı düşüncenin insan aklına vurgu ile birlikte insanı mekanik bir yapı olmaktan kurtarması ve bir yandan doğa ve toplum tarafından belirlenirken diğer yandan akıl aracılığı ile onları belirleyen bir varlık olarak özgürlük kazanması için gerekli olduğunu savunurlar. Ancak diğer yandan Hegel'in Kant tarzı aydınlanmalara getirdiği eleştiriye katılarak bunun asimile edici ve baskıcı yanı olan totaliterizmi de görmezden gelmezler.

Frankfurt Okulunun üç temel filozofu; Horkheimer, Marcuse ve Adorno'dur. Bunlar bir yandan Frankfurt Okulunun yöneleceği temel konuları belirlerken diğer bir yandan eleştirel kuramın biçimlerini ve yöntemlerini belirlemeye çalışırlar.

8.1. Max Horkheimer

Alman-Amerikan bir filozof ve sosyal kuramcı olan Horkheimer, Frankfurt Üniversitesi'nde Kant üzerine doktorasını tamamlamış ve takip eden yıllarda sosyal araştırmalar enstitüsüne katılmıştır. Akılcı ilerlemeyi savunan ve bunun çıktıkları olan demokrasi adalet ve ahlaki açıdan gelişmeyi amaçlayan çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalarını aynı zamanda döneminde ortaya çıkmış olan Alman faşizmi ve onun ideolojisini de eleştirmeyi hedefler.

Horkheimer, bu enstitünün başına geçtiğinde, o dönemlerde yapılan toplumsal bilimin yerine kendisi toplumsal felsefe yapmayı amaçlamış ve okulu bu yöne çekmiştir. Odağı bilimden felsefeye kaydırarak, bilimin cevap veremeyeceği yaşamın temel sorularını da konu edinmeyi amaçlar. Ancak bu biçimde bilimsel olmayı konu edinen toplumsal felsefe, 'ayakları havada kalan' bir felsefe olmayacaktır, eleştirel bir felsefe olacaktır. Bundan dolayı çevresindekiler onun çalışmasına 'toplumun eleştirel kuramı' ya da 'eleştirel kuram' adını vermişlerdir.

Eleştirel kuramı geleneksel kuramlardan ayırıştırmak için Horkheimer, geleneksel teorinin doğayı betimleyici tarafını vurgular. Kuramlar dünyayı sadece resmeder, onu değiştirmezler. Bu bağlamda insani ve toplumsal meselelerin incelenmesi onları mekanik bir yapıya hapsederek bir anlamda yok eder. Ancak eleştirel kuram, sadece sosyal hayatı betimlemek ile yetinmez. İnsan ve toplumun incelenmesi, doğanın incelenmesinden temel bir fark taşır, insan öz bilinçli bir varlık olarak kendisini ve toplumunu incelerken kendisini ve toplumunu değiştirir. İnsan ve toplum söz konusu olduğunda, teori ile pratik birbirleri ile iç içe geçer. Bu bakımdan eleştirel teori, sadece bir betimlemenin eleştirisi değil bir yandan teorik bir çalışma olarak ortaya çıkarken bizzat pratik nesnesinden ayrışamaz. Bundan dolayı eleştirel düşünme sadece betimleyici olamaz ve maddi etkileşimler arasında kendine yer açar ve sosyal yapıları değiştiren siyasal bir etkinliğe dönüşür. Bu yapısı ile eleştirel teori enstitünün Hegelci temelleri vurgulanan Marksist yanını işaret eder.

Marx'ın eleştirel düşüncesinde salt kapitalist ekonomik kategoriler oldukları savunulan mal, para, değer gibi kavramların kapitalizmin bütün toplumsal ilişkileri içerisine yayıldığını

savunurlar. Toplumsal tüm ilişkilerin yanı sıra insan ilişkileri ve insan yaşamının tüm biçimlerinin mal ve değişim ilişkileri ve değerleri ile ele alınabileceğini ancak bu kategorilerin salt ekonomik kategoriler olmadıklarını savunur.

Horkheimer'ın bir diğer eleştirisinde aydınlanmanın aklının almış olduğu araçsallaştırılmış biçimdir. Her eylemde bir erek bir de araç vardır. Öznenin ereklerine hangi yoldan ulaşabileceğini, yani araçlarını belirlemeye yarayan akıl türü araçsal akıldır. Horkheimer, araçsal aklı öznel akıl ile eşleştirip nesnel akıl ile bir zıtlık içerisinde ortaya koyar. Aydınlanma sonrası dünyanın insanı, Horkheimer'a göre, en makul kararların yararlı olanlar olduğunu düşünür. Yararlı olma, amaçlara götüren doğru aracın ölçütüdür. Ancak yararlılığın ön plana çıkması, amaçlara götüren bu araçların kendilerinin amaçlara dönüşmesi olarak ortaya çıkmıştır. Giderek bu kültürde yararlı olan insanın hayatının devamlılığı olarak görülmüştür ve bu amaç tüm diğer düşünceleri kendi içerisinde kapsamaya başlamıştır. Kendi hayatının devamlılığını düşünme öznel bir akıl altında gerçekleşir. Ancak yararlılığın en uç noktaya çıkması ile birlikte artık devam edecek hayatın herhangi bir içeriği kalmamıştır, bu hayat anlamsız bir noktaya gelmiştir. Aydınlanma insanın kendisini akıl üzerinden kurmasını amaçlarken böyle bir sonuç vererek kendi ayaklarını kesmiştir, araçsallaştırıcı bir akıl tarafından esir olmuş ve bu araçsallığın amaçlarını belirleyecek herhangi bir düşünsel yapısı kalmamıştır.

8.2. Herbert Marcuse

Marcuse, varoluşçu temelden gelir ve Marx'ı bu düşünceye adapte etmeye çalışır. Döneminde değişen tarihsel koşullar altında, kendi varoluşçu kökenlerini de denkleme dâhil ederek, Marx'ın düşüncelerini tekrardan alır ve bu çağa uygulamaya çalışır. Horkheimer gibi o da felsefenin yeni eleştirel biçimi üzerine düşünür ve nereye odaklanması gerektiğini sorgular.

Döneminde geniş kitlelerce benimsenmiş olan yaşamın anlamsızlığı fikrini ele alırken tikel durumların değerinin ancak tümel bir açıdan bakarak anlaşılabilirliğini savunur ve bunun için Marx'ın genç dönem fikirlerine ve öz-görünüş kavramlarına başvurur. Marcuse için, Marx'ın genç dönem yazılarında olduğu gibi, özsel olan, toplumsal ilişkilerin toplamıdır. Görünüş ise toplumsal ilişkiler içerisinde ortaya çıkan tüm tekil mevcudiyetlerdir. Olan biten şeylerin, görünüşlerin, anlaşılması onların ardında yatan şeyin, özsel olanın, anlaşılması ile mümkündür. Toplumsal durumların, tikel insan durumlarının hepsi, ancak o dönemin toplumsal ilişkilerinin bütünü altında anlaşılabilirlik kazanır. Marcuse'ye göre bu sebepten ötürü Eleştirel teori ilkin bunların anlaşılması ile ilgilenmelidir. Ancak Marcuse'nin öne çıkarttığı öz, kendisi değişmez bir yapı değildir, bu tarihsel olarak ortaya çıkar ve yiter. Özü, materyal tikelliklerin bütünü olarak ele aldığı için materyal değişimler ile birlikte bütünün yapısı da değişir. Dolayısı ile eleştirel felsefe yalnızca bir anlama değil aynı zamanda bu özü değiştirmeye yönelik de bir çalışmadır.

Marx'ın gençlik yazılarına yönelmiş olmakla birlikte, komünist devrimi ön gören fikrini eleştirir. Marx, kapitalist sistemin yapısı gereği sömürü ve yoksulluğu giderek arttıracaklarını öngörmüştür. Bunun üzerine yoksulluk ve sömürünün artmasına rağmen insanları mevcut toplumsal yapıyı değiştirmelerinin önüne geçen üst yapının bir noktadan sonra alt yapıyı

(insanların gerçek bireysel mevcudiyetleri arasındaki materyal ilişkinin toplamı olan yapı) daha fazla dizginleyemeyeceğini ve bunun sonucunda ortaya çıkan şeyin ise devrimler çağı olduğunu söyler. Bunun sonucu olarak ortaya çıkacak olan altüst edici durumun, ya yeni bir üst yapı ile düzenleneceğini ya da kalıcı bir biçimde bu ikililiği ortadan kaldıracağını savunur. Bunlardan ikincisi komünist devrimdir. Marcuse, komünist devrimin bu açıdan bir zorunluluğu olduğunu reddeder ve kapitalizmin medya ve eğitim aracılığı ile doğurduğu tüketim özlemi sebebi ile kendi varlığını devam ettirebildiğini savunur. Bu biçimde gerçekleşen yeni kapitalizmin bütünüyle üretimi amaçlayan kendi renkliliğini kaybetmiş tek boyutlu bir insanı doğurduğunu söyler.

8.3. Theodor Adorno

Adorno çağına hâkim olan bilimselci ve pozitivist yapıyı eleştirerek diyalektik ve tarihsel düşüncüyü savunmuştur. Bir yandan modern düşünce, diğer yandan Marx sonrası Freudcu düşüncenin etkisi ile birlikte felsefe, toplum ve sanat arasındaki geçişleri, akıl ile akıl dışılık arasındaki diyalektik hareketi ortaya sermek açısından ele almıştır. Hegel'in diyalektik sürecin sonunda bütünü hakikate varacağı ve bununla birlikte yaşamın en doğru hâlini alacağı fikrini tersinden ele almış ve bütünü yanlış olduğu yerde doğru bir yaşamın olamayacağını savunmuştur. Genelinde alındığında bütün çalışmaları, Hegel'in tarih anlayışının bu tersten okumasını kurmaya yoğunlaşmıştır. Adorno, genel sosyal ilerleme ve gerileme eğilimlerinin her zaman somut, tikel durumlara dayandığını savunur.

Aydınlanma ile üst noktasına ulaşmış olan Kartezyen düşüncenin insanın kendini özgürleştirmek için doğayı egemenlik altına alma çabasının kapitalist biçimde düzenlenmiş toplumlarda giderek insanı da bu egemenlik altında erittiğini savunur. Aydınlanmacı düşünce doğayı akli bir sistem içerisine sokacak bir biçimde dönüştürerek onu insani bir yapıya büründürmeyi amaçlar. Bunu yaparak insanın içerisinde kendi akli varlığını gerçekleştirebileceği ve böylece özgürlüğünü kazanabileceği bir dünyaya gideceğini savunur. Ancak Aydınlanmanın doğayı egemenliği altında toplamaya çalıştığı akıl, egemenliğini doğanın içerisindeki bir diğer öge yani insana uygulanması ile birlikte kendi amacını yok eder duruma gelir. Adorno, doğanın egemenlik altına alınması ile insanın egemenlik altına alınması arasında bu açıdan temel bir ayrım olduğunu savunur. Ancak bu ayrımın farkına varılmaması ile birlikte akıl bir sınıfın diğerlerine egemenlik kurduğu öznel bir yapıya indirgenir ve bu açıdan otoriter bir yapıya bürünür.

Doğa üzerinde kurulan egemenliğin insan yaşamı üzerinde kurulan bir egemenliğe dönüşmesi ile birlikte toplum artık salt bir sınırlayıcı, baskıcı vb. bir yapıya bürünür ve bu toplumu tutucu bir biçime sokar. Bu tutuculuk ile birlikte insanların düşünceleri aslında bir sınıfın çıkarına özel olan ve onların öznel aklının bir yansıması olan akli yapının altında soyut bir biçimde savunulan fikirlere dönüşmesini ve buna uymayanlar üzerinde baskı kurulması anlamına gelir.

Adorno'nun toplumsal durumdaki otoriter öğeleri somut gerçeklikleri üzerinden inceleyerek, bu konuları Marksist ve Freudcu bir açıdan, yani bir yandan toplumsal yapılar diğer yandan bireysel bilinç durumları açısından ele alır. Tarih içerisinde etkin olan rolü Hegel

gibi akla değil ancak insan doğasının tutkulu yanına verir ve bundan ötürü, tarihsel ilerlemeyi, iyiye ulaşmayı amaçlayan mutlak bir aklın yönetimi altında hep daha iyiye giden bir biçimde görmez ve tarihin içinde olduğumuz zamanda dâhil olmak üzere her noktasına gördüğümüz bazı dönemler artan bazı dönemler azalan şiddet ve baskının bu tarzda iyimser bir düşünmeyi yok etmek için yeterli olduğunu düşünür.

Aydınlanmanın sonucunda eşitlikli, özgürlüklü ve adaletli bir topluma ulaştıracağını varsaydığı akılsallık, tarihsel gelişiminde de gözleendiği üzere salt doğa üzerine değil de insanlar üzerine de uygulanmaya başlandığında, bu bakımdan eşitliksiz, özgürlüksüz ve adaletsiz bir dünyaya yol açmıştır. Bu dünya Adorno için artık iyiye doğru ilerleyen bir dünya değil, barbarlığa doğru çekilen bir gerilemedir. Bu gerilemenin Hegel'in sürekli ilerleyen diyalektik düşüncesi ile anlaşılamayacağını savunan Adorno, bunun ancak negatif bir diyalektik ile anlaşılabileceğini savunur.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bu bölümde Frankfurt Okulunun temel özelliklerinden, felsefesiyle anlatmak istediğinden bahsedilmiş, Adorno ve Marcuse gibi döneminin önemli filozofları ve onların felsefesinin temel yönleri anlatılmıştır.

Bölüm Soruları

- 1) Aşağıda verilen tarihlerden hangisi Frankfurt Okulunun kuruluş yılıdır?
- a) 1850
 - b) 1923
 - c) 1970
 - d) 2000
 - e) 1500
- 2) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?
- a) Frankfurt Okulu, Marksist temellere dayalı toplumsal ve siyasi bir felsefe hareketidir.
 - b) Frankfurt Okulu bugün de varlığını devam ettirmektedir.
 - c) Frankfurt Okulunun etkisi kısa süreli olmuştur.
 - d) Frankfurt Okulu, 1923 yılında Batı'nın ilk Marksist araştırmalar enstitüsü olarak kurulmuştur.
 - e) Frankfurt Okulu dört nesilde ele alınmaktadır.
- 3) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?
- a) Frankfurt Okuluna mensup filozoflardan bir tanesi Kant'tır.
 - b) Horkheimer ile birlikte enstitü çalışanları topluma yönelik ekonomik, ahlaki, siyasal bütün alanların analiz ve teorisini yapmaya başlamışlardır.
 - c) Frankfurt Okulunda yer alan filozoflardan biri Adorno'dur.
 - d) Horkheimer, Adorno ve Marcuse Frankfurt Okulunun üç temel filozofudur.
 - e) Adorno çağına hâkim olan bilimselci ve pozitivist yapıyı eleştirerek diyalektik ve tarihsel düşüncüyü savunmuştur.

4) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

a) Frankfurt Okulu filozofları Marksist diyalektik materyalizmin bilimsel bir biçim altına bürünerek bir anti-felsefe biçimini almasını eleştirirler.

b) Horkheimer o dönemlerde yapılan toplumsal bilimin yerine kendisi toplumsal felsefe yapmayı amaçlamış ve Okulu bu yöne çekmiştir.

c) Horkheimer'in çalışmasına çevresindekiler eleştirel kuram adını takmışlardır.

d) Eleştirel kuramı geleneksel kuramlardan ayırtırmak için Horkheimer, geleneksel teorinin doğayı betimleyici tarafını vurgular.

e) Horkheimer'a göre kuramlar dünyayı değiştirirler.

5) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi Horkheimer için söylenemez?

a) Horkheimer toplumsal felsefe yapmayı amaçlamıştır.

b) Horkheimer için kuramlar dünyayı sadece resmederler.

c) Horkheimer, geleneksel teorinin doğayı betimleyici tarafını vurgular.

d) Horkheimer, araçsal akı nesnel akıl ile eşleştirip öznel akıl ile bir zıtlık içerisinde ortaya koyar.

e) Horkheimer için aydınlanmanın akı almış olduğu araçsallaştırılmış biçimdir.

6) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

a) Horkheimer, araçsal akı öznel akıl ile eşleştirip nesnel akıl ile bir zıtlık içerisinde ortaya koyar.

b) Horkheimer, geleneksel teorinin doğayı betimleyici tarafını vurgulamaz.

c) Aydınlanma sonrası dünyanın insanı, Horkheimer'a göre, en makul kararların yararlı olanlar olduğunu düşünür.

d) Horkheimer'da insan ve toplumun incelenmesi, doğanın incelenmesinden temel bir fark taşır.

e) Horkheimer akılcı ilerlemeyi savunan ve bunun çıktıları olan demokrasi adalet ve ahlaki açıdan gelişmeyi amaçlayan çalışmalar yapmıştır.

7) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi Marcuse için söylenemez?

a) Marcuse, varoluşçu temelden gelir.

b) Marcuse, yaşamının anlamsızlığı fikrini tikel durumların değerinin ancak tümel bir açıdan bakarak anlaşılabilceğini savunur.

c) Marcuse için öz kendisi değişen bir yapıdır.

d) Marcuse için, Marx'ın genç dönem yazılarında olduğu gibi özsel olan toplumsal ilişkilerin toplamıdır.

e) Marcuse'nin öne çıkarttığı öz, kendisi değişmez bir yapı değildir, bu tarihsel olarak ortaya çıkar ve yiter.

8) Aşağıda verilen ifadelerle göre hangisi yanlıştır?

a) Marcuse yeni kapitalizmin bütünüyle üretimi amaçlayan kendi renkliliğini kaybetmiş tek boyutlu bir insanı doğurduğunu söyler.

b) Adorno çağına hâkim olan bilimselci ve pozitivist yapıyı eleştirerek diyalektik ve tarihsel düşünceyi savunmuştur.

c) Adorno toplumsal durumdaki otoriter öğeleri soyut gerçeklikleri üzerinden inceler.

d) Adorno, genel sosyal ilerleme ve gerileme eğilimlerinin her zaman somut, tikel durumlara dayandığını savunur.

e) Adorno için aydınlanmacı düşünce doğayı akli bir sistem içerisine sokacak bir biçimde dönüştürerek onu insanî bir yapıya büründürmeyi amaçlar.

9) Aşağıda verilen ifadelerle göre hangisi Adorno için söylenemez?

a) Bu dünya Adorno için artık iyiye doğru ilerleyen bir dünya değil, barbarlığa doğru çekilen bir gerilemedir.

b) Adorno çağına hâkim olan bilimselci ve pozitivist yapıyı eleştirerek diyalektik ve tarihsel düşünceyi savunmuştur.

c) Adorno Hegel'in diyalektik sürecin sonunda bütünü hakikate varacağı ve bununla birlikte yaşamın en doğru hâlini alacağı fikrini tersinden ele almıştır.

d) Aydınlanmacı düşünce doğayı akli bir sistem içerisine sokacak bir biçimde dönüştürerek onu insani bir yapıya büründürmeyi amaçlar.

e) Adorno, genel sosyal ilerleme ve gerileme eğilimlerinin her zaman soyut, tümel durumlara dayandığını savunur.

10) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

a) Marcuse gelenekçi felsefe temelinden gelir ve Marx'ı bu düşünceye adapte etmeye çalışır.

b) Horkheimer, araçsal akıllı öznel akıl ile eşleştirip nesnel akıl ile bir zıtlık içerisinde ortaya koyar.

c) Marcuse'nin öne çıkarttığı öz, kendisi değişmez bir yapı değildir, bu tarihsel olarak ortaya çıkar ve yiter.

d) Horkheimer enstitünün başına geçtiğinde, o dönemlerde yapılan toplumsal bilimin yerine kendisi toplumsal felsefe yapmayı amaçlamış ve okulu bu yöne çekmiştir.

e) Frankfurt Okulu 1923 yılında kurulmuştur.

Cevaplar

1)b, 2)c, 3)a, 4)e, 5)d, 6)b, 7)c, 8)c, 9)e, 10)a

9. VAROLUŞÇULUK

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1) Varoluşçuluk nedir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Varoluşçuluk	Varoluşçuluk akımını öğrenmek.	Araştırma, okuma

Anahtar Kavramlar

- Varoluşçuluk

Giriş

Bu bölümde varoluşçuluk akımının ne olduğundan, temel özelliklerinden, geleneksel felsefede yer alan varlık anlayışından farkının ne olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

9. Varoluşçuluk

Varoluşçuluk, şimdi ve burada var olanın, tüm var olanı kapsayan bir yapıdan önce geldiği konusunda uzlaşırabildiğimiz ancak bu türden kapsayıcı bir yapıyı önceden varsaymadıklarından teorik olarak kolaylıkla gruplayamadığımız felsefi bir akımdır. Bu filozoflar şimdi ve burada olanı, yani varoluşsal olanı vurgularken birey, seçim özgürlüğü, doğaya dair genel geçer bir bilimsel yapının imkânsızlığı gibi temaları sahiplenirler. Bu akım en üst noktasına İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki yıkım karşısında bir tepki olarak ulaşmıştır ancak kökenleri Kierkegaard ve Nietzsche'ye kadar dayanır. Varoluşçu olarak adlandırılan filozoflar arasında en göze çarpanlar José Ortega y Gasset (1883-1955), Karl Jaspers (1883-1969), Martin Heidegger (1889-1976), Gabriel Marcel (1889-1973) ve Jean Paul Sartre'dir (1905-1980). Varoluşçu her düşünür farklı yönlerden farklı biçimlerde çok detaylı çalışmalar yapmıştır ve bunların birliğini burada sunmak söz konusu olamayacağından ötürü bağlamımıza uygun bir biçimde genel olarak tüm varoluşçuların tartışmaları üzerinden yürüdüğü kavramları ele alarak genel bir çerçeve çizmek, konunun anlaşılabilmesi için daha iyi olacaktır.

İnsan

Varoluşçular genel olarak insanların özgür iradesi olduğunu ve kararlarının sonuçlarından sorumlu olduklarını savunurlar. Bu, toplu bir hareket gerçekleştirse bile geçerlidir. Toplu bir hareket içerisinde her bir birey kendi özgür iradesi uyarınca hareket eder ve her durumda bunların sorumluluğunu kendisinde taşır. Bunun yanı sıra dünya insanlığın bu durumuna karşı kayıtsızdır. İnsanların değerleri doğada bulunmaz ve doğa herhangi bir şekilde bu değerleri doğrulamak veya gerçekleştirmek üzere bir çalışma yürütmez. İnsanlık bu bakımdan yalnızdır. Her ne kadar kendi değerlerini dünyada görmek istese de dünya ona bunu vermez ve bu bakımdan değerleri kendisi dışında bir yere bağlanamaz ve sağlam bir temelden yoksun olduğu için aslında tamamı absürddür.

Var Olma

Varoluşçu filozoflar, var olanın özsel olandan önce geldiğini savunur. Bütün varlığı aklın kuşatmasına maruz bırakmış olan Kartezyen düşünceye bir reaksiyon olarak ortaya çıkan bu varoluşçu düşünce, filozofun tüm rasyonel yapısının önce bir var olan olduğunu ve tüm dünyanın akli ilkeler altında işleyen bir makineden önce, saf olarak bir var olan olduğunu kabul eder. Somut, şimdi ve burada veya olumlu olanın birincil plana getirilmesi, soyut olan, şimdi ve burada olmayan ya da olumsuz olanın ikincil plana itilmesi anlamına gelir. Diğer bir deyişle felsefede genel bir tavır olarak tüm somut oluşun, soyut bir kurulum altına indirgenmesi fikri bu düşünce tarafından reddedilir. Bütünü kuşatan, genel geçer, a priori olan, soyut bir öz yoktur. Bu bakımdan felsefe, birincil olarak var olandan yola çıkmalıdır, başlamalıdır.

Özne

Varoluşçulukta vurgulanan var olma durumunun, şimdi, burada ve somut olanı temele aldığı yukarıda belirttik. Bu aynı zamanda var olan özneyi işaret eder. Varoluşçular öznenin

var olmayan yani soyut ve olumsuz biçimini de ikinci plana atar ve yaşayan bir özneyi konu edinirler. Bir yandan öznenin deneyiminde ortaya çıkan dünya diğer yanda bu dünya içerisinde kendi yolunu çizmeye çalışan bir özne vardır. Özne hep bir durum içerisine, eylemlerine karar vermeye çalışan bir yapıda görünür. Yani varoluşçular için insanın özkurulumunu gerçekleştiren kendisi olumsuz bir yapı olmadığından ötürü, özne her daim şeyler ve insanlar ile dolayımı içerisinde bir var olan olarak bulunur.

Özgürlük

Özne, dünyadaki diğer şeylerden bilinç ve irade sahibi olmakla ayrışır. Bilinç ve irade, bunların deneyiminde yani seçimde ortaya çıkar. Seçimin deneyimi öznenin varoluşudur. Bu seçimi belirleyecek bir olumsuz öznenen bahsetmekten kaçındıklarından ötürü, eylemleri belirleyen apriori pratik yasalıktan da bahsedilemeyeceğini savunurlar. Onlar için insan özgürdür ve eylemlerini belirlemekte verdiği her karar ve bu kararın dayandığı her seçim bu seçimin yapıldığı ve kararın verildiği anda tekrardan kurulmalıdır. Yani insanın özsel yapısı gereği ona verilmiş bir hareket biçimini kabul etmezler ve her bir eylemin ona yol açacak bir kararın sonucu olduğunu savunurlar. Bu noktada insan varoluşu kendisine önce gelen bir öz tarafından belirlenmemiş olduğundan ötürü, kendi özünü her seferinde kendisi kuran bir rol oynar.

Öznenin diğer nesnelere ayrışabilmesi için gerekli olan bilinçliliği ile her zaman bir durumda bulunuyor oluşunun bir arada düşünülmesi gerekir. Öznenin seçimlerini yapmaktaki özgürlüğü bir yandan var olmayan hâline gelmiş geçmişteki varoluşlarına ihtiyaç duyar. Ancak bir yandan da bu onun özgürlüğünü sınırlar. Yani insanın olgusal durumu onun bir yandan özgür olabilmesinin koşuludur, diğer yandan da onun özgürlüğüne getirilmiş bir sınırdır. Geçmişten geleceğe giden bir yaşam içerisinde özne geçmişini göz önünde bulundurarak geleceğe dair tasarımları ile birlikte 'şimdi'sini kurar. Değer verdiği şeylerin belirlenmesi açısından geçmiş yaşantısı kendisini ortaya serer. Ancak her ne kadar geçmişten getirdiği değerleri olsa da insan bunları her an yeniden tasarlar ve bunları tekrardan değiştirebilir, eskiden değerli olan şeyler artık değersiz olabilir. Değerlerini değiştirebilse bile yapmış olduklarını değiştiremez. İnsan kendi seçimlerinin sorumluluğunu almak durumundadır ve ancak böylece 'kendi'liğini oluşturabilir. İnsan özgürlüğü tam da yaptıklarının sorumluluğunu üstlenmesi ile kendini bir yere oturtur. Çünkü ancak bu şekilde bir kendilikten bahsedebilir.

Otantiklik

Varoluşçuluk açısından kendini kurmanın temel kavramı otantiklikdir. Otantiklikten anlaşılana, öznenin kararlarının karşısında edilgin bir duruma düştüğü bir sabitlikten kaynaklanmayan ve onun kendi etkin seçimi ile özgürce yapabildiği anlaşılır. Aynı zamanda olgusallığı her ne kadar insanın özgürlüğü için bir koşul olsa da seçimlerinde etkin değildir, seçimleri olgusallığı yapmaz, bizzat kendi özgür iradesi ile tüm seçimlerini yapar. Bu noktada olgusallığının getirmiş olduğu değer sisteminin kendine özgürlüğü ön plana çıkar, bunları kendisinin bilinçli bir biçimde üstlenip üstlenmediği sorusu karşısında özne bilinçli bir biçimde üstlenme çabasına girerse, bunun sonucunda otantik bir yaşama kavuşur.

Otantik olmama durumu öznenin seçimlerini belirleyeninin onun etkin bilinci değil de dışsal bir yasalılık olmasıdır. Örneğin bir erkeğin, “Erkek adam ağlamaz.” türünden bir maksimini ele alırsak, bu erkeğin eğer kendi etkin değerlendirmesinden geçmeden sadece çocukluğundan beri düşüncesine bu şekilde kodlanmış olduğundan ötürü eylemlerine yansiyorsa ve ağlamasını engelliyorsa, bu otantik olmayan bir eylemdir. Ancak bu maksimi kendi yaşantısı içerisinde kendi değerleri üzerinden bir yere oturtmuşsa ve bunu dışsal bir belirlenim üzerinden gerçekleştiriyorsa, o zaman bu türden eylemleri otantik eylemler olacaktır.

Absürdlük

Doğa insana bütünüyle kayıtsızdır. İnsan kendi verdiği değerleri dünyada arasa da bulamaz. Çünkü değerler zaten kendi özkurulumunun bir sonucudur. Doğanın bu kayıtsızlığı insanın değerlerini sağlam bir zemine bağlamaya çalışması ile bir araya geldiği zaman insan için çıkılmaz bir yol çizilir. İnsanın tüm değerleri absürddür. Absürdlük, insanın kendi değerlerini dünyada araması ve dünyanın ona bu konuda herhangi bir şey söylememesidir. Öznenin kendi amaçlarını sorgulaması, onlara daha üst bir amaç bulması ile sonuçlanır. Ancak bu ilk amaçlarından daha üst olan amaçların sorgulanması, ancak daha da üst bir amaca ulaşmayla tatmin olacaktır ve bu sonsuza kadar gidebilir ve bu arayışında bir diğerine ihtiyaç duymayan bir sabit bulamaz.

Kendi amaçlamasının saçmalığı karşısında ve doğanın da bu konudaki sessizliği ile birlikte, insan kendi değerlerini bir yere oturtamaz. Bu iki farklı çıkışa sebep olabilir; ya tam da bu absürdlüğün insan özgürlüğünün temel sebebi olduğu savunulabilir, ya da bir sabit bulunarak aşılabilir. Varoluşçular bunların her ikisini de savunmuşlardır. Sonuncusunu savunan varoluşçular, bu sabiti ölüm olarak almıştır. Ölüm karşısında insan kendi hayatının sınırlılığını fark ederek bu sınırlılık içerisinde değeri oluşturur. Örneğin, bir müzisyen ölümsüz olsa yarattığı şarkının üzerinde sonsuza kadar oynayabilir, tekrar tekrar düzenleyebilir ve hiçbir zaman bitirmesine gerek kalmaz. Ancak ölümün sınırlandırıcılığı karşısında bir yerde karar vermeli ve durmalıdır, bu noktada kararı değer kazanır, çünkü bir etkisi vardır.

Angst

Angst, somut bir nesne üzerinden ortaya çıkmayan, nesnesiz korkudur. Korku genellikle bir nesne üzerine odaklanmış, bir şeyden duyulan korkudur. Ancak angst tüm nesnelere ayrılmış, tam da nesnesiz kalmış olmanın verdiği korkudur. Hayatının manasızlığı ile karşılaşmış olan insan, yapacağı hiçbir şeyin bir manası olmamasından ötürü ne seçim yapacağını bilemez duruma gelir. Bu durumda herhangi bir nesnesi olmayan bir korku duymaya başlar; işte bu angsttir.

Angst, hayatın anlamsızlığı karşısında insanın hissettiği çaresizlik ve umutsuzluk duygusudur. Aynı zamanda da insanın kendi özgürlüğü karşısında ortaya çıkan bir histir. İnsanın tüm seçimleri herhangi sabit bir üst amaç bulunamadığından ötürü kendi özgürlüğünden kaynaklı ve kendi sorumluluğu altındadır. Bu noktada insanın yapacağı herhangi bir seçim herhangi bir yere dayandırılmadığından ve insanın tüm değerleri kendi özürretiminin sonucu

olduğundan ötürü insanın kendini öldürmesi bile mümkündür ve insanın özgür seçimi altında ortaya çıkabilir. Nesnesi olan bir korku karşısında insan ondan korunmak üzere önlemler alabilir ancak herhangi bir nesnesi olmayan angst durumunda yapılabilecek herhangi bir şey yoktur. Angst insanı hiçbir yerde, hiçbir kimse hâline getirir.

İntihar ve Çaresizlik

Varoluşçular açısından intihar etmenin olanağı insanın kendi özgürlüğü karşısında duyduğu angst'ı ortaya çıkarır. Varoluşçuluk bunu insanın çaresizliği ile birlikte düşündüğümüzde insanın intihar yöneliminin bilinçaltında sürekli bir olasılık olarak bulunduğunu kabul edilmesini gerektirir. Çaresizlik, insanın kendini üretmesi ile birlikte kendisini tanımladığı şeylerin her an yitebilecek şeyler olmasının karşısındaki durumdur. İnsanın kendisini üzerinden tanımladığı şeylerin dışsal şeyler olması ve yitirilebilir durumda olması insan için kalıcı bir çaresizlik yaratır ve bunu ancak yitirilebilir olmayan bir şey üzerinden kendisini tanımlayarak aşabilir. Ancak varoluşçular için insanın her daim olgusal olduğundan ve hiçbir sabite kendisini bağlayamadığından bahsedilmişti, bu göz önünde bulundurulduğunda insanın kendisini her zaman dışsallığı içerisinde tanımlaması gerektiği görülür. Bundan dolayı insanın hiçbir durumu yoktur ki bu çaresizliği aşabilsin.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bu bölümde varoluşçuluk akımının ne olduğu anlatılmıştır. Bu akım anlatılırken insan, varlık, angst, özne gibi kavramlarla yeri belirlenmiş ve anlatılmıştır.

Bölüm Soruları

1) Aşağıda verilen filozoflardan hangisi varoluşçu filozoflardandır?

a) Jose Ortega

b) Sokrates

c) Platon

d) Aristoteles

e) Rene Descartes

2) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

a) J. Ortega, K. Jaspers, M. Heidegger ve J. P. Sartre varoluşçu filozoflardır.

b) Varoluşçu filozoflar varoluşsal olanı vurgularken birey, seçim özgürlüğü, doğaya dair genel geçer bir bilimsel yapının imkânsızlığı tarzı temaları konu edinirler.

c) Varoluşçu filozoflar Platon ve Aristoteles'in varlık anlayışlarını sentezleyerek varlık anlayışlarını geliştirmişlerdir.

d) Varoluşçuluğun kökenleri Kierkegaard ve Nietzsche'ye kadar dayanır.

e) Varoluşçular genel olarak insanların özgür iradesi olduğunu ve kararlarının sonuçlarından sorumlu olduklarını savunurlar.

3) Aşağıda verilen ifadelerden hangisi yanlıştır?

a) Varoluşçulara göre toplu bir hareket içerisinde her bir birey kendi özgür iradesi uyarınca hareket eder ve her durumda bunların sorumluluğunu kendisinde taşır.

b) Varoluşçu filozoflar, özsel olanın var olandan önce geldiğini savunur.

c) Varoluşçu düşünce bütün varlığı aklın kuşatması altına maruz bırakmış olan Kartezyen düşünceye bir reaksiyon olarak ortaya çıkar.

d) Var olma filozofun tüm rasyonel yapısının önce bir var olan olduğunu, tüm dünyanın akli ilkeler altında işleyen bir makineden önce, saf olarak bir var olan olduğu görüşündedir.

e) Bütünü kuşatan, genel geçer, a priori olan, soyut bir öz yoktur.

4) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi varoluşçu felsefenin özelliklerindedir?

a) Varoluşçulukta vurgulanan var olma durumu, şimdi ve burada ve somut olanı temele almaz.

b) Varoluşçuluğun var olma durumu Platon'un varlık anlayışıyla eş değerdir.

c) Varoluşçular öznenin var olmayan yani soyut ve olumsuz biçimini ön planda tutarlar.

d) Varoluşçular yaşayan bir özneyi konu edinirler.

e) Özne hep önceden planlı bir durum içerisine, eylemlerine karar vermeye çalışmayan bir yapıda görünür.

5) Aşağıda verilen bilgilere göre hangisi söylenemez?

a) Varoluşçu felsefede özne hep bir durum içerisine, eylemlerine karar vermeye çalışan bir yapıda görünür.

b) Varoluşçulara göre insan her daim şeyler ve insanlar ile dolayımı içerisinde bir var olan olarak bulunur.

c) Varoluşçu felsefede özne, dünyadaki diğer şeylerden bilinç ve irade sahibi olmakla ayrışır.

d) Varoluşçuluk için bilinç ve irade, bunların deneyiminde yani seçimde ortaya çıkar.

e) Seçimin deneyimi hakikatin varoluşudur.

6) Aşağıda verilen ifadelerden hangisi yanlıştır?

a) Varoluşçular için insan özgürdür.

b) Varoluşçulukta insanın eylemlerini belirlemekte verdiği her karar ve bu kararın dayandığı her seçim bu seçimin yapıldığı ve kararın verildiği anda tekrardan kurulmalıdır.

c) Varoluşçular için insan özgür olamaz.

d) Varoluş felsefesine göre insan, insanın özsel yapısı gereği ona verilmiş bir hareket biçimini kabul etmezler.

e) Öznenin diğer nesnelere ayrışabilmesi için gerekli olan bilinçliliği ile her zaman bir durumda bulunuyor oluşunun bir arada düşünülmesi gerekmektedir.

7) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi varoluşçuluk felsefesinin özelliklerinden değildir?

a) İnsan kendi sorumluluğunu almak zorunda değildir.

b) İnsanın olgusal durumu, onun bir yandan özgür olabilmesinin koşuludur.

c) İnsanın olgusal durumu bir diğer yandan onun özgürlüğüne getirilmiş bir sınırdır.

d) Geçmişten geleceği giden bir yaşam içerisinde özne geçmişini göz önünde bulundurarak geleceğe dair tasarımları ile birlikte şimdisini kurar.

e) İnsan kendi seçimlerinin sorumluluğunu almak durumundadır ve ancak böylece kendiliğini oluşturabilir.

8) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

a) Varoluşçuluk açısından kendini kurmanın temel kavramı otantiklikdir.

b) Varoluşçuluğun bir diğer önemli kavramı hakikat kavramıdır.

c) Otantiklik öznenin kararlarının karşısında edilgin bir duruma düştüğü bir sabitlikten kaynaklanmayan ve onun kendi etkin seçimi ile özgürce yapabilmesidir.

d) Otantiklikte olgusallık her ne kadar insanın özgürlüğü için bir koşul olsa da seçimlerde etkin değildir.

e) Otantik olmama durumu öznenin seçimlerini belirleyen onun etkin bilinci değil de dışsal bir yasalılık olmasıdır.

9) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi varoluşçuluk felsefesinin özelliklerinden biri değildir?

a) Absürdlükte doğa insana bütünüyle kayıtsızdır.

b) Absürdlükte değerler insanın kendi özkurulumunun bir sonucudur.

c) İnsanın tüm değerleri absürddür.

d) İnsanın hiçbir değeri absürd değildir.

e) Ölüm karşısında insan kendi hayatının sınırlılığını fark ederek bu sınırlılık içerisinde değeri oluşturur.

10) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

- a)** Varoluşçular insanların özgür iradesi olduğunu savunmazlar.
- b)** Angst, somut bir nesne üzerinden ortaya çıkmayan, nesnesiz bir korkudur.
- c)** Absürdlük, insanın kendi değerlerini dünyada araması ve dünyanın ona bu konuda herhangi bir şey söylememesidir.
- d)** Angst, tüm nesnelere ayrılmış tam da nesnesiz kalmış olmanın verdiği korkudur.
- e)** Varoluşçu filozoflar, var olanın özsel olandan önce geldiğini savunur.

Cevaplar

1)a, 2)c, 3)b, 4)d, 5)e, 6) c, 7)a, 8)b, 9)d, 10)a

10. MANTIKSAL POZİTİVİZM VE VİYANA ÇEVRESİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1) Mantıksal pozitivism nedir?
- 2) Mantıksal pozitivism ve Viyana Çevresi'nin özellikleri nedir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Mantıksal Pozitivizm ve Viyana Çevresi	Mantıksal pozitivizmi öğrenmek	Okuma, tartışma.
Mantıksal Pozitivizm ve Viyana Çevresi	Viyana Çevresi'ni öğrenmek	Okuma, tartışma.

Anahtar Kavramlar

- Mantıksal pozitivizm
- Viyana çevresi

Giriş

Çalışmanın bu kısmında analitik felsefe geleneğinin önemli temsilcilerinin içinde yer aldığı Viyana Çevresi ve mantıksal pozitivizm anlayışı, dönemin en önemli filozofları bağlamında ele alınacaktır.

10.1. Frege, Russell ve Wittgenstein

Yirminci yüzyılın başında iki temel metin bulunmaktadır ve ikisinin de arkasındaki filozof Frege'dir. Frege, mantık ve matematik üzerine çalışan bir filozoftur; modern mantığın kurucularından biridir. Husserl ve Russell'ın yapmak istediği şey ise, felsefeye sağlam bir yer bulabilmektir. Antik dönemdeki *philosophia*'nın yeniden 'yüce' bir yere sahip olmasını istemektedirler. Descartes ve Kant'ın, kısmen Hume'un ve Hegel'in felsefeye 'yüce' yer biçme görüşleri zedelenmiş gözükmemektedir. Russell ve Husserl felsefeyi farklı yöntemlerle -biri fenomenoloji, diğeri de mantığın temelleri üzerinden- sağlam bir zemine oturtmak istemişlerdir. Bu konuya dair Viyana Çevresi'nin getirmiş olduğu eleştirilerinden bahsedilecek olunursa: onların eleştirisi, analitik tarzda bir eleştiridir; temelinde matematik ve mantık felsefesini almaktadırlar ve bu bağlamda Frege'yi, Russell'ı ve Wittgenstein'in ilk dönemini ele almaktadırlar.

Russell ve Wittgenstein'in 'ilk döneminde' felsefe, bir açıklama ve eleştiri çalışması olarak görülmektedir. Wittgenstein'in deyişimi ile 'önerme olan ile olmayanı ayırmak'; mantıksal çözümlemeyi önermelere uygulamak olarak tarif edilebilir. 'Bilimsel önermeler ne tür önermelerdir?'i belirlemek ve dışında kalanları 'bilimsel olmayan önermeler' olarak düşünmek şeklinde bir yaklaşım geliştirilmektedir. Bunun yanı sıra Wittgenstein'in, bilimsel olmayan önermeleri 'saçma' bulmadığı belirtilmelidir. O, bilimsel olanın, matematiksel-mantıksal olanın sınırlarını belirlemeyi; geri kalanında ise 'susma'yı önermektedir. Mantıksal pozitivizmde bu ikisi nasıl bir araya getirilmiştir? Bunların bir araya gelmesi bir problem oluşturmaktadır. Bu, Viyana Çevresi'nin başına 'bela' olacak bir 'bir araya gelme'dir diyebiliriz.

'Pozitivizm' denildiğinde Russell'ın *duyu verisini* anlamak gerekmektedir. Bu ne demektir? Pozitivizme göre her şey görüngüdür; deney verilerinden oluşmuştur; Russell'ın deyişiyse *sentata*'dır; yani fiziksel varlığına itibar edilmemektedir. Renkler vs. üzerinden bakıldığında; fiziksel nesne, bilimin kendine konu edindiği fizik nesne olarak değil, bir duyu verisi olarak ele alınmaktadır. Sorun şudur ki: bir yanda Frege yer almaktadır ve onun bağlamında *a priori* temeller üzerinde gördüğümüz mantıksal formlar ve bu formlara asılı olarak düşündüğümüz dilsel yapılar söz konusu iken; diğeri yanda belirsiz bir duyu verileri öznelliği, yani apriori bir nesnellik içinde (varsayım olarak) olma söz konusudur ve diğeri yanda ise idealist bir öznellik içinde olma söz konusudur. Bu sıkıntı, doğrulama kuramında önemli bir gedik açacaktır denilebilir. Bu gediği fark edenlerden biri de Carnap olacaktır.

10.2. Ernst Mach ve *Hume Çatalı*

Viyana çevresi filozoflarına bakıldığında, ilk dönemi açısından, en önemli filozofların Russell, Frege ve Wittgenstein olduğu söylenebilir. Viyana Çevresi diğeri filozoflarının ele alınmasından önce, konunun daha detaylı ele alınabilmesi için bizi saydığımız filozofların arka planına götürecektir düşünürleri ele almak yerinde olacaktır. İlk olarak fizikçi-filozof Ernst Mach'ın fikirlerine bağktığımızda; Mach'a göre, fiziksel kuramlar duyu verilerini tasvir etmektedirler. Bu, önemli bir yaklaşımdır. Yani bir *yapı* kurulmakta ve bu yapı ne ise duyu

verileri üzerinden yakalanmaktadır. Bu, bir sıkıntıdır aslında; fizik nesne fikrini reddeden bir yaklaşımdır.

İkinci olarak Hume'un fikirleri incelenebilir ve Hume deyince aklımıza iki şey gelmelidir: Biri *izlenimcilik*, ikincisi ise *akıl eleştirisi*dir. Viyana Çevresi akla, bilime inanan bir zihniyete sahiptir. Frankfurt Okulu'ndan farkları da budur; bilime, kültüre, moderniteye inanmaktadırlar. Hume bunları eleştirmektedir; onda, akla olan güvene karşı şüphecilik söz konusudur. Hume ile ilgili önemli kavramlardan biri de '*Hume'un çatalı*'dır. Hume'un çatalını şu şekilde ifade etmek mümkündür: bir metin ya biçimsel ilişkileri anlatır -yani mantık ve matematik ile ilgilidir- ya da olgularla, deneyim sahasıyla alakalıdır. İkisi ile alakalı olmayan metinler ise metafizik içeriklidir, demektir. O zaman onları -metaforik olarak- ateşe atın, demektir. Bu bağlamda, Viyana Çevresi'nin metafizik karşıtlığı arkasında bir yönüyle Hume yer almaktadır diyebiliriz.

12.3. Viyana Çevresi: *Doğrulama Fikri*

Viyana Çevresi'ne gelindiğinde ise öne çıkan üç filozoftan bahsetmek mümkündür; Schlick, fizikçi Carnap ve Neurath. Bu grubu ağır bir biçimde eleştiren iki filozof vardır; Popper ve Quine. Viyana Çevresi'nin ana hatları, modern mantık ve matematik çalışmalarını devam ettirerek felsefeyi bir çözümleme olarak görmeleri şeklinde ortaya koyulabilir. Bununla birlikte, felsefeyi bilimin hizmetçisi olarak görmektedirler ve onlara göre esas bilgi, bilimsel bilgidir ve de bunun dışında felsefenin ortaya koyabileceği bir bilgi söz konusu değildir. Felsefe, bilimlerin fizikçiliğini yapmaktır, diye düşünmektedirler. Mantık, matematik, doğa bilimleri ve kısmen de kültür bilimleri... Bunu nasıl yapacaktır? - Bilimin önermelerini açık kılmaya çalışarak; yani bilimsel teori nedir, bilimsel açıklama nedir, bilimsel kavram nedir, zaman nedir, mekan nedir, nedensellik nedir gibi soruların açıklamasını yaparak yapmaktadır. Bunlar yapılırken karşımıza çıkan temel kavramlardan biri, '*doğrulama fikri*'dir. Onlara göre bir önermenin doğrulanma yolu, deneyle doğrulamaktır. Deneyle doğrulanma derken, her şeyi duyu verisine indirgemek yani fizik verilerini duyu nesnelere, duyu nesnelere de zihne indirgemektir. Bu bir problem olarak görülebilir ve bunu takip eden problem; gözlemlenebilir olanla deney yapılabilirken 'gözlemlenemeyen, gözlem dışı kalabilecek nesnelere varlığı nasıl doğrulanacaktır?' şeklinde bir soru ile ortaya koyulabilir. Ortaya çıkan bu ciddi problemi ise Carnap aşmaya çalışacaktır. Doğrulama, bilimsellik iddiasında olan bir önermenin deneyle, deneyler öbeğiyle test edilmesi fikridir. Ana fikirleri doğru olmasına karşın bunu işleme biçimleri yanlıştır ve bu yanlılığı ortaya koyan kişi de Quine'dir. Doğrulamanın yalıtık önermelerle, yalıtık duyu verileriyle olamayacağını söylemektedir. Doğrulama yapılabilmesi için bir kuramın, teorinin, örgünün hazırlanması gerekir ve doğrulanma, fizik gerçeklikler öbeğine yönelik yapılır. Örneğin, 'Masanın üzerinde bir tane kalem vardır.' Mantıkçı pozitivistlere göre, buradaki kalem değil; duyu verilerinin toplamı olan siyahlık, duyu verilerini sağlayan biçim yani bütünüyle bakarsak duyu verilerini sağlayan bir yapıdır. Carnap bunu eleştirmektedir; "Bunun 'duyu verisi' kısmını bir kenara attığınızda, burada bir kalem vardır." demektir. Yani kalem dediğimiz bir fizik nesne varsa, kalem kelimesi de ona gönderim yapıyorsa, masa denen şeyin tanımını biliyorsam, 'üstünde'nin anlamını biliyorsam bu önerme doğrudur. Ama bu filozofların doğrulama yöntemi bu değildir. Tam doğrulama aslında mümkün değildir ve bunu Carnap, ileriki yıllarda fark

etmiştir. Her doğrulama eksiktir ama her bir bilimsel teori bir *bağlam*dır. Bilimsel bir önerme gerçekliğe belli açılardan dokunur ve bilimsel bir teoriyi test etmek istiyorsak teorinin bütünü arasında bir karşılaştırma ilişkisine girebiliriz -ki bu fikir de post-modernistler tarafından sert biçimde eleştirilecektir.

Viyana Çevresi'nin birinci meselesi *doğrulama*dır. Doğrulanmış bir şey, *anlamlı*dır; anlamlı olan önerme ise *bilgi*dir. Bir şey doğrulanamıyorsa anlamsızdır ve bilgi değildir. Neler doğrulanamamaktadır: metafizik ifadeler, ahlaki ifadeler. Bu anlamda Viyana Çevresi doğrulanmayan, anlamlı olmayan, bilgi vermeyen her türlü ifadeyi felsefenin dışında bırakmaktadır. Wittgenstein ise bu görüşün altına düşürülmemelidir. Wittgenstein, bunların önemli olduğunu düşünmektedir. Viyana Çevresi, bilimsel olmayan her şeye karşıdır ancak sanata değildir. Sanattaki yaklaşımları modernist bir yaklaşımdır. Onlar açısından metafizik, sanatçı olamayan insanların, sanat yapma çabasına benzemektedir. Quine'ın, analitik önermeler ile sentetik önermeler arasındaki ayrım ile ilgili -bu çevre, Frege, Wittgenstein çok keskin yapmaktadır bu ayrımı- yaptığı bir eleştiri vardır ki, Quine, bu ayrımın çok kesin olarak yapılamayacağını düşünmektedir. Kant'ın sentetik apriori yargılarını kabul etmemektedirler. Viyana Çevresi'ne göre her türlü doğa bilimi önermesi sentetiktir, deneyseldir. Kant felsefesine eleştiri getirmişlerdir.

Ele aldığımız konuya dair bir toparlama yapılırsa; bu çevre açısından metafizik, elenmesi gereken bir yaklaşımdır; metafiziğe karşıdır; metafizik problemlerin mantıksal yönetmelerle bertaraf edilebileceğini öne sürmektedirler. İkinci olarak ise, felsefenin ilk görevi bilime hizmet ise, ikinci görevi, metafizik olan 'saçma sapan' her türlü ifadenin felsefeden uzaklaştırılmasıdır, görüşünü ortaya atmaktadırlar. Onlara göre, felsefe, mantıksal analizle kendini metafizikten kurtarabilmektedir. Viyana Çevresi'nin felsefesini Ada'ya getiren kişi Ayer'dir. Ayer, Viyana Çevresi'nin klasik yönlerini sonuna kadar savunmuş bir isim olarak düşünülebilir.

Son olarak şunu söylemek gerekir ki, Viyana Çevresi iyi bir girişimdir. En azından politik anlamda tutum almış bir çevredir. Onların doğa, mantık, dil, metafizik anlayışları pek hoş karşılanmamış olsa dahi tuhaf olan şudur ki: her türlü çevreden liberaller, sosyalistler, muhafazakarlar onlara saldırmışlardır. Viyana Çevresi, iyi niyetli başlamış bir felsefe olarak görülebileceği gibi mantıksal pozitivist felsefe miyadını doldurmuş bir felsefe olarak görülebilir ve bu, -bu çevrenin en önemli isimleri arasında gösterilen- Carnap'ın 'başka denizlere yelken açması' üzerinden de anlaşılabilir.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bu bölümde mantıksal pozitivistlerin ve Viyana Çevresi'nin felsefelerinin ne olduğundan, temel özelliklerinin ne olduğundan bahsedilmiştir. Bununla birlikte indirgemecilikten, tarihsel akışından da bahsedilmiştir.

Bölüm Soruları

1) Aşağıdaki seçeneklerden hangisinde Viyana Çevresi'nin temelinde yer alan üç filozof doğru bir şekilde sıralanmıştır?

- a) Frege – Brentano – Hegel
- b) Kant – Descartes –Marx
- c) Hegel – Wittgenstein – Descartes
- d) Frege – Wittgenstein –Russell
- e) Russell – Carnap – Husserl

2) Aşağıdaki seçeneklerden hangisinde Russell ve Wittgenstein (ilk döneminde) felsefeyi ne olarak gördükleri doğru bir şekilde verilmiştir?

- a) Açıklama ve eleştiri çalışması
- b) Ahlak çalışması
- c) Metafizik çalışması
- d) Hermeneutik çalışma
- e) Diyalektik bir çalışma

3) "..... bilimsel ve matematiksel-mantıksal olanın sınırlarını belirlemeyi, geri kalanında ise 'susma'yı önermektedir." sözünde boş bırakılan yere aşağıdaki seçeneklerde yer alan hangi filozof getirilmelidir?

- a) Wittgenstein
- b) Husserl
- c) Brentano
- d) Heidegger
- e) Deleuze

- 4) Aşağıdakilerden hangisinde Hume'un felsefesinin temel özellikleri yer almaktadır?
- a) Akla güven ve indirgemecilik
 - b) İzlenimcilik ve indirgemecilik
 - c) kavram realizmi ve akıl eleştirisi
 - d) Materyalizm ve izlenimcilik
 - e) İzlenimcilik ve akıl eleştirisi
- 5) Aşağıdakilerden hangisinde Viyana Çevresi'nin temel fikri yer almaktadır?
- a) Doğrulama fikri
 - b) Hakikatin bulunabileceği fikri
 - c) Erdem bilgisinin mümkün olduğu fikri
 - d) Fizik gerçekliği hayali olduğu fikri
 - e) Deney bilgisinin mümkün olmadığı fikri
- 6) Aşağıdaki seçeneklerden hangisinde Viyana Çevresi filozoflarının en önemli temsilcileri yer almaktadır?
- a) Schlick – Carnap – Neurath
 - b) Popper – Heidegger - Sartre
 - c) Deleuze – Carnap –Ranciere
 - d) Badiou – Neurath – Carnap
 - e) Sartre – Husserl – Camus
- 7) Doğrulama fikrini açıklayınız.
- 8) Wittgenstein'in 'susma' felsefesini açıklayınız.
- 9) Russell'in duyu verisi'ni açıklayınız.
- 10) Anlamalı önerme ile bilgi arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

Cevaplar

1)d, 2)a, 3)a, 4)e, 5)a, 6)a

11. ANGLOSAKSON DİL FELSEFESİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1) Anglosakson dil felsefesi nedir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Anglosakson Dil Felsefesi	Anglosakson dil felsefesini öğrenmek	Araştırma, öğrenme

Anahtar Kavramlar

- Anglosakson
- Dil felsefesi

Giriş

Bu bölümde Anglosakson dil felsefesinden, temel özelliklerinden bahsedilecek, felsefesi anlatılmaya çalışılmakla birlikte analitik felsefenin temel yönleri de ortaya çıkmış olacaktır.

11. Anglosakson Dil Felsefesi

Analitik felsefe, günümüz düşünce dünyasına etki etmiş ana akımlardan biridir. Analitik felsefe olarak adlandırılan felsefe anlayışının ana yönelimlerinden birisi, mevcut hâliyle felsefenin içinde bulunduğu durumu değerlendirmek ve onun başka bir biçimde yeniden oluşturulmasını sağlamaktır. Bu akıma mensup filozoflar bunun yeni bir felsefe yapma yöntemi geliştirmekle gerçekleştirilebileceğini düşünürler. Bu yeni yöntem, bir tür çözümlerdir. İki ana dönemde değerlendirilebilecek olan bu felsefe yöneliminin önerdiği çözümler yönteminin ortaya çıkardığı felsefe ise, bir bilim olmaktan ziyade, bilimsellik iddiasında olan bir felsefedir.

Analitik felsefenin kullandığı ana kuramlardan birisi, ilişkisel (referansiyel) kuram olarak da adlandırılır. İlişkisel kuramın ortaya çıkmasında Frege, Russell ve Wittgenstein'in rolü vardır. Özellikle Frege'nin, Anlam ve Yönetim Üstüne adlı makalesinde ele aldığı konu bu bakımdan önemlidir. Russell'ın mantıksal atomculuğunda da kendisini gösteren bu kuramın ana teması, bir nesneyi kastetmekle anlam arasındaki ayrımın farklı olacağıdır. Yani, Sabah Yıldızı ile Akşam Yıldızı olarak adlandırılan gök cisminin aynı nesne olmasına karşın, Sabah Yıldızı olmakla Akşam Yıldızı olmanın farklı anlamlara geldiğine dikkat çekilir. Burada, dilin nesnelere doğrudan bağlanması bir yana, anlam sistemleri üzerindeki konumlanışı öne çıkarılır.

Pozitivizmin izlerini taşıyan Viyana Çevresi filozofları, analitik felsefe geleneğinin birinci kuşağı olarak değerlendirilebilir. Bu anlayış, dilin dünyanın betimlenmesinde kullanıldığını ileri sürerler. Bu, Wittgenstein'da da görüleceği üzere, bir resimleme çalışması olarak da değerlendirilebilir. Tek tek sözcükler nesnelere işaret ederken, cümleler ise, nesnelere birleşmesiyle oluşan durumları temsil ederler. Bu şekilde düşünüldüğünde olgusal dil, olgusal dünyanın bir resmi olma imkânına sahiptir.

Viyana Çevresi'ni oluşturan filozoflara göre, doğruluğu veya yanlışlığı gösterilebilecek olmalarından dolayı önerme olarak değerlendirilebilecek yegâne bilimsel ifadeler, Hume'un çatalında da işaret edildiği gibi, ya mantıksal ve matematiksel ifadelerdir, ya da olguların durumunu temsil etme, ortaya koyma iddiasındaki ifadelerdir. Bu ölçüye göre, dilde bulunan pek çok ifade biçimi belli bir bilimsellik sınavından geçirilmiş, 'sahte' olarak değerlendirilen ifadeler bilimsel olanın sınırlarından dışarı çıkarılmıştır. Viyana çevresi düşünürleri bilimsel ifadeleri, şeyler arasındaki ilişkilerin veya nesnelere belli bir düzenlenişi olarak görülen olguların ifade edilmesiyle sınırlamışlardır.

Verilen bu anlamlılık kriterini karşılamayan ifadelerin doğruluğundan bahsetmek mümkün değildir. Çünkü onların doğru ya da yanlış olup olmadıklarını anlamamanın bir yolu yoktur. Bu anlayış doğrultusunda R. Carnap, metafizik konulardaki araştırma ve çalışmalarında ne kendilerinin ne de karşıtlarının başarıya ulaşamayacaklarını ileri sürer. Çünkü konu, olgularla ilgili bir konu değildir. Dolayısıyla, doğru ya da yanlışlıkla ilgili bir sonuç elde edilemez. Bu bakımdan metafizik çalışmalar, felsefe bakımından boş ve faydasız, sözde çalışmalardır.

Wittgenstein'in karakterize ettiği kabul edilen analitik felsefe geleneğinin ikinci dönemindeki belirleyici yaklaşım, bilimsellik sınırları içinde dilin tek ve yasal bir biçimde

kullanılmasından ziyade, pek çok kullanıma sahip olduğu, bu kullanımlar arasında belirsizleşebilen ayrımlar olduğu yönündedir. Dilin yalnızca ilişkileri ve olguları betimlemekle sınırlı olarak görülmeyen işlevi, onun bütün kullanımlarını da içine alacak bir doğruluk kuramı geliştirilmesini de gerekli kılmıştır. Kullanımsal anlam olarak da bilinen bu yaklaşım uyarınca, dilin gündelik kullanımları da dâhil olmak üzere anlam, kullanımda oluşur ve kendisini gerçekleştirir.

Bu yaklaşım uyarınca dil, kusursuz ve eksiksiz ideal bir mantıksal matematiksel yapıya sahip olarak değerlendirilmez. Yani, dilin anlam bakımından ele alınmasında matematiksel kesinliğe ve evrenselliğe sahip bir doğruluk ya da yanlışlık aranmasından vaz geçilmiştir. Gündelik hayatın bir parçası olarak görülen dil, yaşama olayları içinde öğrenilen, sürdürülen ve kullanıldıkça anlamlarını üreten canlı bir ilişkiler sistemi olarak değerlendirilmektedir. Anlamın kavranması, dili kullanmanın yapıp etmelerinden ve niyetlerinden bağımsız yansız ve tarafsız bir etkinlik olmadığı gibi, bağlamlardan çıkarılmış nesnel ve objektif bir faaliyet olarak da görülmez.

Yine de bilimsel vb. çeşitli teknik kullanımları olan diller vardır. Fakat bütün dilin bu çeşitli dillerin genel olarak üzerinde konumlandığı ana yapı gündelik dil ve onun kullanımları ve işleyiş prensipleri olarak değerlendirilebilir. Çünkü dilin gündelik kullanımları ile kastedilen, insanların dili her türden kullanımlarına eşlik eden ana prensibi temsil etmektedir. Bu ana prensip, kullanımdır. Anlamlar, kullanımlarla beraber ortaya çıkarlar.

Çağdaş dil felsefesinin belirgin özelliklerinden biri, dili, Wittgenstein'in ilk dönem düşüncelerindeki resim kuramını özetleyen, bir trafik kazasını anlatan teknik bir çizimde olduğu gibi, yalnızca bir resim gibi görmemektir. Dil ne kadar tıkHz ve tek anlamlı bir biçimde kullanılabilir olsa da, onun temelindeki ana işleyiş biçiminin uzlaşımlar ve kullanımlar olduğu göz önünde bulundurulur. Wittgenstein'in ikinci dönemiyle karakterize edilen bu yaklaşım, Austin'in çalışmalarıyla gelişmiş ve etkisini artırarak devam etmiştir.

İlk dönemi de ortaya koyduğu resim kuramıyla belirgin olarak düşünce dünyasına etki eden Wittgenstein'in ikinci dönemi için anlam, tıpkı bir çocuğun pazar yerinde dolaşırken elmanın ne olduğunu annesinden yaşayarak öğrenebilmesinde olduğu gibi, bütün anlamlar gündelik hayat içinde dilin kullanılmasıyla şekillenir ve öğrenilir. Bu bakımdan anlamların özelliğinden veya değişmezliğinden de bahsedilmesi güçleşecektir. Dillerin anlamları, kullanımları, bağlamsal anlamlar dışında, Platoncu anlamda, değişmeyen sabit referans noktalarına dayalı olarak düşünülmez. Bu yeni anlam yaklaşımının Wittgenstein tarafından konulmuş adı, 'oyun'dur. Oyun, belli bir biçimde sınırlanmamış ve belirlenmiş bir anlam kuramını açıklamaya yönelik olarak geliştirilmiş bir yaklaşımın adıdır. Oyun kuramına göre, oyunların belli bir sayısı veya oynanma biçimini vermek mümkün değildir. Oyunlara ilişkin verilebilecek iki şey vardır. Birincisi bütün oyunların temel ilişkisinin bir akrabalık ilişkisi gibi olduğu, ikincisi ise, sabit ve genel bir içyapı kurallılığının verilemeyeceğidir. Anlama ilişkin bir çözümleme çabasının imkânı, oyunların yine de belli bir biçimde birbirleriyle olan zayıf ilişkisinin yakalanmasıdır. İlişki, aynı kalmayan, değişken bir ilişkidir. Bu ilişki, anlamların da karşılıklı olarak birbirleriyle olan ilişkilerinde oluşup geliştiğini ifade etmektedir.

Dil oyunlarını öne çıkararak bu yaklaşımın belli bir biçimde sınıflandırılması ve tanımlanması güçlükler yaratmaktadır. Bu güçlük, özellikle Austin tarafından, belli bir biçimde geleneğin dışına çıkılarak çözülmeye çalışılır. Ona göre yaptığı dil felsefesi çalışmaları analitik gelenek veya mantıkçı pozitivist geleneğe değildir. Austin'e göre gündelik dil, bütün dillerin zemini olarak insanlığın birikimini de temsil etmektedir. Her türden sınıflama yapma bilgisi ve tecrübesi bu dille edinilmiş ve korunarak aktarılmıştır.

Austin'in yaklaşımın ana temalarından biri, dilin yalnızca bildirmek görevinin olduğuna yönelik yaklaşımı eleştirmesiyle, ikincisi, Dil Edimleri Kuramı olarak adlandırılan yaklaşımdır. Dilin kullanımlarından birisi olan dil edimleri, ifadelendirmelerle gerçekleştirilen insan faaliyetlerine vurgu yapmaktadır. Yani insanların yapıp etmeleri yalnızca fiziksel veya bedensel faaliyetlerle sınırlı değildir. İnsanlar, sözlerle de çeşitli faaliyetler gerçekleştirirler. Bunların örneklerinden biri, bir konuşmacının; 'Şimdi toplantıyı açıyorum.' Demesiyle beraber, ilgili toplantının başlamış olması ile örneklenebilir. Benzeri örneklerden birkaçı da şunlar olabilir: Bir Hâkim'in "Seni suçsuz bulup serbest bırakıyorum" demesi veya bir hasta ziyaretinin sona erdiğini bildiren; "Ziyaret saati sona ermiştir." gibi bir ifade.

Austin'in dil edimleri yaklaşımına göre dilde doğru ya da yanlışlıktan ziyade, dilin ilgili bağlama uygun biçimde kullanılması veya kullanılmaması söz konusu edilebilir. Ana yönelim, kişiler arası iletişimin yani anlam aktarımının sağlanmasıdır. Bu amacın yerine getirilmesinde mevcut kullanımlardan birisi veya birkaçı kullanılabilirse de, bunlardan birinin kullanılması zorunlu değildir. Hep yeni bir yol ve yöntem de geliştirilebilir. Önemli olan maksadın gerçekleştirilmesidir. Bu bir yönelmedir.

Dilin anlamları oluşturan aktif kullanıcı tarafına vurgu yapan düşünürlerden biri J. R. Searle'dür. Konuşan kişinin anlam konusunda merkeze alınmasına vurgu yapan Searl, dilin kastettiğinin dışında başka bir şeyi kastetmeye yönelik kural dışı kullanımlarına da dikkat çekmiştir. Searl'ün ana yönelimlerinden biri, sistematik bir dil kuralı geliştirmek istemiş olmasıdır. Searl, her ne kadar dilin kullanımsal anlam kuramı bakımından Wittgenstein'in ikinci döneminden etkilenmiş olmasına karşın, dilin belli bir kurallılığını ortaya çıkarma çabası bakımından onunla karşıtlık içinde düşünülebilir.

Ele alınan bu felsefe geleneğinin diğer bir üyesi, Quine'dir. Quine, bir dil öğrenen insanın bütün anlam sistemlerini, çevresindeki insanların davranışları ile söz konusu dil kullanımları arasında kurduğu bütüncül ilişki dolayısıyla yaşayarak öğrendiğini ileri sürer. Bu bakımdan dil kullanımlarının ve anlam bağlamlarının öğrenilmesi, şahit olunan gözlenebilir davranışların anlaşılmasıyla mümkün olabilir. Kökensel olarak Wittgenstein'in bir çocuğun elma hakkındaki temel bilgileri yaşama edimleri ve dil kullanımlarında öğrenilmesi örneği, Quine tarafından da korunuyor görünmektedir. Ona göre bir kişinin dilini hiç bilmediği bir topluluğa girdiğinde oradaki dili öğrenmesi, dil kullanımlarının sonucunda topluluğun ona göstereceği davranışlar üzerinden gerçekleşebilir. Bu davranışlar, düzeltici veya reddedici olabilir. Sonuçta dil kullanımları, hayatın bir parçası olarak gözlenebilir uyarıcıların rehberliğinde kazanılmakta ve sürdürülüp geliştirilmektedir.

Bu dil felsefesi geleneğiyle ilişkili olarak ele alınabilecek bir diğer filozof ise Chomsky'dir. Chomsky'ye göre dil, insanın olmazsa olmaz bir varlık imkânı olarak, belirgin bir

beceridir. İnsanın bu dil becerisi, gelişmişlik bakımından belli zekâ ve gelişmişlik düzeyindeki insanlarla karşılaştırılabilecek diğer canlılara göre oldukça büyük bir üstünlüğe sahiptir. Bu üstünlük, insanın zihinsel ve bedensel kabiliyetleri ile iç içe geçerek insanlık tarihi boyunca gelişmiştir.

Chomsky'ye göre dil, insan olmanın en temel unsurlarından birisidir. Her ne kadar insan dışındaki çeşitli gelişmiş omurgalı canlılarda da iletişim biçimleri gelişmişse de, bütün bu iletişim sistemleri, insan türünün dil yetisiyle karşılaştırılamayacak bir sınırlılığa sahiptir. Çünkü insan dili, diğer gelişmiş omurgalı canlılarda olduğu gibi, içinde yaşanılan fiziksel maddi ortama birebir bağımlı olarak gelişmez. İnsan dili, belli bir biçimde bağımsız bir yapı ve işleyişe de sahiptir. İnsan dilinin bu üstün yanı, onun doğal ortamın doğal sonucu olmayıp, taklitçi olarak kalmayı aşabilmesinden gelir. Bu, insan olmanın da belirleyici yanındır. Yaratıcılığın belirleyici üstünlüğüne dayanan bu dil üstünlüğü, devralınan belli ve sınırlı bir dil mirasının sınırsız biçimde geliştirilebileceğini de gündeme getirecektir. Fakat dilin bu sınırsız geliştirilme imkânı, onun belirsiz ve kuralsız bir yapı ve işleyişe sahip olduğu anlamına gelmeyecektir. Burada belli bir tutarlılığın varlığı ve sürdürülmesi söz konusudur.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bu bölümde Anglosakson dil felsefesinden, temel özelliklerinden bahsedilmiştir. Dönemin filozofları olan Quine, Searle, Chomsky'nin felsefesinin temel özelliklerinden de söz edilmiştir.

Bölüm Soruları

- 1) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?
 - a) Analitik felsefe geleneksel felsefenin temel açıklama biçimlerini sürdürür.
 - b) Analitik felsefe günümüz düşünce dünyasına etki etmiş ana akımlardan biridir.
 - c) Austin'in yaklaşımın ana temalarından biri, dilin yalnızca bildirmek görevinin olduğuna yönelik yaklaşımı eleştirmesidir.
 - d) Analitik felsefe, felsefenin içinde bulunduğu durumu değerlendirmeye ve onun başka bir biçimde yeniden oluşturulmasını amaçlar.
 - e) Analitik felsefenin kullandığı ana kuramlardan birisi, ilişkisel (referansiyel) kuram olarak da adlandırılır.
- 2) Aşağıda verilen bilgilere göre hangisini söylemek doğru olmaz?
 - a) İlişkisel (referansiyel) kuramın ortaya çıkmasında Frege, Russell ve Wittgenstein'in rolü vardır.
 - b) İlişkisel(referansiyel) kuram Platon ve Sokrates'ten kaynaklanır.
 - c) Searl'ün ana yönelimlerinden biri, sistematik bir dil kuralı geliştirmek istemiş olmasıdır.
 - d) Frege'nin, Anlam ve Yönetim Üstüne adlı makalesi, İlişkisel(referansiyel) Kuram bakımından önemli görülebilir.
 - e) Analitik felsefenin kullandığı ana kuramlardan birisi, ilişkisel kuram olarak da adlandırılmaktadır.
- 3) Aşağıda verilen bilgilere göre hangisini söylemek yanlış olur?
 - a) Dilin kullanımlarından birisi olan dil edimleri, ifadelendirmelerle gerçekleştirilen insan faaliyetlerine vurgu yapmaktadır.
 - b) Austin'in yaklaşımlarından bir tanesi, Dil Edimleri Kuramı olarak adlandırılan yaklaşımdır.
 - c) Chomsky'ye göre dil, insan olmanın en temel unsurlarından birisidir.
 - d) Dilin anlamları oluşturan aktif kullanıcı tarafına vurgu yapan düşünürlerden biri Platon'dur.
 - e) Austin için felsefesinin ana yönelim, kişiler arası iletişimin yani anlam aktarımının sağlanmasıdır.

4) Aşağıda verilen bilgilere göre hangisi yanlıştır?

a) Dilin kullanımlarından birisi olan dil edimleri, ifadelendirmelerle gerçekleştirilen insan faaliyetlerine vurgu yapmaktadır.

b) Dilin anlamları oluşturan aktif kullanıcı tarafına vurgu yapan düşünürlerden biri J. R. Searle'dür.

c) Chomsky kendisinin Platoncu gelenekten geldiğini söyler.

d) Chomsky'ye göre dil, insanın olmazsa olmaz bir varlık imkânı olarak, belirgin bir beceridir.

e) Chomsky'e göre insandaki dil becerisi diğer canlılara göre oldukça büyük bir üstünlük sağlar.

5) Aşağıda verilen bilgilere dayanarak hangisini söylemek mümkün değildir?

a) İnsan dilinin üstün yanı, onun doğal ortamın doğal sonucu olmama, taklitçi olarak kalmayı aşabilmesinden gelir.

b) Austin'in yaklaşımının ana temalarından biri, dilin yalnızca bildirmek görevinin olduğuna yönelik yaklaşımı eleştirmesidir.

c) Dil kullanımları, hayatın bir parçası olarak gözlenebilir uyarıcıların rehberliğinde kazanılmakta ve sürdürülüp geliştirilmektedir.

d) Chomsky dil felsefesi bağlamında ele alınan filozoflardan biridir.

e) Analitik felsefe geleneksel felsefenin temel özelliklerini taşır.

6) Aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

a) Quine dile ve anlama ilişkin geleneksel felsefenin görüşlerini geri getirmeye çalışan bir filozoftur.

b) Wittgenstein'in analitik felsefeye getirdiği yeni kavramlardan biri, oyun kavramıdır.

c) Quine, bir dil öğrenen insanın bütün anlam sistemlerini, yaşayarak öğrendiğini ileri sürer.

d) Chomsky'ye göre dil, insan olmanın en temel unsurlarından birisidir.

e) Austin'in temel yaklaşımlarından biri dil edimleri kuramı olarak adlandırılan yaklaşımdır.

7) Aşağıda verilen bilgilere göre hangisi yanlıştır?

a) Çağdaş dil felsefesinin özelliklerinden biri, dili, yalnızca olayları betimleyen bir resim gibi görmemektir.

b) Chomsky dil felsefesini geliştirirken Platon'dan etkilenmiştir.

c) Kökensel olarak Wittgenstein'in dilin kullanımlarla öğrenilmesi yaklaşımı, Quine tarafından da korunuyor görünmektedir.

d) Dil, bütün canlıların ortak iletişim aracıdır.

e) Chomsky'ye göre dil, insanın olmazsa olmaz bir varlık imkânı olarak, belirgin bir beceridir.

8) Aşağıda verilen ifadelerden hangisini söylemek doğru olmaz?

a) Dil, insan olmanın en temel unsurlarından birisidir.

b) Austin'in temel yaklaşımlarından biri dil edimleri kuramı olarak adlandırılan yaklaşımdır.

c) Dil kullanımları, hayatın bir parçası olarak gözlenebilir uyarıcıların rehberliğinde kazanılmakta ve sürdürülüp geliştirilmektedir.

d) Analitik felsefe günümüz düşünce dünyasına etki etmiş ana akımlardan biridir.

e) Analitik felsefe günümüz dünyasına etki etmemiştir.

9) Aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

a) Chomsky'ye göre dil, insanın olmazsa olmaz bir varlık imkânı olarak, belirgin bir beceridir.

b) Frege'nin, Anlam ve Yönetim Üstüne adlı makalesinde ele aldığı konu ilişkisel kuram bakımından önemlidir.

c) Frege ve Wittgenstein kendilerinin geleneksel felsefenin yönlerini taşıdığını söylerler.

d) Searl'ün ana yönelimlerinden biri, sistematik bir dil kuralı geliştirmek istemiş olmasıdır.

e) Dilin kullanımlarından birisi olan dil edimleri, ifadelendirmelerle gerçekleştirilen insan faaliyetlerine vurgu yapmaktadır.

10) Aşağıda verilen ifadelerden hangisi doğru değildir?

a) Dil felsefesi bağlamında Austin ve Searle'in geleneksel felsefenin ana hatlarını ön plana çıkardığı görülür.

b) Searl, her ne kadar dilin kullanımsal anlam kuramı bakımından Wittgenstein'in ikinci döneminden etkilenmiş olmasına karşın, dilin belli bir kurallılığını ortaya çıkarma çabası bakımından onunla karşıtlık içinde düşünülebilir.

c) Analitik felsefenin kullandığı ana kuramlardan birisi, ilişkisel kuram olarak da adlandırılmaktadır.

d) Quine, bir dil öğrenen insanın bütün anlam sistemlerini, çevresindeki insanların davranışları ile söz konusu dil kullanımları arasında kurduğu bütüncül ilişki dolayısıyla yaşayarak öğrendiğini ileri sürer.

e) Chomsky'ye göre dil, insanın olmazsa olmaz bir varlık imkânı olarak, belirgin bir beceridir.

Cevaplar

1)a, 2)b, 3)d, 4)c, 5)e, 6)a, 7)b, 8)e, 9)c, 10)a

12. FRANSIZ FELSEFESİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

11. Parmenides'in Düşüncelerinin Ele Alınması ve Değerlendirilmesi

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1) Fransız felsefesi nedir?
- 2) Fransız felsefesinin özellikleri nedir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Fransız Felsefesi	Fransız felsefesinin özelliklerini kavramak	Okuma, araştırma

Anahtar Kavramlar

- Fransız felsefesi

Giriş

Çalışmanın bu kısmında Fransız felsefesi; Fransız felsefesinin önemli temsilcileri, kavramları ve yürütülen tartışmalar bağlamında incelenecektir.

12.1. Fransız Felsefesinin Temel Yönleri

Analitik felsefe temel olarak mantıksal, matematiksel ve dilsel bir hat üzerinde kendini kurmaktaydı ve Wittgenstein bağlamında *dil oyunları* kavramı önemli bir yerde durmaktaydı. Dil oyunları, aynı zamanda, 20.yy'ın ikinci yarısını etkileyecek önemli bir yaklaşım olarak da ifade edilebilir. Dil oyunları ve genel anlamda felsefenin izlediği hat sebebiyle, Platoncu veya herhangi bir şekilde olsun zihinsel, fiziksel ya da aşkın anlamlar arayışı terk edilecek, her şey dil ve dilin yapısı üzerinden anlaşılmaya çalışılacaktır. Fransız felsefesinin temel kavramlarında biri, bu bağlamda, “yapı” olarak ortaya çıkmaktadır. 20.yy bağlamında, Fransız felsefesinin Sartre ile başladığı söylenebilir. Sartre *özne* 'ye dair yaklaşımı, *kartzyen cogito* 'cu bir geleneğinin izlerini taşıdığını göstermektedir. Her ne kadar Sartre aydınlanma tarzı bir hümanizmaya katılmasa da, marksist hümanizmaya inanmaktadır. Fransız felsefesi açısından temel kaynaklardan biri Almanya'dır ve orada gelişen felsefe geleneği içerisinde yer alan önemli filozoflar – Nietzsche, Husserl (fenomenolojik yöntem), Heidegger..vb- temel referansları olarak gösterilebilir. Ancak Alman filozofların etkisini taşıyan Fransız felsefesinin bu filozofları doğrudan aldığı düşünülmemelidir. Bu sebeple Fransız felsefesine etki eden Alman düşünürler, aynı zamanda, Fransızlaştırılmış Almanlar'dır diyebilmek mümkündür. Nitekim Fransız felsefesi, dışarıdan aldığı dönüşürebilen bir felsefedir. Fransız felsefesi açısından, çalışmamız bağlamında, temel bir hat çizilecek olursa, ele alınacak konu ve filozoflar şu şekilde sıralanabilir: Sartre bağlamında varoluşçuluk, marksizm; Foucault, Levi-Strauss, Althusser, Lacan, Derrida; yapısalcılık, yapı sökülme (postmodernizm daha sonra ilgili bölümde ele alınacaktır). Peki, Fransız felsefesini önemli kılan, incelemeye değer kılan şey nedir? Öncelikle Fransız felsefesinin muhalif bir felsefe geleneği olduğu ve eski felsefe anlayışlarını kökten sarsan bir felsefe olduğu vurgulanmalıdır. Bunun yanı sıra, Foucault sonrası eski hakikat ve bilgi anlayışı ile; Althusser'in Marx'ı sonrası dogmatik okumalarla yola devam etmek mümkün gözükmemektedir. Yine, Strauss'un ortaya koyduğu aklın batı paradigması içinde nesnel bir yere konması kolay gözükmemektedir. Lacan sonrası sarsılmaz bir özne fikriyle devam etmek ve Derrida'dan sonra yola eskisi gibi devam etmek, bu filozofları görmezden gelerek ilerlemek mümkün gözükmemektedir. Bu sebeple Fransız felsefesini saydığımız beş filozof üzerinden anlamaya çalışacağız.

12.2. Beş Filozof: Foucault, Levi-Strauss, Althusser, Lacan, Derrida

Foucault'nun önemi, geleneksel batı aydınlanmasını Frankfurt okulunda ağır biçimde eleştirmesi ve anti-hümanistik bir tavır takınması olarak gösterilebilir. Çünkü, geleneksel batı hümanizmasını otoriter bulmaktadır. En temel yönü, eski hakikat ve bilgi anlayışının tutmadığı fikridir. Bu bağlamda Foucault, Levi Strauss ve Koyre etkisiyle hakikatin bağlamsal olduğunu ve yapıya bağlı olduğunu öne sürmektedir. Her şeyin üzerinde, mutlak ve nesnel bir yerden bakabileceğiniz akıl ve bilgi anlayışı yoktur, demektir. Her akıl ve bilgi anlayışı, belli bir bağlamda kendini gösterir. Her hakikat ve bilgi, belli tarihsel ideolojik koşullara, belli iktidar ilişkilerine bağlıdır. Belli bir iktidarın düzenlediği, kurguladığı bir bilgidir. Klasik ilerlemeci fikirlere eleştiriler getirir ve bu bağlamda ‘nesnel hakikat yoktur.’ fikriyle kapitalist dünya güdümündeki bilim ve akıl anlayışını eleştirir. Foucault, ‘kıyı metinler’ okumayı çok sevmektedir. Kıyı metinler, ‘iktidarın normalleştiricisi’ söylemi dışındadır. Modern

ilerlemeci, aydınlanmacı fikirler; hayali bir bilgi anlayışı kurmuşlardır ve Foucault bunun yıkımını gerçekleştirmek istemetedir. Bu bağlamda Foucault, bilginin delilik sınırlarında olan kısmına bakar. Psikanaliz ve psikoloji arasındaki bağlama bakar. Toplumların, psikiyatrik hastalıklar bağlamında normalleştirici, hakim paradigmaları vardır. Her paradigma bağlamsaldır -Kuhn ile ortak düşündüğü bir şeydir-. Bu bağlam, neyin 'normal' olduğunu ve neyin 'normal olmadığını' söylemektedir. Bu açıdan Foucault, hem hakikati hem nesnel bilgi fikrini ve de her şeyden münezze bir özne fikrini eleştirmektedir. Kantçı özne fikri, ciddi anlamda aşınmaya uğrar. Rölatif olan akıl anlayışı konusunda esas yapılması gereken, bunların yapı sökümlüdür. Foucault söz konusu ise hakikat, bilgi, özne konularındaki fikirlerimizi gözden geçirmek gerekmektedir.

Foucault sonrası önemli bir isim, -gerçekten batının kibrini köklü biçimde eleştirmiş olan- Levi Strauss'tur. Strauss da Foucault gibi Koyre'den etkilenmiş ve tarihte kesiklikler, kopukluklar olduğunu ve ilerleme fikrine inanmadığını dile getirmiştir. Aynı zamanda Jacobson'un yapısal dil vehmi görüşünden, Chomsky'nin kimi görüşlerinden etkilenmiş olduğu da söylenmelidir. Strauss, Jacobson'ın yapısal dil biliminin göstergelerle ilgili fikrini, dil dışı alanlara -kültür, toplum ve politika alanlarına- uygulamaktadır. Bunları birer dilsel metin gibi inceler. Wittgenstein sonrasında nasıl ki her şey dilse, Jakobson da o dönemde toplumdaki sembolleri, göstergeleri araştırmaya başlar; her dönemin kendine özgü göstergeleri ve bilgiyi, akli meşru kılıcı varsayımları olduğunu ortaya koyar. Gezdiği yerlerdeki -antropologtur aynı zamanda- insanların, orayı sömüren insanlar tarafından hor görülmesi fikrini eleştirir. Onların da olağanüstü akıl kullanma, hukuk sistemleri vardır, der. Ve 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başındaki ırkçı antropologlar gibi bu insanları (sömürge bölgelerindeki insanları) çocuk ve ilkel seviyesinde görmez. 'İrk ve Tarih' kitabında batının üstünlüğü fikrini eleştirir. Yaban düşünce fatihlerinin, batılıların, o insanları ilkel olarak görmesini eleştirir. Strauss ile ilgili son olarak, fikrinin -Foucault ile beraber- *yapısalcılık* olduğunu söyleyebiliriz; her şey yapılardan anlaşılabilir ve her türlü yapı içinde bulunduğu tarihsel bağlama bağlıdır.

Diğer filozofumuz ise modern özne kurgusunu yıkan isimlerden biri olan Lacan'dır. Temel fikirlerine baktığımızda, varlığımızın temelinde bir yarığın olduğunu söylemektedir; insan kendi içinde bütünsel bir varlık değildir. Lacan'ın en önemli yönü, yapısal dil bilimini bilinçdışına uygulamasıdır; bilinçdışının dil ile biçimlendiğini söyler, bilinçdışı artık dildir. Freud'un eserlerini yeniden inceleme konusu yapmaktadır.

Derrida'ya geldiğimizde en temel yönlerinden biri; semboller dünyasının, dilin dünyasının arkasındaki anlamların sabit olmadığını söyler. Çünkü yapısal dil bilim -özellikle Levi Strauss'ta da bu vardı- anlamların sabit olduğunu, dilin anlamları şeffaf bir cam gibi yansıtılabileceğini öne sürmektedir. Dil her şeydir; gerçekliği dil belirler. Dilde, semboller sistemi dışında bir de dilin arkasında semboller sistemini belirleyecek stabil bir anlam katmanı yoktur. Dil, her zaman anlamı yeniden kuracaktır. [Burası, *Gorgias*'a fazlasıyla benzemektedir.] Kelimeler, -eğer ardında anlamlar varsa- onları şeffaf bir cam gibi anlatamaz. Dil kaygandır ve donuklaşmış anlam anlayışlarının sökülmesi gerekir. Dili kullandığımız zaman her şeyi garanti altına almış olmayız. Ağzımızdan çıkan kelimelerin karşımızdakinin zihninde anlamlar olarak akıp gittiğini sanırız. Oysa her birimizin anlamlar kurma konusunda

farklılıkları vardır. Derridacı *yapısöküm*, anlamlar üzerine düşünmek; anlamları yeni baştan kullanmaktır.

Althusser, Marx okumasını yeni baştan yapan isimlerdendir. Althusser'i diğer Fransızlardan ayıran nokta; Marx'ı SSCB dogmatizminin elinden kurtarması ve tarihsel kategorilerin nesnel olduğuna dair inancıdır. Diğer yapısalcılar gibi özne fikrine saldırır. Öznenin, daha çok toplumsal-politik yapılarla belirlendiğini düşünür. Tüm düşüncülerde görünür olan şey, bağlamların arkasındaki görünmez olanı; dilde, konuşmada saklı olanı açığa çıkarmaktır. Althusser de bunu dilde, bilinçte değil; toplumsal, tarihsel yapılarda açığa çıkartır. Esas belirleyici olanın, üretim ilişkileri bağlamı olduğunu düşünür. Althusser de Foucault da metinlerdeki sessiz kalan şeyleri açığa çıkartmaya çalışır. Hepsinin arkasında ise Freud yer almaktadır. Fransız felsefesi sakladıklarımızın açığa çıkartılmasıdır.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bu bölümde Fransız felsefesinin genel hatlarından, çağdaş Fransız felsefesinden ve dönemin filozoflarından ve görüşlerinden bahsedilmiştir.

Bölüm Soruları

1) "Sartre tarzı bir hümanizmaya katılmamakla birlikte hümanizmaya inanmaktadır." sözünde bırakılan boşluklara sırasıyla en uygun seçenek aşağıdakilerden hangisinde yer almaktadır?

- a) Aydınlanma - marksist
- b) Evrenselci - Gelenekselci
- c) Marksist - aydınlanmacı
- d) Yunan - aydınlanma
- e) Hiçbiri

2) Husserl'in yöntemi aşağıdakilerden hangisinde yer almaktadır?

- a) Diyalektik
- b) Analitik
- c) Fenomenoojik
- d) Eristik
- e) Hiçbiri

3) Fransız felsefesi aşağıdaki seçeneklerde yer alan hangi ülkenin felsefe geleneğinden etkilenmiştir?

- a) İtalya
- b) Almanya
- c) İngiltere
- d) İspanya
- e) Hollanda

4) Aşağıdaki filozoflardan hangisi Fransız felsefesi içerisinde yer almamaktadır?

- a) Foucault
- b) Levi-Stauss
- c) Althusser
- d) Derrida
- e) Leibniz

5) Yapısal dil bilimini bilinç dışına uygulayan ve Freud'un eserlerini yeniden inceleme konusu yapan isim aşağıdaki seçeneklerden hangisinde yer almaktadır?

- a) Ranciere
- b) Badiou
- c) Negri
- d) Benjamin
- e) Lacan

6) Fransız felsefesi içerisinde yer alan temel felsefe akımlarını açıklayınız.

7) Foucault'nun felsefesini genel hatları ile açıklayınız.

8) Derrida'nın felsefesini ana hatları ile açıklayınız.

9) Levi-Strauss'un felsefesini ana hatları ile açıklayınız.

10) Althusser'in felsefesini ana hatları ile açıklayınız.

Cevaplar:

1)a, 2)c, 3)b, 4)e, 5)e

13. POSTMODERNİZM TEMEL SORUNLAR

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1) Postmodernizm felsefesinin temel sorunları nelerdir?
- 2) Post modernizm felsefesi nedir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Postmodernizm Temel Sorunlar	Postmodernizm temel sorunlarını anlamak	Okuma, araştırma.

Anahtar Kavramlar

- Postmodernizm felsefesi

Giriş

Bu bölümde postmodernizm felsefesinden, temel özelliklerinden, temel sorunlarının ne olduğundan bahsedilmektedir.

13. Postmodernizm: Temel Sorunlar

Postmodernizm üzerine yapılacak bir incelemede ele alınabilecek başlıca düşünürler; Habermas, Lyotard ve Jameson'dır. Bu düşünürler, üç farklı geleneği temsil ettikleri gibi, üç farklı modernizm eleştirisi ve üç farklı postmodernizm yaklaşımına yer vermektedirler. Bu düşünürlerin ele aldığı konuların betimlenmesi, günümüz dünyasında bu konuda gelişen tartışmaların kavranmasına yardımcı olabilir.

Postmodernizmin ortaya çıkmasına ilişkin belli alametlerin varlığı kabul edilir: bunların bazıları aşağıda verilmiştir.

1) Modernizmin ana dayanaklarından biri olan gerçek'in, bir kurmaca olarak değerlendirilmeye başlanması. Bu ikisi arasında kesin olarak var olduğu ileri sürülen ayırımın belirsizleşmesi. Her alandaki ayırımların silikleşmesi, belirsiz bir homojenleşmenin her alana hâkim olduğunun düşünülmesi.

2) Rönesans sonrasında kesinlik ve nesnellik özellikleri öne çıkarılmış olan bilim çalışmalarının artık görelî bir temele dayanan insan etkinliklerinden yalnızca biri olarak görülmeye başlaması. Bu bakımdan pozitivist ve yeni pozitivist bilim mitinin yıkılmasıyla beraber, güvensiz ve belirsiz bir bilmeler alanının ortaya çıkması.

3) İnsanlık tarihinin belli hatlar üzerinden ve belli merhaleleri katederek geliştiği ve ilerlediğine dair Yeni Çağ yaklaşımlarına olan güvenin azalması ve bununla ilişkili olarak, Avrupa merkezli dünya tasarısının çözülmesi ve çökmesi. Bu bakımdan efsaneleşmiş büyük politik ve tarihsel anlatıların sonunun gelmiş olması.

4) Modern dönemlerde Batı Avrupa merkezli yaklaşımların vaat ettiği refah, kültürel güven ve insanlık adına yapılacak ilerlemeler gibi konularda her iki dünya savaşıyla beraber ortaya çıkan yıkım ve güvensizlik.

5) Bütün bu güvensizlik ve belirsiz ortamında merkezsizleşmiş bilgi ve bilme faaliyetlerinde " Her şey gider" düsturunun bilimden sanata, politikadan günlük yaşama her alanda etkin olması.

6) Mimari ve sanat alanında "toplular" (toplular vb) adı altında, özgünlüğün ve kişisel yaratıcılığın belirgin yanlarına ilişkin tüm tasarımların anlamsızlaşması.

7) Özellikle Nietzsche ile beraber, hakikate ilişkin kavrayışın ve beklentinin kökten biçimde değişmesi ve hakikat yitiminin ortaya çıkması.

A) Lyotard: Postmodern Durum

Postmodernizm söz konusu olduğunda, Lyotard'ın 1979'da yayımlanan Postmodern Durum adlı kitabı konuyla ilgili olarak kendisinden en çok bahsedilen eserdir. Çalışma, postmodernizme ilişkin tartışmaların derli toplu bir ele alınışı ve betimidir. Kitap, aslında gelişmiş toplumlarda bilginin yeni konumunu inceleyen bir rapordur.

Lyotard'ın çıkış noktası, Bell'in "sanayi-sonrası toplum" teorisidir. Modernizmin başlaması olarak da değerlendirilen endüstri devrimi ve endüstrileşmiş toplumun yerini, değişen üretim araçlarıyla beraber, bilgi ve bilişim üretiminin başlaması ve hâkim olmasıyla beraber, bilgi toplumu almıştır. Artık, Klasik Marksist yabancılaşma teorisinin uzağında kalan bir şeyleşme söz konusudur.

Bilgi toplumunun ortaya çıkması, bilginin üretilmesi, yayılması ve bilgi üzerinde hâkimiyet kurulmasını da gündeme getirmiştir. Bu bakımdan ilk müdahaleler, bilginin taşıyıcısı olarak da değerlendirilen dile yapılmıştır. Dile yapılan müdahaleler, Wittgenstein'in da dediği gibi, çağın bir hastalığına dönüşmüştür. Dile müdahale edilmesinin ana nedeni, onun kişisellikten ve rastlantısallıktan kurtarılması, taşıyabileceği anlam belirsizliklerinin tamamen ortadan kaldırılmasıdır. Lyotard'ın iletişim ideolojisi olarak da adlandıracağı bu merkezleşmiş yaklaşım, dili kodlara ve şifrelere indirgemeye yönelmiştir. Bu anlamıyla belli bir kod ve şifreye sahip olmayan ifadelendirmeleri dilin dışına çıkarma çabaları, dil oyunlarının açtığı verimli kültürel ve insani etkinlik alanlarının sınırlı kalmasına ve zayıflamasına yol açabilmiştir.

Dile yapılan müdahalelerin gösterdiği şey, geleneksel iktidar yapılanmasının yerine, dile ve bilgiye müdahale eden ve hatta onun tek hâkimi olmak konusunda açık bir çabaya giren bir iktidar biçimin gelişmiş olmasıdır. Öngörülebilirlik, güvenlik ve belirlenmişliğin hâkim kılınmak istenen ana sistemler kurmaya yönelen bu iktidar biçimin ana dayanağı bilgi ve bilişim sistemlerinin kontrol altında tutulmasıdır. Her alanda yetiştirilecek ve tescillenerek varlıkları güvence altına alınacak uzmanların hâkimiyetini ön gören bu yaklaşım, olumsuzluklara yer bırakmayan bir sistem arayışına girmiştir. Böylece, kişiler ve eylemcilerin insani inisiyatifleri yerine sistemlerin ve prosedürlerin hâkimiyeti mümkün olabilecektir.

Lyotard, modernliğin tüm evrenselcilik, uygarlıkçılık ve insanlık vaatlerinin çöktüğü bir döneme işaret etmektedir. Bunun yanında bunlara muhalif olarak çıkan üst-anlatılar da artık yürürlükten kalkmıştır. Artık hakikat iddiası yerine (ya da insanlığı kurtarmak yerine) küçük jestler ve oyunlar üretmek mümkündür.

B. Habermas

Habermas, postmodernist tezlerin tam karşıt tarafını temsil etmektedir. Habermas modernliği bitmemiş bir proje olarak değerlendirmektedir. Habermas, hocası Adorno'nun izinde aydınlanma aklının araçsallığını eleştirirken, her ne kadar yan etkileri varsa da, aydınlanma ile elde edilen kazanımların korunması konusunda dikkatli olunması gerektiğini düşünmektedir. Başka bir deyişle, topyekûn akla ve aydınlanmaya karşı çıkmak yerine, aklın kötü amaçlar için kullanılması ile gerekli ve iyi amaçlar için kullanımlarını ayırt etmeyi savunmaktadır.

Habermas, postmodernistlerin felsefe, bilim ve sanat gibi etkinlikler arasındaki ayırımları belirsizleştirmelerini ve esas olarak tüm bunlar yapılırken argümanlara dayanan bir akıl yürütme anlamında felsefe yapmaktan ziyade, belli bir biçimde retorik yapmalarını eleştirir. Her ne yapılacaksa bunun felsefe disiplini içinde yapılması gerektiğini, insanlık tarihi

boyunca elde edilen kazanımların da, bir şekilde korunması ve sürdürülmesi gerektiğini savunur.

Özetle Habermas, tüm başarısızlıklarına rağmen Aydınlanmayı ve modernliği yegâne çıkış açısından yegâne kaynak olarak düşünmektedir.

C. Jameson

Frederic Jameson, "Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantiğı" başlıklı makalesinde postmodern mimariyi ve kent uzamını tartışmaktadır. Buna göre Jameson, postmodern durumu kapitalizmle ilişkisi bağlamında değerlendirmektedir. Tarihsel olarak postmodernizm, Avrupa-merkezliğin sonu olarak anlaşılabilceği gibi Amerikan hegemonyasının mutlaklaşması anlamı da taşımaktadır.

Jameson'un görüşlerini kendisi aracılığıyla ifade ettiği alanlardan birisi mimaridir. Mimari, insanın ayrılmaz bir biçimde iç içe geçtiği yaşama mekânlarının oluşturucusu olmasıyla, postmodernizmin en çok tartışma yaratan alanlarından birisidir. Bu alanda yapılan çalışmaları, kaçınılmaz bir biçimde göz önünde ve hayatla içi içe geçtiği için, sanat ve sanatçıların temel etkinlik alanlarından biri olarak mimarinin kendisinin dönüşüme uğramasına yol açmıştır. İdeolojik ve sanatsal yaklaşımların birer göstergesine dönüşen binalar, caddeler ve meydanlar, her türden okumanın açık alanları hâline gelmiştir. Bu durum, bilgi ve iktidar arasında doğrudan ilişki kuran M. Foucault'nun da ileri sürdüğü gibi, mekânın insan hayatına olan hâkimiyetinin öne çıkması ve farkındalığın gerçekleşmesi demektir.

Eden ve eyleyen öznenin kendisini bir yandan merkeze koyarken, öte yandan merkezden çıkmaya başlaması ile de karakterize edilen durum, aynalı gökdelenlerle temsil edilmiştir. Kendisi merkezde yer alırken, kendisinde, kendisi olmayanı sanal olarak taşımakta ve yansıtmaktadır. Böylelikle, görsel illüzyonların gerçekliği, gerçek olanın neliğinin kaybedilmesini beraberinde getirmiş görünmektedir.

Üç Perspektif

Bu üç perspektif, sorunun yayıldığı konuları irdelememize izin vermektedir. Toparlanacak olunursa modernizm bize akıl, bilimsel bir yapı sunmaktadır. Akılcılık öznelci dünyaların doğumunu da getirmektedir. Kendisini kapitalizm, endüstri, kent, rasyonelite, uzmanlaşma ve bilim olarak gösterir. Son kertede Aydınlanmacıdır, laiktir, demokrattır ve endüstri tipi bir üretime dayanmaktadır.

Postmodernizm ise modernlikten çıkıştır. Sanayi-sonrası bir toplumun ürünüdür. Boşluk çağına asılıdır. Anlamsızlığın yükseldiği bir çağı anlatır. Hakikat yitimi sonrasındaki göreceliliğe gönderme yapar.

Platon diliyle ve Baudrillard jargonuyla söylenecek olunursa "simülakr"ın aslı yoktur. Asıl, kopyası ve imge arasındaki farkların kaybolduğu bir hâli anlatmaktadır.

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bu bölümde postmodernizm felsefesinin temel sorunları anlatılmıştır. Bununla birlikte Habermas ve Lyotard'ın felsefelerinin özelliklerinin de ne olduğu ortaya çıkartılmıştır.

Bölüm Soruları

1) Postmodernizm üzerine bir inceleme yapılmak istenirse, hangi filozof ele alınmalıdır?

- a) Habermas
- b) Platon
- c) Aristoteles
- d) Kant
- e) Anaksimandros

2) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

a) Lyotard, modernliğin tüm evrenselcilik, uygarlıkçılık ve insanlık vaatlerinin çöktüğü bir döneme işaret etmektedir.

b) Habermas, tüm başarısızlıklarına rağmen Aydınlanmayı ve modernliği yegâne çıkış açısından yegâne kaynak olarak düşünmektedir.

c) Postmodernizm tartışması gerçek ile kurmaca arasındaki ayrımın silikleşmesine yaslanmaktadır.

d) Postmodernizm görecelilik üzerine dayanır.

e) Lyotard'ın çıkış noktası eudaimonia kavramıdır.

3) Aşağıda verilen bilgilere göre hangisi postmodernizmin kökeninde bulunan özelliklerden değildir?

a) "Her şey gider" düsturunun bilimden sanata, politikadan günlük yaşama her alanda etkin olması.

b) Hakikat yitimi.

c) Platon'un İdealar kuramı.

d) Büyük politik ve tarihsel anlatıların çökmesi.

e) Mimari ve sanatta "toplu" adı altında tüm tasarımların anlamsızlaşması.

- 4) Aşağıda verilen bilgilere göre hangisi yanlıştır?
- a) Lyotard'ın çıkış noktası Bell'in "sanayi-sonrası toplum" teorisidir.
 - b) Lyotard'ın 1979'da yayınlanan eseri Doğa Üzerine adlı yapıttır.
 - c) Klasik Marksist yabancılaşma teorisinin uzağında bir şeyleşme söz konusudur.
 - d) Lyotard, modernliğin tüm evrenselcilik, uygarlıkçılık ve insanlık vaatlerinin çöktüğü bir döneme işaret etmektedir.
 - e) Lyotard'a göre hakikat yerine küçük jestler ve oyunlar üretmek mümkündür.
- 5) Aşağıda verilen bilgilere göre hangisini söylemek doğru olmaz?
- a) Habermas, postmodernist tezleri eleştirir.
 - b) Habermas, modernliği bitmemiş bir proje olarak değerlendirmektedir.
 - c) Jameson'un görüşlerini kendisi aracılığıyla ifade ettiği alanlardan birisi mimaridir.
 - d) Postmodernizm hakikate ulaşmaya çalışır.
 - e) Postmodernizm, modernlikten çıkıştır.
- 6) Aşağıda verilen bilgilere dayanarak hangisini söylemek yanlış olur?
- a) Modernizm nihai hakikati sunmaktadır.
 - b) Modernizm akla dayalı bilimsel bir yapı sunmaktadır.
 - c) Akılcılık öznelci dünyaların doğuşunu da getirmektedir.
 - d) Foucault'ya göre mekânın insan hayatına olan hâkimiyeti öne çıkmıştır.
 - e) Postmodernizm, modernlikten çıkış noktasıdır.
- 7) Aşağıda verilen ifadelerden hangisi yanlıştır?
- a) Postmodernizm sanayi-sonrası bir toplumun ürünüdür.
 - b) Postmodernizmin kökeninde hakikate ulaşmak ve onu kaybetmeme fikri vardır.
 - c) Postmodernizm, anlamsızlığın yükseldiği bir çağı anlatır.
 - d) Postmodernizm, hakikat yitimi sonrasındaki göreceliliğe gönderme yapar.
 - e) Postmodernizm aydınlanmacı, laik, demokrat ve endüstri tipi bir üretime dayanmaktadır.

- 8) Aşağıda verilen bilgilere göre hangi ifade yanlıştır?
- a) F. Jameson, postmodern mimariyi ve kent uzamını da tartışmıştır.
 - b) Jameson, postmodern durumu kapitalizmle ilişkisi bağlamında değerlendirmektedir.
 - c) Postmodernizm hiçbir zaman modernlikten çıkış noktası olmamıştır.
 - d) Postmodernizm, Avrupa-merkezliğin sonu olarak anlaşılabilir.
 - e) Lyotard'ın çıkış noktası, Bell'in "sanayi-sonrası toplum" teorisidir.
- 9) Aşağıda verilen bilgilere göre hangisi yanlıştır?
- a) Habermas, postmodernist tezlerin tam karşıt tarafını temsil etmektedir.
 - b) Lyotard, modernliğin tüm evrenselcilik, uygarlıkçılık ve insanlık vaatlerinin çöktüğü bir döneme işaret etmektedir.
 - c) Habermas, modernliği bitmemiş bir proje olarak değerlendirmektedir.
 - d) Habermas, aydınlanma ile elde edilen kazanımların korunması gerektiğini düşünmektedir.
 - e) Habermas'a göre hakikat yerine küçük jestler ve oyunlar üretilebilir.
- 10) Aşağıda verilen ifadelerden hangisini söylemek doğru olmaz?
- a) Lyotard'ın çıkış noktası Bell'in "sanayi-sonrası toplum" teorisidir.
 - b) Endüstriyel üretim yerini bilgi ve bilişim üretimine bırakmıştır.
 - c) Klasik Marksist yabancılaşma teorisinin uzağında bir şeyleşme söz konusudur.
 - d) Jameson, postmodern durumun kapitalizmle ilişki kurulmadan kavranamayacağını ileri sürer.
 - e) Postmodernizm modernliğe geri dönüş yoludur.

Cevaplar

1)a, 2)e, 3)c, 4)b, 5)d, 6)a, 7)b, 8)c, 9)e, 10)e

14. GÜNÜMÜZ DÜNYASINDA FELSEFE PROBLEMLERİ VE FİLOZOFLAR

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1) Günümüz dünyasındaki temel felsefe problemleri nelerdir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Günümüz Dünyası Felsefesi	Günümüz dünyasındaki felsefe problemlerini anlamak.	Okuma, araştırma.

Anahtar Kavramlar

- Felsefe
- Problem
- Günümüz dünyası

Giriş

Bu bölümde günümüz felsefesinden, temel yönlerinden, özelliklerinin ne olduğundan bahsedilmektedir.

14. Çağdaş Felsefenin Son 20 Yılı Temel Sorunlar

Bergson, yaşamsal içsellığe dair bir felsefe ve yeni bir ontoloji önermektedir. Bu yönelim, Deleuze'e kadar varlığını korumaktadır. Yaşam ve kavram ilişkisine dair sorgulama düzeyleri Fransız felsefesi içerisinde şu hatların kurulmasına imkân tanımıştır.

1) Fenomenoloji

Fenomenoloji, Fransız felsefesinin ana hattıdır. Felsefi düalizmi tamamen dışarı atan bu hattın en yetkin temsilcileri Deleuze ve Derrida'dır. Derrida sonrasında ise Lévinas en önemliler arasında kabul edilmektedir.

Levinas, etiğin ilk felsefe olduğunu ileri süren bir felsefe geleneğini üstlenmektedir. Levinas'tan daha genç kuşak içerisinde Philippe Lacoue-Labarthe ve Jean-Luc Nancy en temel yapıtları üretmişlerdir.

J. L. Nancy'nin Türkçedeki yapıtları şunlardır:

Demokrasinin Hakikati, Monokl Yayınları, 2010,

Dünyayı Yaratmak ya da Küreselleşme, Monokl Yayınları, 2014,

Gitmek/Yola Çıkış, Monokl Yayınları, 2012,

Özgürlük Deneyimi, Ara-lık Yayınları, 2006.

2. Varoluşçuluk

Varoluşçuluk akımı her ne kadar Sartre ve Camus etkisiyle popülerlik kazanmış olsa da yapısalcılık ve post-yapısalcılık sonrasında etkisi dağılmıştır. Ancak Nietzsche, Heidegger hattından beslenen bir varoluşçuluk mümkündür. Bu hâliyle Levinas'ın etik öznesi çağdaş Fransız felsefesinin hakikatine uygun bir varoluşçuluk olarak da kabul edilebilir.

Levinas'ın başkalık kavramını irdelediği yapıtının adı *Bütünlük ve Sonsuzluk*'tur. Etik üzerine yazılarında, başka'nın yerini ve farklılığın indigenemezliğini vurgulamıştır. Levinas'ın etik alanını merkez olarak alan felsefe çalışmalarının ana yönelimi "yüz etiği"dir. Çünkü ötekinin yüzüne karşı insanın kendisini algılaması ve konumlandırması Levinasçı düşüncede, ilk felsefe olarak gördüğü etik'in ve buna bağlı olarak insanın kendisini gerçekleştirmesinin, insan olmanın gerçekliğinin kalkış noktasıdır.

Yapısalcılık/ Postyapısalcılık

Yapısalcılığın öncüleri Saussure dilbilimi, Lévi-Strauss antropolojisi ve Lacan psikanalizidir. Yapısalcılık çoğunluklu Althusser ve sonrasında dönüştürme üzerinden çağdaş felsefe içinde etkili olmuştur. Geçiş noktası ise Roland Barthes'in *Mitolojiler* kitabıdır.

Althusser geleneğinden gelen Alain Badiou bugün yaşayan en büyük filozoftur. Badiou, Derrida/Deleuze/Foucault hattının hermeneutik felsefe algısına karşı büyük bir mücadele vermiştir. Fransız felsefesinde bir eğriyi temsil etmektedir.

Birkaç noktanın vurgulanmasında fayda vardır. Heidegger'in en temel kitabı *Varlık ve Zaman*, Badiou'nun de *Varlık ve Olay*'dir. *Varlık ve Olay* klasik olarak Fransız felsefesinin özelliklerini göstermektedir. Badiou bir yandan klasik anlamda bir Fransız felsefesi diğer yandan da felsefenin klasik konularına bir geri dönüşü temsil ediyor. Bir yandan çağdaş Fransız felsefesi özelliklerini üretiyor, fakat Fransız felsefesinin içine girmiş olan bazı eğilimlerden de rahatsızdır. Bu eğilimlerde Levinas'a kadar gelen bir hat vardır. Badiou yorum odaklı felsefeyi eleştirmektedir. Fakat bunları ele alırken felsefenin ana meselelerine geri dönerek ele alır. Hem de bu geri dönüşle birlikte bir yandan çağdaş felsefenin okuma tekniklerini kullanıp diğer taraftan bu klasik konuları bu teknikler çerçevesinde yeniden işaret etmektedir.

Badiou'dan Sonra Hakikat

Hakikat arayışı (verité, truth, Wahrheit) felsefede, Antik Yunan'dan beri ana yönelimlerden birisi olarak varlığını sürdürmüştür. Son yüzyıllarda ise hakikat dışında her şey felsefenin soruşturma konusu olmuştur. Badiou bu klasik sorundan vazgeçilemeyeceğini ileri sürer. Hem geleneksel felsefeyi eleştirir hem de, bir çağdaş olarak gelenekselin meselelerine geri döner. Hakikatten vazgeçilemez. Badiou'ya göre yabancılaşma ve başkılığın arayışı gibi yan tematikler, temel felsefe sorusu olan hakikat'i sormamızın önüne geçemez.

Badiou kendini Platon'cu olarak değerlendirir. Ancak onun Platon'culuğu incelenmiş sofistike bir Platon'culuktur. Platon'da bir hakikat teorisi vardır. Bu soru etrafında felsefe yaparken kendi meşrebince onu yeniden üretmiştir. İlk adımı ana sorulara geri dönüştür.

Varlık ve Olay'dan sonra yazdığı ikinci sıra kitaplar bulunmaktadır. *Felsefe Üzerine Manifesto*, *Felsefe Üzerine İkinci Manifesto*, *Etik* gibi. Bir de üçüncü sıra kitaplar vardır: bunlar, çok somut politik sorunlar üzerine yazdığı kitaplardır.

Badiou'nun rahatsız olduğu konulardan biri de, "başkasına, ötekine saygı" gibi retoriklerdir. *Etik* kitabında bunların bir eleştirisini yapmaktadır. Polemik içeren bu kitap, etik sorusunu soruyor ve konunun hangi anlamda ve ne çerçevede tartışılabileceğini kendisine konu edinmiştir. Bu kitabın anlaşılabilmesi için felsefe için yazdığı birinci ve ikinci manifestoların anlaşılması gerekir. Birinci manifestoda felsefenin sonunun geldiğini, felsefenin bittiğini, artık Post-Modern çağda olduğumuzu ileri süren bakış açılarına karşı felsefeyi savunmuştur. Konuları somut bir şekilde anlatıyor, çünkü Badiou, matematik yöntemini kullanmaktadır.

Birinci manifesto, felsefenin sonu iddialarına karşı felsefeyi savunmayı amaçlamışken, **ikinci manifesto** ise, felsefenin heryerdeliğine, sıradanlaştırılmasına bir tepkidir. Çünkü her yerde 'felsefe starları' olmasından rahatsızdı. İkinci manifestoda felsefenin her yerde gereksiz ölçüde öne çıkarılmasına karşı bir tepki vardı. Fakat ikisinin de arkasında Badiou'nun ortak bir itirazı vardır. Felsefenin politikadan geri çekilmesine karşı ortak bir tavır yaratılmakta ve ahlakçılık bu tavrı temsil etmektedir. Esasında, ahlakçılıktan bahsedilirken ahlaktan bahsedilmez. Ahlakçılık ahlakın kendisi değildir. Felsefe ileri ahlakçılıktan kurtarılmalıdır. Ancak o zaman gerçek anlamda felsefe ile uğraşılabilir ve sonucunda gerçek anlamda hakiki bir etik teori söz konusu olabilir.

Badiou, Heidegger'ci Fransız felsefesini eleştirmektedir. Heidegger'cilik deyince Derrida ve Levinas gibi bir ekibi kasteder. Heidegger'ci bakış açısını temsil eden başkışı Derrida'dır. Fransa'daki Heidegger'cilikle hesaplaşmıştır. Analitik felsefeyle de hesaplaşmıştır. Bu felsefe, Anglosakson dünyada yapılan bir felsefedir ve özelliği de, felsefeyi matematik ve mantık etrafında tutan bir felsefe, sosyologların sevmeyeceği bir felsefe olmasıdır. Badiou'nun analitik felsefe ile olan ilişkisine bakılırsa, zihinsel olarak bununla büyüüp pratikte muhalif bir politika üretmez bir felsefedir. Pratikte muhalif, teoride tutucu bir felsefedir. Badiou'da teori ile pratik bir aradadır.

20. yy felsefesinin en önemli sorunu hakikat krizi sorunudur. Bu, Wittgenstein'in ilan ettiği sorunlardan biridir. Burada görüleceği gibi klasik mesele şu ki, bizim artık hakikat anlayışı modern dünya itibarı ile sarsıntıya uğramıştır. Tutarlı, kendi içinde kapalı bir hakikat teorisi geliştirilememektedir. Geliştirilse bile bütün meşruiyet kaynaklarından kopmuş bir hakikat teorisi olmaktadır. Yani Wittgenstein'in ilan ettiği tarzda hakikat teorisi ile ilgili kriz vardır. Buna iki tür tepki verilmiştir:

1. Hakikat yoktur diye bir tepki veriliyor ki, Badiou bunu eleştirir. Eleştirdiği bu görüşe göre, hakikat yoktur. Hakikatin yerine metaforlar vardır.

2. Geleneksel hakikat anlayışına dönmek isterken çıkmaza düşerler çünkü o eski meşruiyet bağlarının hepsi koptuğu için, geleneksel anlamda eski tarz gelen bu eski felsefenin hakikat görüşü de ilan edilemiyor.

Bu durum, modern dünyanın sosyolojik anlamda içinde bulunduğu bir krizden kaynaklanmaktadır. Yani felsefenin hakikat krizi sosyolojinin de krizidir. Frankfurt Okulunun ana iddiası, bu hakikat meselesi çerçevesinde şekillenir. Badiou bu iki şeyi da yapmayacaktır. Hem eski tarzı restore etmeye kalkışmayacak, hem de, hakikat yoktur, metaforlar vardır demeyecek. Demek ki, yeni bir şey çıkarması lazım. Diyor ki; "Ben sofistike bir Platon'cuyum" o hâlde ilk söylediği şey hakikat yerine hakikatler alanının varlığıdır. Hakikatlerin çok olduğunu düşünmüştür. Bunu yaparken de, hakikatin kurulduğu alanlar olduğunu ileri sürmüştür. Mesela politika, sanat, bilimler ve aşk. Felsefenin dört hakikat türeteceği alanlar bunlardır. Bu anlamda duran ve keşfedilmeyi bekleyen bir hakikat anlayışı yoktur.

Badiou'nun temel kavramlarından biri olay'dır. "olay", Alain Badiou'da (evenement), özel bir kavramdır. Buradaki olay diye tabir edilen şey, dünyada olup biten her şey değildir.

Olayın olay olması için bir öznenin onu kurması ve kuran özneye mal olması kastedilmektedir. Olay denilen şey hem tekil hem tekrarlanamaz olmalıdır. Bu olay teorisi ile politika, aşk gibi alanlarda birtakım hakikatler keşfedilebilir. Böyle bakınca hakikat sırf keşif olmaktan çıkıp, bizzat üretimine katılınan bir şeye dönüşür. Hakikat, örtüsü kaldırılacak bir şey değil, aynı zamanda üretirken, araştırırken keşfine de katılacağımız bir şeydir. Hakikatler üretilecek ve keşfedilecek bir şeydir. Bütün felsefe ekolleri içinde Badiou temel bir krize cepheden bir yanıt oluşturur. Badiou, Platon'cu şemaları kullanmaz. Platon'da bu dünyanın gerçek hâlinin sunulduğu düşünülür bir dünya söz konusudur. Bu, Badiou'nun kullanmadığı bir dünyadır. Platon'un kullandığı hakikatin olduğunu ve zihnen yakalanabilir bir kavram olduğunu da düşünür. Platonla birleştiği nokta Platon'cu yapıyı kullanmış olmasıdır. Bu anlamda hakikatlerin kurulabilir ve iletilebilir olduğuna dair de bir bilinç var.

Bourdieu ve İlişkisellik

Bourdieu felsefe kökenli bir sosyologdur. Bourdieu 21. yüzyılın en fazla referans verilen isimleri arasındadır. Bourdieu'nün ana tematiği sosyolojik anlamda toplumsal kesimlerin belli alanlara erişimindeki eşitsizliktir. Erişimdeki eşitsizliğe bağlı tahakküm sorunu temel araştırma sahasıdır. Bir yandan bu hocaların uğraştığı konular belki toplumun can alıcı sorunlarıdır. Bu bir tür elitizmden uzak durma tarzıdır ve Fransız felsefesini en çok karakterize eden unsurlardan bir tanesidir.

Fransız felsefesinin bu ele alınan dönemi için bilimsel demek, onun politik olduğu söylemek anlamına gelir. Yani en temel eğilimlerinden biri politik felsefedir. Dile getirmeler, politik konular içeren bir tarzda yapılır. Bu yaklaşıma göre “Bilimsel olan, nötr veya evrenselci değildir. Bu anlamda bilginin politik olarak üretiliyor oluşunun ortaya çıkardığı en temel problematik, Derrida'dan önceki isimlerden farklı olarak, bütün bilginin ilişkisel olarak üretiliyor olduğu, yani gerçeğin kendisinin ilişkisel olduğudur. Bourdieu'nün ana motto'su, gerçek-olanın ilişkisel olduğudur.

Gerçek olan ilişkiseldir deyince zıttı nedir? Antitez nedir? Önermeyi zıttı ile birlikte ele almak gerekir. Önermeye zıttı ile birlikte inanılmalıdır. Gerçek olan, dışımızda hazır bir yerde bekliyordur ya da gerçek olan nesnel olarak kavranabilir, denmiş olunur. Özne olarak toplumsal gerçekliğin içinde bulunduğu söylenirse bununla, öznenin dışında statik olarak duran olgular var ve bu olgular statik olarak dururken zihin onları anlamaya çalışıyor, denmek istenir. Ama toplumsal failler her zaman toplumsal gerçekliğin içinde aktif olarak bulunurlar. Bu, üretim ve yeniden üretim olarak geri gelir. Yani gerçeklik diye adlandırılan şey sınırsız olarak yeniden üretilme içindedir. Bilim insanı olarak toplumsal gerçeğin anlaşılması gerçekliğe bakıştan bağımsız oluşmaz. Kavramlar, gerçekliğin anlaşılmasına ve kurgulanmasına katkı sunar. Bu anlamda klasik Fransız felsefesi tavrı Bourdieu'de vardır. Bourdieu bizi bu ontolojik sorudan yani hakikat sorusundan ziyade epistemolojik sorulara götürür. Hakikat sorusunu veya ontoloji sorusunu en alt düzeyde kullanır. Zaten ontoloji sorusunu kullanmaya başladığı anda alan felsefeden sosyolojiye (bilgi alanına) kaymaya başlar.

Rancière: Estetik ve Politikanın Dolayımı

Ranci re de, Badiou gibi yaşayan büyük filozoflar arasındadır. Badiou ile benzer bir özgeçmişe sahiptir. Aslen estetik profesörü olan Ranci re yaşamının bir noktasından sonra "aisthetis" in kamusal duyu olarak Şeyler alanındaki ortaklığı üzerine yazmaya başlamıştır. Özgürleşme sorunu açısından "halk" kavramının felsefedeki tüm ele alınışlarını tersine çevirmeyi denemiştir. Onun en özgün tarafı halk-entelektüel ilişkisini dilsiz olanın lehine yorumlayarak okumasıdır. Platon'dan Marx'a kadar okumaları yeni kılan bu özelliğidir.  nemli metinleri şunlardır:

- * zg rleşen Seyirci*

-*Susturulmuş Söz*

-*Sinematografik Masal*

-*Estetik Bilindişi*

-*Estetiğin Huzursuzluğu*

-*Edebiyatın Siyaseti*

- *Siyasalın Kıyısında*

- *Filozof ve Yoksulları*

- *Cahil Hoca*

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bu bölümde günümüz felsefesinin temel problemlerinden, son yirmi yılın temel sorunlarından, bu sorunlara karşı getirilen yapısalcılık gibi akımların ne olduğundan, özelliklerinden ve dönemin filozoflarına yer verilerek günümüz dünyasının felsefesinin problemleri anlatılmıştır.

Bölüm Soruları

- 1) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?
 - a) Fransız felsefesinin ana hattı fenomenolojidir.
 - b) Fransız felsefesinin temel çıkış noktası hakikattir.
 - c) Felsefi düalizmi tamamen dışarı atan fenomenolojinin en yetkin temsilcileri Deleuze ve Derrida'dır.
 - d) Levinas etiğin ilk felsefe olduğunu savunan bir felsefe geleneğini üstlenmektedir.
 - e) J. L. Nancy'nin yapıtları arasında Demokrasinin Hakikati adlı eseri vardır.
- 2) Aşağıda verilen bilgilere göre hangisi söylenemez?
 - a) Varoluşçuluğun yapısalcılık ve postyapısalcılık sonrasında felsefe dünyasındaki etkisi azalmıştır.
 - b) Yapısalcılığın öncüleri Saussure dilbilimi, Lévi-Strauss antropolojisi ve Lacan psikanalizidir.
 - c) Badiou, Platon felsefesine karşı yıkıcı bir tavır takınmıştır.
 - d) Yapısalcılık çoğunluklu Althusser ve sonrasındaki dönüşüm üzerinden çağdaş felsefe içinde etkili olmuştur.
 - e) Yapısalcılığın geçiş noktası Roland Barthes'in Mitolojiler adlı kitabıdır.
- 3) Aşağıda verilen bilgilere göre hangisini söylemek yanlıştır?
 - a) Badiou'nun temel eserlerinden biri Varlık ve Zaman'dır.
 - b) Badiou, Derrida/Deleuze/Foucault hattının hermeneutik felsefe algısına karşı görüşler geliştirmiştir.
 - c) Heidegger'in temel eserlerinden biri, Varlık ve Zaman'dır.
 - d) Varlık ve Olay, klasik olarak Fransız felsefesinin özelliklerini göstermektedir.
 - e) Badiou, bir yandan klasik anlamda bir Fransız felsefesi diğer yandan da felsefenin klasik konularına bir geri dönüşü temsil eder.

- 4) Aşağıda verilen bilgilere göre hangisini söylemek yanlış olur?
- a) Badiou, yorum odaklı felsefeyi eleştirmektedir.
 - b) Badiou, hakikatten, klasik felsefe sorusundan vazgeçemeyiz, demektedir.
 - c) Badiou, hem geleneksel felsefeyi eleştirir hem de bir çağdaş olarak gelenekselin meselelerine geri döner.
 - d) Badiou'ye göre yan tematikler olan yabancılığın, başkılığın arayışı temel felsefe sorusunu sormamızın önüne geçemez.
 - e) Badiou kendini Aristotelesçi olarak değerlendirir.
- 5) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?
- a) Badiou için ilk adım geleneksel ana sorulara geri dönüştür.
 - b) Badiou kendini Platon'cu olarak değerlendirir.
 - c) Badiou eudaimonia felsefesine geri dönüş yapar.
 - d) Badiou'nun Felsefe Üzerine Manifesto, Felsefe Üzerine İkinci Manifesto, Etik gibi kitapları vardır.
 - e) Badiou'nun rahatsız olduğu konulardan biri de "başkaya, ötekine saygı" gibi retoriklerdir.
- 6) Aşağıda verilen bilgilere göre hangisini söylemek yanlıştır?
- a) Badiou'nun eserlerinden birinin adı Etik'tir.
 - b) Badiou, Heidegger'ci Fransız felsefesini eleştirmektedir.
 - c) Rancière yaşamının bir noktasından sonra "aisthetis" in kamusal duyu olarak şeyler alanındaki ortaklığı üzerine yazmaya başlamıştır.
 - d) Ranciere hakikat problemi üzerine eserler kaleme almıştır.
 - e) Ranciere'in özgün tarafı, halk-entelektüel ilişkisini dilsiz olanın lehine yorumlayarak okumasıdır.

- 7) Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?
- a) Ranciere'in eserleri arasında Özgürleşen Seyirci, Susturulmuş Söz adlı yapıtlar da yer almaktadır.
 - b) Bourdieu'nün ana motto'su: 'gerçek-olan ilişkiseldir' sözüyle ifade edilebilir.
 - c) Fransız felsefesinde kavramlarımız gerçekliğin anlaşılmasına ve kurgulanmasına katkı sunar.
 - d) Boerdieu'nün ana yönelimi, hakikat problemidir.
 - e) Ranciere, özgürleşme sorunu açısından "halk" kavramının felsefedeki tüm ele alınışlarını tersine çevirmeyi denemiştir.
- 8) Aşağıda verilen bilgilere dayanarak hangisini söylemek doğru olmaz?
- a) Alman felsefesi bir sanat felsefesi takıntısı içindedir.
 - b) Fransız felsefesinin etik konusundaki temsilcilerinden biri E. Levinas'dır.
 - c) Bourdieu'nün ele aldığı ana tema, sosyolojik anlamda toplumsal kesimlerin belli alanlara erişimindeki eşitsizliktir.
 - d) Platon'da bu dünyadan gerçek hâlinin sunulduğu düşünülür bir dünya, Badiou'nun kullanmadığı bir dünyadır.
 - e) Alain Badiou için temel kavram, 'olay'dır.
- 9) Aşağıda verilen bilgilerden hangisini söylemek doğrudur?
- a) Badiou kendini Platon'cu olarak değerlendirmez.
 - b) Bourdieu felsefe kökenli bir sosyologdur.
 - c) Klasik Fransız felsefesi tavrı Bourdieu'de vardır.
 - d) 20. yy felsefesine göre tutarlı, kendi içinde kapalı bir hakikat teorisi geliştirilmektedir.
 - e) 20. yy felsefesinin en önemli sorunu hakikat krizi sorunudur.

10) Aşağıda verilenlerden hangisini söylemek doğru olmaz?

- a)** Badiou, hakikatin yerine metaforlar olduğunu söyler.
- b)** Badiou hem geleneksel felsefeyi eleştirir hem de bir çağdaş olarak gelenekselin meselelerine geri döner.
- c)** Badiou, geleneksel felsefeyi eleştirmeden kabul eder.
- d)** Badiou, hakikat yoktur, şeklindeki görüşlere eleştiri getirir.
- e)** Badiou'ya göre her şey politiktir.

Cevaplar

1)b, 2)c, 3)a, 4)e, 5)c, 6)d, 7)d, 8)a, 9)e, 10)c

KAYNAKÇA

- Aristoteles, **Metafizik**, Çev.: Ahmet Arslan, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1996
- Denkel, Arda **Bilginin Temelleri**, İstanbul, Doruk Yayınevi, 2003
- Duralı, Teoman; **Aristoteles'te Bilim ve Canlılar Sorunu**, İstanbul, Çantay Kitabevi, 1995
- Jones, W.T.; **Klasik Düşünce, Batı Felsefesi Tarihi, Birinci Cilt**, Çev. Hakkı Hünler, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2006
- Magee, Bryan **Büyük Filozoflar**, Çev. Ahmet Cevizci, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2000.
- Marias, Julian; **History of Philosophy**, New York, Dover Publications, Inc., 1966,
- Peters, Francis E.; **Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü**, Çev. Hakkı Hünler, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2004
- Platon, **Devlet**, Çev.: S. Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, İstanbul, Remzi Yayınevi, 1985
- Stace, W. T.; **A Critical History of Greek Philosophy**, London, Macmillan St Martin's Press
- Zeller, Eduard; **Grek Felsefesi Tarihi**, Çev.: Ahmet Aydoğan, İstanbul, İz Yayıncılık, 2001